

Právnická fakulta Masarykovy univerzity

Občanské právo
Katedra občanského práva

Právní povaha lidského těla a jeho částí

Rigorózní práce

Mgr. Miroslav Ondrůš

Brno 2016

„Prohlašuji, že jsem rigorózní práci na téma: Právní povaha lidského těla a jeho částí zpracoval sám. Veškeré prameny a zdroje informací, které jsem použil k sepsání této práce, byly citovány v poznámkách pod čarou a jsou uvedeny v seznamu použitých pramenů a literatury.“

Tuto práci bych rád věnoval své rodině a přítelkyni Veronice za všestrannou podporu při vypracovávání této rigorózní práce.

V Brně dne

Mgr. Miroslav Ondrůš

.....

Obsah

Seznam použitých zkratk	5
Úvod	6
1. Obecně k pojetí lidského těla a jeho částí	13
1.1 Význam zkoumání právního pojetí lidského těla a jeho částí	13
1.2 Jednotlivé prostředky ochrany proti zásahům do lidského těla a jeho částí	14
1.2.1 Ochrana osobnosti.....	14
1.2.2 Postmortální ochrana	15
1.2.3 Právo na ostatky	18
1.3 Definice věci.....	18
1.4 Pojem lidské tělo, části a produkty lidského těla	21
1.5 Vývoj chápání povahy lidského těla a jeho částí.....	22
2. Právní povaha lidského těla	24
2.1 Tělo živého člověka	24
2.2 Mrtvola člověka	26
2.2.1 Doktrína „Work and skill exception“	33
2.2.2 Mrtvoly z dávných dob	49
2.3 Dílčí závěr	54
3. Právní povaha částí lidského těla	56
3.1 Přirozené neoddělené části lidského těla.....	56
3.2 Umělé neoddělené části lidského těla	57
3.3 Přirozené oddělené části lidského těla	58
3.4 Umělé oddělené části lidského těla	64
3.5 Dílčí závěr	66
4. Právní povaha produktů lidského těla	68
4.1 Spermie.....	69
4.2 Vajíčka	72
4.3 Krev.....	73
4.4 Embryo.....	75
4.5 Další produkty lidského těla.....	77
4.5.1 Mateřské mléko.....	77
4.5.2 Moč.....	78
4.5.3 Lidská stolice	78

5. Vybrané otázky spojené s právní povahou lidského těla a jeho částmi	79
5.1 Lidské buňky určené pro výrobu léčiv	79
5.2 Právo na vydání ostatků	82
5.2.1 Právní povaha lidského popela	82
5.2.2 Povaha práva na vydání ostatků	84
5.2.3 Aktivně a pasivně legitimované osoby.....	85
Závěr	90
Použitá literatura.....	97
Anotace / Summary:	104

Seznam použitých zkratek

ABGB	Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch
BGB	Bürgerliches Gesetzbuch
BHZ	Bundesgerichtshof (Spolkový soudní dvůr)
Dig.	Digesta seu Pandectae
OZ	Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
o. s. ř.	Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
TZ	Zákon č. 285/2002 Sb., transplantační zákon, ve znění pozdějších předpisů
ÚLPB	Úmluva o lidských právech a biomedicíně
ZGB	Schweizerisches Zivilgesetzbuch
ZoP	Zákon č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví, ve znění pozdějších předpisů
ZSZS	Zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů
ZZS	Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů

Úvod

Předkládaná rigorózní práce se zabývá problematikou právní povahy lidského těla, jeho částí a tělesných produktů z pohledu soukromého práva. Nový občanský zákoník, účinný od 1. ledna 2014, doznal oproti předchozímu občanskému zákoníku několik významných změn, které se mimo jiné týkají také pojetí věci v právním smyslu. Nejenže po vzoru rakouského ABGB znovu zakotvil definici věci, ale zároveň také vymezil, co věcí v právním smyslu není. Vedle živého zvířete, jako objektu sui generis, výslovně stanovuje, že věcí v právním smyslu není tělo člověka ani jeho části, třebaže byly od těla odděleny.

Ve své rigorózní práci se snažím definovat právní povahu lidského těla ve světle občanského zákoníku i judikatury soudů. Určení, zda konkrétní část lidského těla nebo tělo samo je věcí v právním slova smyslu, je klíčové pro stanovení konkrétního režimu právní ochrany vůči neoprávněným zásahům ze strany třetích osob do těchto substancí lidského původu. Ač jsem si vědom poměrně striktního pojetí lidského těla a jeho částí jako předmětů, u nichž se dle důvodové zprávy ustanovení o věcech nepoužijí vůbec,¹ snažím se poukázat, že toto přílišné zosobnostňování nereflektuje realitu a potřeby moderní doby.

Chci poukázat a vyzdvihnout názory autorů zabývajících se medicínsko-právní problematikou, kteří ve svých pracích zastávají velmi zajímavé názory, např. ohledně právní povahy tělesných produktů nebo částí lidského těla sloužících pro výzkumné či vzdělávací účely. Také autory starší literatury (zejm. pak z 1. poloviny 20. století) považuji za velmi užitečné, ba i vzorové.

Ne vždy je důvodné konkrétní substanci lidského původu přiznávat osobnostní ochranu prostřednictvím práva na tělesnou integritu tak, jak to paušálně činí občanský zákoník. Je potřeba každý případ analyzovat individuálně a zkoumat, zda je smyslem a účelem práva chránit v konkrétním

¹ Konsolidované znění Důvodové zprávy k občanskému zákoníku. s. 119 [cit. 18. října 2016]. Dostupné na <<http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>>.

případě část lidského těla nebo tělo samo prostřednictvím osobnostních práv. Pokud orgán aplikující právo dojde k názoru, že není účelné v konkrétním případě přiznávat osobnostně právní ochranu, měl by se přiklonit k ochraně prostřednictvím práv věcných. Negativní definici věci tak nelze vykládat výlučně jazykovým výkladem, nýbrž právě podle smyslu a účelu, resp. pomocí teleologického výkladu.

V doktríně i judikatuře panuje mnoho odlišných názorů, nicméně z hlediska praktického má určení právní povahy lidského těla a jeho části mimořádný význam. Komu např. patří lebka sv. Lukáše vystavená v Praze, lidská těla vystavena na slavné The human body exhibition, Leninovo tělo v moskevském mauzoleu, těla zakonzervovaná v Pompejích nalezená po erupci Vesuvu v roce 79 n. l., nalezená kostra z doby bronzové? Mohou tyto ostatky vůbec někomu patřit? Může někdo vlastnit svůj utržený zub, ustřižené vlasy nebo zpopelněné ostatky svých předků či vyňatý ledvinový kámen? Je lidský plod věcí v právním smyslu, a co odebrané spermie nebo vajíčko určené k dárcovství, lze z takového „dárcovství“ profitovat? Je spravedlivé, pokud osoba poskytne svůj biologický materiál za účelem výroby léčiv a nebude se podílet na zisku, zatímco výrobce bude z poskytnutého biologického materiálu profitovat v milionech Eur? Může rodina žádat po nemocničním zařízení vydání mozku svého příbuzného, který byl vynikající vědec? Jaký právní režim má zakonzervovaná krev nebo spermie v případě, že je někdo úmyslně zničí nebo odcizí?

Na tyto otázky rozhodně není jednoduchá odpověď. Ne vždy je snadné jednoznačně určit, zda tyto hmotné objekty věcmi jsou, či nikoli. Ani současná právní úprava v této problematice nemá jasno, tím více ne jurisprudence.

Ve své rigorózní práci se pokouším analyzovat právní povahu lidského těla a jeho částí ve světle judikatury domácích i zahraničních soudů (Německo, Austrálie, Velká Británie, Kanada nebo Spojené státy americké), jakož i se závěry autorů první poloviny 20. století a zejména pak s autory recentní literatury. Ač jsem si vědom nezávislosti uplatňování soukromého práva na právu veřejném (§ 1 odst. 1, věta druhá OZ), nemohu se

nevyhnout také dopadu veřejnoprávních předpisů, které různými způsoby upravují nakládání s materiálem lidského původu. Jde např. o zákon o pohřebnictví, transplantační zákon nebo zákon o zdravotních službách.

Co se týče odborné literatury, je potřeba vycházet z periodik, vědeckých studií, komentářů, historické literatury a z hlediska komparace také ze zahraničních zdrojů. Mnoho komentářů, názorů a reakcí je dostupných i v elektronické podobě na internetu (zejm. britská a americká literatura). K ucelenému zpracování problematiky právní povahy lidského těla a jeho částí v českých podmínkách do dne vydání této práce nedošlo.

Pro názornější ilustraci problémů vyvěrajících z pojetí lidského těla a jeho částí je téměř v každé podkapitole uvedená reálná nebo fiktivní mnou vymyšlená kazuistika, která se snaží poukázat na úskalí právní úpravy a nastítnit optimální řešení. Rigorózní práce obsahuje celkem 22 těchto kazuistik, přičemž 6 z nich je fiktivních a 16 kazuistik představuje skutečně řešené případy.

Hlavním cílem předložené práce je představit téma právní povahy lidského těla, jeho částí a produktů s tělem souvisejících. Dílčí cíle této práce jsou pak následující:

- Zkoumat vývoj právního nazírání na lidské tělo a jeho části.
- Vymezit právní povahu živého lidského těla.
- Vymezit právní povahu mrtvoly člověka a analyzovat, zda se liší od právní povahy těla živého člověka.
- Vymezit právní povahu částí lidského těla a produktů s lidským tělem souvisejících.
- Vymezit možné teoretické přístupy k pojetí lidského těla a jeho částí.
- Zkoumat, zda účinná právní úprava dokáže reagovat na potřeby dnešní doby i blízké budoucnosti, zejména v souvislosti s pokrokem vědy a výzkumu.
- Komparovat tuzemskou právní úpravu se zahraniční úpravou, zejm. pak s judikaturou soudů v zemích, jejichž právní řád je založen na common law systému.

- Zkoumat aplikaci pravidla zákazu profitu z použití lidského těla nebo jeho částí zejména pro účely výroby léčiv a darování spermií, krve či vajíček.

Výše uvedené dílčí cíle korespondují s ověřením následujících hypotéz:

1. Úprava přijatá v občanském zákoníku sleduje striktně pojetí lidského těla a jeho částí jako předmětů práva osobnostního, vyloučených z majetkových dispozic.
2. Občanský zákoník je svým pojetím lidského těla srovnatelný s právní úpravou států středoevropské právní kultury a common law.
3. Právní úprava nastolená v občanském zákoníku efektivně nereaguje na potřeby dnešní doby a blízké budoucnosti.
4. Některé zásahy do těla zemřelého nemohou být vlivem nastolené právní úpravy efektivně odstraněny, resp. odčiněny.
5. Autoři zabývající se problematikou zkoumanou v rámci rigorózní práce se ve svých závěrech spíše neshodují.
6. Z použití materiálu lidského původu je zásadně vyloučeno profitovat.
7. Oddělením částí od lidského těla se tyto části stávají věcmi v právním smyslu.

Pokud se jedná o použité výkladové metody k dosažení stanovených dílčích cílů, zvolil jsem vědecké metody analýzy, komparace a dedukce, které jsou vzhledem k mému výzkumu metodami nejvhodnějšími.

Rigorózní práce je založena na stěžejních vědeckých metodách analýzy a komparace. Právní analýza spočívá v tom, že jsem zevrubně zkoumal hmotněprávní úpravu právní povahy lidského těla, která je obsažena v občanském zákoníku. Komparace je rovněž stěžejní vědeckou metodou, která se v rigorózní práci uplatňuje v podobě porovnávání a analýzy zahraniční právní úpravy a zejm. pak judikatury. V rigorózní práci komparuji českou právní úpravu s úpravou v common law a okrajově také s německým BGB a rakouským ABGB. V práci je využita i vědecká metoda historické komparace, a to v podobě sledování vývoje právního nazírání na

právní povahu lidského těla a jeho částí. Výchozím historickým zdrojem je římské právo, ABGB a pak klasická díla z první poloviny 20. století. Vědeckou metodou dedukce rozvádím obecné instituty a doktríny do jejich konkrétních aspektů (např. doktrína Work and skill exception).

Práce je rozdělená na 5 kapitol, kdy jednotlivé kapitoly jsou dále koncipovány do podkapitol a oddílů. První kapitola vymezuje základní pojmy, se kterými je v dalších kapitolách pracováno. Tato kapitola se zabývá stručně definicí věcí v právním smyslu, definicemi lidského těla, částí lidského těla, stručným vývojem názorů na právní povahu lidského těla a v neposlední řadě také okrajově prostředkům ochrany lidského těla, neboť problematika prostředků ochrany lidského těla je svým rozsahem způsobila na samostatnou kvalifikační práci. Druhá kapitola je věnována rozboru lidského těla jako celku s důrazem na rozbor právní povahy těla mrtvého člověka, jež pokládám za stěžejní část této rigorózní práce. V této kapitole jsou uvedeny v úvahu přicházející doktrinální přístupy ohledně právní povahy mrtvoly člověka a obšírně je pojednáno o doktríně Work and skill exception, kterou považuji za nejdůležitější v rámci této rigorózní práce. Další kapitola se zabývá zkoumáním právní povahy částí lidského těla, a to jak přirozených, tak umělých. Tato kapitola podrobně zkoumá jednotlivé části lidského těla od právní povahy zubní protézy po vytažený žlučový kámen. Předposlední kapitola zkoumá nejvýznamnější tělesné produkty a tělní tekutiny, jako je např. krev, sperma, vajíčko, moč, embryo nebo mateřské mléko. Kapitola poukazuje na realitu ohledně fenoménu „darování“ ve světle zákazu finančního zisku z lidského těla. Konečně poslední kapitola je věnována některým tématům, která úzce souvisejí s problematikou právní povahy lidského těla. V první řadě jde o téma lidských buněk určených pro výrobu léčiv, které opět naráží na zákaz finančního prospěchu z lidského těla, a jako posledním tématem této rigorózní práce bude institut práva na vydání ostatků, jakožto zvláštního subjektivního práva osob blízkých na vydání ostatků zemřelého, jež nebyly uloženy na pohřebišti. Po poslední kapitole následuje závěr, ve kterém jsou sumarizovány získané poznatky a potvrzeny, či vyvráceny v úvodu stanovené hypotézy.

Druhá a třetí kapitola obsahuje dílčí závěr, ve kterém jsou shrnuty získané poznatky a mnou přijaté závěry. V poznámkách pod čarou jsou uvedeny citované zdroje. Pokud byl určitý zdroj citován opakovaně, další citace obsahuje již jen příjmení autora a citovanou stranu zdroje. Dále poznámkový aparát obsahuje zajímavosti a doplňkovou literaturu.

V rigorózní práci se naopak nezabýváme nakládáním s lidským tělem po smrti člověka z hlediska nutných zdravotních úkonů, které mají následovat bezprostředně po jeho smrti, neboť toto téma by mělo být předmětem spíše zdravotnického práva, potažmo ochrany osobnostních práv. Rigorózní práce rovněž neobsahuje kapitolu věnující se transplantaci lidských orgánů, a to ať už *inter vivos* či *ex mortuo*, protože toto téma je rovněž svou obšírností hodno pro samostatnou vědeckou práci. Tato práce se obšírně nezabývá ani pohřbnictvím, které je detailně zmapováno např. dr. Kotrlým² či Mgr. Šejvlem.³ Obchodování s lidskými orgány rovněž není předmětem této rigorózní práce, a to pro svůj rozsah a zejm. veřejnoprávní povahou. Pro svoji jazykovou nevybavenost, rigorózní práce neobsahuje obšírně polskou, německou a rakouskou literaturu, byť několik autorů z těchto zemí je v této práci citováno.

Důvodem pro zvolení tohoto tématu bylo zejména absolvování povinně volitelného předmětu Soudní lékařství na Ústavu soudního lékařství a medicínského práva při Lékařské fakultě Univerzity Palackého v rámci magisterského studijního programu, kde pod vedením velmi inspirativního doc. MUDr. Svatopluka Loyky, CSc. a dalších lékařů jsem byl seznámen se základy medicínsko-právní problematiky. Dalším důvodem je skutečnost, že mi není známo, zda se o tuto problematiku v českých podmínkách uceleně někdo zajímal.

Některé pasáže této rigorózní práce rozvíjí poznatky získané při psaní mé diplomové práce, která se zabývala osobnostně právními aspekty smrti člověka. Na rozdíl od diplomové práce není v této práci zevrubně pojednáno o postmortální ochraně, pitvách či transplantacích. Rigorózní

² KOTRLÝ, Tomáš. *Pohřbnictví. Právní zajištění piety a důstojnosti lidských pozůstatků a ostatků*. Praha: Linde, 2013. 312 s.

³ STEJSKAL, David, ŠEJVL, Jaroslav. *Pohřbívání a hřbitovy*. Praha: Wolters Kluwer, 2011. 464 s.

práce vychází z první kapitoly diplomové práce, kde jsem se o právní povaze lidského těla a jeho části zajímal s tím, že rozsah předmětné materie se více jak ztrojnásobil.⁴

⁴ ONDRÚŠ, Miroslav. *Osobnostně právní aspekty smrti člověka. Diplomová práce*. Olomouc: Univerzita Palackého. 2016. 64 s. Diplomová práce je dostupná na <https://theses.cz/id/x42gj3/Ondr_-_Diplomov_prce.pdf>.

1. Obecně k pojetí lidského těla a jeho částí

1.1 Význam zkoumání právního pojetí lidského těla a jeho částí

Zkoumání právní povahy lidského těla a jeho částí je na první pohled ryze teoretickou záležitostí. Nicméně v aplikační praxi se po celém světě objevily desítky případů, kdy orgán aplikující právo byl postaven před problém, zda určitá substance lidského původu má právní povahu věci nebo zda je předmětem práva osobnostního. Prakticky má určování právní povahy lidského těla a jeho částí význam při nakládání s biologickým materiálem, jako je sperma nebo krev, vydávání zpopelněných ostatků, dárcovstvím vajíček, nakládání s balzamovanými těly, prehistorickými nálezy nebo lidskými preparáty. Pokud je ze strany jiného neoprávněně zasaženo do lidského těla nebo jeho částí, je potřeba určit, jakými právními prostředky se aktivně legitimovaná osoba může proti zásahu bránit. Je nepochybně rozdíl, pokud zničení zmražených spermií kvalifikujeme jako zničení věci nebo jako zásah do osobnosti člověka.

Shrnu-li výše uvedené, tak klíčový význam pro určení právní povahy lidského těla a jeho částí spatřuji ve stanovení konkrétního prostředku právní ochrany, jež právní řád poskytuje.

Prostředkem právní ochrany lidského těla a jeho částí budou ustanovení o věcných a obligačních právech, pokud dojdeme k názoru, že tyto části nebo tělo samé je věcí v právním smyslu. V takovém případě se použijí zejm. ustanovení o ochraně vlastnického práva a nároky s tím spojené (např. náhrada škody, reivindikační nárok, nárok zápůrčí nebo ustanovení o opravě věci). Opakem vlastnického práva bude v případě ochrany lidského těla a jeho částí osobnostně právní ochrana, a to v případě, pokud lidské tělo a jeho části nebudou věcmi v právním smyslu. Určení konkrétního prostředku právní ochrany v případě porušení osobnostního práva pak bude záviset na tom, zda se ochrany domáhá přímo poškozený za svého života, anebo po jeho smrti osoba jemu blízká.

Hovoříme tedy o ochraně osobnosti nebo o postmortální ochraně. Vedle těchto osobnostních nároků zakotvil občanský zákoník z roku 2012 také nové subjektivní osobnostní právo, spočívající v možnosti oprávněné osoby požadovat vydání ostatků, pokud je někdo neoprávněným způsobem zadržuje. Právo na vydání ostatků je zvláštním osobnostním právem, které pojmově nesouvisí s postmortální ochranou.

1.2 Jednotlivé prostředky ochrany proti zásahům do lidského těla a jeho částí

Vzhledem k rozsahu problematiky prostředků právní ochrany lidského těla a jeho částí, jež je samo o sobě způsobilým tématem pro obdobnou kvalifikační práci, se budu v rámci této kapitoly soustředit pouze na základní otázky ochrany osobnosti a postmortální ochrany. O právu na ostatky bude pojednáno v kapitole 5.2.

1.2.1 Ochrana osobnosti

Ochrana osobnosti je v zásadě nejčastějším prostředkem ochrany, pokud došlo k neoprávněnému zásahu do lidského těla nebo jeho částí poškozeného a zároveň pokud se tento poškozený nároků vyplývajících z ochrany osobnosti domáhá za svého života (žalobu na ochranu osobnosti je tedy možné podat od okamžiku narození do okamžiku smrti člověka). Nemá-li k podání žaloby poškozený procesní způsobilost, musí být v řízení zastoupen (zpravidla zákonným zástupcem).

Člověk, jehož osobnost byla dotčena, má právo domáhat se toho, aby bylo od neoprávněného zásahu upuštěno nebo aby byl odstraněn jeho následek (§ 82 odst. 1 OZ). Vedle těchto zvláštních nároků se poškozený může domáhat také přiměřeného zadostiučinění, popř. vydání bezdůvodného obohacení.

1.2.2 Postmortální ochrana

Postmortální ochranu nebo také pietní ochranu bychom mohli definovat jako soukromé osobnostní právo osob v zákoně vymezených, jehož účelem je ochrana hodnot zesnulého – ochrana památky zemřelého člověka.⁵ Pro účely pietní ochrany není rozhodné, zda k zásahu do těchto hodnot došlo za života člověka nebo až po jeho smrti.⁶ Důležité je, že se aktivně legitimovaná osoba domáhá pietní ochrany žalobou podanou po smrti zemřelého. Pokud dojde k úmrtí člověka, který se před smrtí domáhal ochrany své osobnosti, soud řízení obligatorně zastaví podle § 107 odst. 5 o. s. ř., neboť smrtí žalobce (fyzické osoby) nastala překážka postupu řízení (osobnost člověka smrtí zanikla). Procesní nástupnictví nepřichází v úvahu, neboť nárok zemřelé osoby má osobní charakter (podobně jako odškodnění bolesti nebo právo na výživné). Dědicové (resp. osoby blízké) by museli podat novou žalobu, ovšem nikoli na ochranu osobnosti podle § 82 odst. 1 OZ, ale na pietní ochranu podle § 82 odst. 2 OZ. Toto právo nevzniká tedy derivativně, nýbrž originárně.⁷ Aktivně legitimovaným nebude z povahy věci poškozený, ale kterákoliv z osob jemu blízkých. Pokud neoprávněný zásah do osobnosti člověka souvisel s jeho činností v právnické osobě, vzniká i této právnické osobě zvláštní aktivní legitimace k podání žaloby na pietní ochranu (§ 83 odst. 2 OZ).

Nový občanský zákoník otevřel možnost k podání žaloby na pietní ochranu prakticky neuzavřenému okruhu osob. Ze zákona jsou osobami blízkými pouze příbuzní v řadě přímé, sourozenec, manžel nebo registrovaný partner. U osob sešvagřených a trvale spolužijících postačí tento vztah tvrdit, neboť jsou osobami blízkými skrze vyvratitelnou domněnku, tedy do okamžiku, dokud se neprokáže opak. Osoby v poměru rodinném nebo obdobném, pokud by újmu, kterou utrpěl zemřelý, důvodně

⁵ Ustanovení § 82 odst. 2 OZ je terminologicky nepřesné, neboť stanovuje, že po smrti člověka se může ochrany jeho osobnosti domáhat kterákoli z osob jemu blízkých. Nelze se domáhat ochrany osobnosti zemřelého člověka, když jeho osobnost smrtí zanikla (srov. § 23 OZ).

⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 8. 2011, sp. zn. 30 Cdo 3176/2009.

⁷ KNAP, Karel a kol. *Ochrana osobností podle občanského práva*. 4. vydání. Praha: Linde, 2004, s. 82.

pociťovaly jako újmu vlastní, mají situaci mnohem složitější (např. družka, druh, bratranec, sestřenice, tety nebo strýcové). Tyto osoby musí prokázat, že mezi nimi a zemřelým existoval rodinný nebo obdobný poměr a také potřebnou kvalitu tohoto vztahu, pro kterou pociťují způsobenou újmu zemřelého jako újmu vlastní.

Pietní ochrana je závislá na existenci některé z aktivně legitimovaných osob. *V opačném případě se oprávnění k jejímu vymáhání stává bezsubjektivní, a tedy nevymahatelné.*⁸ Stejně je tomu tak, pokud u těchto blízkých osob absentuje vědomí o tom, že bylo zasaženo do piety zemřelého.⁹ Pasivně legitimovanou osobou v řízení o postmortální ochraně je pak ten, který neoprávněně zasáhl do piety zesnulého, osoba, která tento neoprávněný stav udržuje, nebo osoba, které jsou tato jednání přičitatelná (např. zaměstnavatel¹⁰, zákonný zástupce).

Aktivně legitimovaná osoba se tedy může po smrti člověka v rámci postmortální ochrany domáhat, aby se rušitel:

- *„zdržel protiprávního jednání, které spočívá v konkrétním zásahu do některé ze složek osobnosti zemřelého,*
- *konkrétně určeným způsobem odstranil určitý závadný stav, a tím aby obnovil (restituoval) stav, který zde byl před protiprávním jednáním.*¹¹

Nároky vyplývající z postmortální ochrany se od nároků na ochranu osobnosti liší zejména tím, že aktivně legitimovaná osoba nemůže nárokovat náhradu toho, co rušitel způsobil (nelze tedy aplikovat § 2910, věta první OZ, ani § 2956 OZ). Rušiteli tak z protiprávního jednání nevznikne povinnost odčinit způsobenou nemajetkovou újmu, neboť se jedná o nárok, který se

⁸ TŮMA, Pavel. In LAVICKÝ, Petr, a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 489.

⁹ MAURER, Susan, KERSTING, Daniel. Ist der Leichnam eine Sache? *Jusletter*, 29. srpen 2011, s. 8 - 9. [cit. 26. října 2016]. Dostupné na <<https://www.uni-marburg.de/fb03/philosophie/institut/mitarbeiter/kersting/maurer-kersting-leichnam.pdf>>.

¹⁰ Srov. zde analogicky s rozsudkem Nejvyššího soudu České republiky ze dne 11. 12. 2003, sp. zn. 30 Cdo 73/2003: *„Jestliže byl neoprávněný zásah do práva na ochranu osobnosti způsoben někým, kdo byl použit právníčkou či fyzickou osobou k realizaci činnosti této právníkové či fyzické osoby, postihují občanskoprávní sankce samotnou právníčkou či fyzickou osobu. Předpokladem je, aby činnost pracovníka nepostrádala místní, časový a věcný vztah k plnění úkolů této osoby.*“ Obdobně i rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. 6. 2002, sp. zn. 28 Cdo 931/2002.

¹¹ TŮMA In LAVICKÝ. *Občanský zákoník I.* s. 490 - 491.

váže výlučně na poškozeného a lze jej uplatnit pouze za jeho života. Byť to někteří autoři připouštějí¹² a já s nimi souhlasím. Rušitel by měl mít povinnost odčinit způsobený neoprávněný zásah do piety zemřelého, a to v těch nejzávažnějších případech, zejména kdy nelze pro povahu zásahu aplikovat odstraňovací nebo zdržovací nárok a zásah do piety zemřelého byl ve zjevném rozporu s dobrými mravy nebo veřejným pořádkem.

Souběžně s postmortální ochranou se osoba blízká může domáhat ochrany své osobnosti, byla-li zasažena (např. právo na rodinný život).

Na pováženou pak může být např. situace, kdy se rušitel neoprávněně zmocnil lidské buňky z mrtvého těla, kterou použil pro farmaceutické účely, a z prodeje léku takto získaných utržil profit, nebo např. neoprávněně získané části lidského těla použil pro výstavní účely, ze kterého pořadatel profitoval v podobě vstupného. Můžou se osoby blízké domáhat vydání bezdůvodného obohacení? Vzhledem ke konstrukci postmortální ochrany zde nárok na vydání bezdůvodného obohacení nevzniká (srov. § 3004 odst. 2 OZ). Aktivně legitimovaným osobám tak zůstávají k dispozici pouze zvláštní soukromoprávní nároky. Stejně jako s případným odškodněním jsem i u tohoto nároku spíše pro jeho aplikaci, a to ze stejného důvodu jako u odškodnění. Můj názor zřejmě většina odborníků nepodpoří, přesto považuji za vhodné uvést názor dr. Ondřejové, se kterým se ztotožňuji: *„Zda-li se osoby oprávněné dle ust. § 82 odst. 2 budou moci domáhat bezdůvodného obohacení v případě zásahu do přirozených práv zesnulého člověka, je otázkou výkladu předmětných ustanovení. Při použití analogie autorského zákona a dikce předmětných ustanovení se domnívám, že této ochraně nic nebrání, a naopak úprava zaplňuje mezeru, která v této oblasti panovala. Tato konstrukce stále naráží na překážku, nebylo-li právo na odškodnění za újmu*

¹² K tomuto srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu Slovenské republiky sp. zn. 5 Cdo 54/1999: *„Osoby podľa ustanovenia § 15 OZ môžu na súd s úspechom uplatňovať aj právo na peňažné zadostučinenie, a to ako jeden z prostriedkov ochrany osobnosti zomrelej fyzickej osoby.”* nebo TELEČ, Ivo. In ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. svazek.* Praha: Linde, 2008, s. 169.

*oprávněným za jeho života uplatněno. Nový občanský zákoník, i s ohledem na obsažené zásady a principy, dává prostor pro změnu této koncepce.”*¹³

V tomto ohledu lze zmínit situaci ve Schweizerisches Zivilgesetzbuch, který úpravu postmortální ochrany neupravuje (srov. § 31 ZGB), a přeci její existenci někteří autoři dovozují prostřednictvím analogie s německou právní úpravou.¹⁴

1.2.3 Právo na ostatky

Právo na vydání ostatků představuje zvláštní osobnostní právo, které má k dispozici zákonem vymezený okruh osob proto, aby se domohly vydání ostatků (zpravidla lidského těla po zpopelnění) od osoby, která tyto ostatky neprávem zadržuje. Jelikož se jedná o problematiku, která je blízka předmětu mé rigorózní práce, bude o ní pojednáno zvlášť v kapitole č. 5.2.

1.3 Definice věci

Definování lidského těla a jeho částí z hlediska práva nebylo vždy jednoduchou záležitostí. Občanský zákoník ve svém § 489 po vzoru ABGB pozitivně vymezuje věc jako vše, co je rozdílné od osoby a slouží potřebě lidí. Nominální vymezení věci není totožné s vymezením věci v laickém slova smyslu. Ne vše, co má hmotnou povahu, může být věcí v právním smyslu. Abychom mohli hovořit o věci v právním smyslu, je zapotřebí splnění dvou pojmových znaků. Prvým z nich je odlišnost od osoby. Předmětem absolutních majetkových práv tak nemůže být subjekt, neboť platí, že *„je-li něco subjektem, nemůže být zároveň objektem a naopak.“*¹⁵ Druhým

¹³ ONDŘEJOVÁ, Eva. *Občanskoprávní ochrana osobnosti po její smrti - srovnání platné právní úpravy a úpravy v novém občanském zákoníku*. epravo.cz, 12. prosinec 2013 [cit. 26. prosince 2015]. Dostupné na <<http://www.epravo.cz/top/clanky/obcanskopravni-ochrana-osobnosti-po-její-smrti-srovnani-platne-pravni-upravy-a-upravy-v-novem-obcanskem-zakoniku-93147.html>>.

¹⁴ MAURER, Susan, KERSTING, Daniel. Ist der Leichnam eine Sache? *Jusletter*, 29. srpen 2011, s. 10. [cit. 26. října 2016]. Dostupné na <<https://www.uni-marburg.de/fb03/philosophie/institut/mitarbeiter/kersting/maurer-kersting-leichnam.pdf>>.

¹⁵ TÉGL, Petr. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr. *Občanský zákoník III. svazek. § 419-654. Věci a právní skutečnosti*. Praha: Leges, 2014, s. 204.

pojmovým znakem věci je její užitečnost. Věc zkrátka musí sloužit potřebám člověka, přičemž užitečnost je zde třeba vykládat v objektivním smyslu. Znak užitečnosti se na rozdíl od znaku rozdílnosti od osoby může měnit v čase.¹⁶ Nejedná se tedy o statický pojmový znak, neboť to, co není užitečné dnes, může být užitečné za 10 let. K zakotvení výslovné definice věci se autoři občanského zákoníku pokusili po mnoha letech. Jakým způsobem byl pojem věci upraven před účinností občanského zákoníku?

Rakouský ABGB ve svém § 285 vymezuje věc v právním smyslu jako: „*vše, co je rozdílné od člověka a slouží k potřebě lidí.*“

Dnes v mnoha oblastech inspirativní, avšak před válkou z politické vůle neschválený Vládní návrh občanského zákoníku z roku 1937 obsahoval ve větě druhé § 80 totožnou definici jako Všeobecný zákoník občanský: „*Věcí v právním smyslu je vše, co je rozdílné od člověka a slouží k potřebě lidí.*“ Vládní návrh občanského zákoníku z roku 1937 byl nepochybně jedním z inspiračních zdrojů pro autory občanského zákoníku, neboť i důvodová zpráva uvádí, že definice věci koncepčně vychází z tohoto návrhu. Srovnáme-li definice věci v návrhu z roku 1937 s občanským zákoníkem, dojdeme k závěru, že jediná změna spočívá ve znaku rozdílnosti v subjektech. Návrh z roku 1937 uvádí rozdílnost od člověka (tedy fyzické osoby), zatímco znak rozdílnosti v občanském zákoníku spočívá v rozdílnosti od osoby, lhostejno zda fyzické nebo právnické.

Po právnické dvouletce vzešlý Střední občanský zákoník z roku 1950 nominální definici věci upravoval odlišně. Podle § 23 se věci v právním smyslu rozumí: „*ovladatelné hmotné předměty a přírodní síly, které slouží lidské potřebě.*“

Po Středním občanském zákoníku převzal definici Zákon č. 101/1963 Sb., o právních vztazích v mezinárodním obchodním styku, když věc v právním smyslu definoval jako: „*hmotné předměty a ovladatelné přírodní síly, které slouží potřebám lidí.*“

Téměř 50 let účinný občanský zákoník z roku 1964 šel tak daleko, že se už o žádnou definici raději nepokusil a spokojil se s konstatováním, že:

¹⁶ STUNA, Stanislav, ŠVESTKA, Jiří. K pojmu věc v právním smyslu v návrhu nového občanského zákoníku. *Právní rozhledy*, 2011, č. 10, s. 371.

„Předmětem občanskoprávních vztahů jsou věci, a pokud to jejich povaha připouští, práva nebo jiné majetkové hodnoty.“ Dále pak bez dalšího stanovil, že věci jsou movité a nemovité, což nám k vysvětlení povahy lidského těla moc nepříspělo.

Občanský zákoník se na rozdíl od předchozích právních úprav pokusil také o negativní vymezení věci. Věcí v právním smyslu není živé zvíře (§ 494 OZ) ani lidské tělo spolu s jeho částmi, třebaže tyto části byly od těla odděleny (§ 493 OZ). Odhlédneme-li od právní povahy živého zvířete, občanský zákoník za věc v právním smyslu nepovažuje osobu jako takovou, resp. její tělo a části lidského těla. Je otázkou, proč se autoři přiklonili k zakotvení této negativní definice věci, když její obsah je odvoditelný už z nominální definice uvedené v § 489 OZ. V tomto ohledu lze souhlasit s dr. Téglm, který hovoří o nadbytečnosti ustanovení § 493 OZ, neboť právní povaha těchto substancí lidského původu vyplývá jak z nominální definice, tak z ustanovení o osobnostních právech (§ 91 nebo 92 odst. 1 OZ).¹⁷ Z výše uvedeného jednoznačně vyplývá, že autoři občanského zákoníku nepřipouští, aby se ustanovení o věcech použila na lidské tělo nebo jeho části. Jistou výjimkou je fikce věci uvedená v § 112 OZ, o které bude pojednáno v dalších kapitolách. S touto tezí by pak mohl skončit veškerý výzkum v rámci této rigorózní práce, nicméně odpovídá tento teoretický přístup realitě? Je takto striktní pojetí lidského těla a jeho částí, jako předmětu vyloučených z majetkových práv, opravdu bezbřehé? Není účelnější ponechat pouze nominální definici věci s tím, že se o pojetí lidského těla a jeho části postará judikatura s právní doktrínou? Je opravdu morálně - právním účelem normotvůrce, aby lidské tělo a jeho části byly za všech okolností předmětem práv osobnostních? Tyto úvahy tvoří jádro rigorózní práce a postupně na nich bude odpovězeno v následujících kapitolách.

¹⁷ TÉGL In MELZER, TÉGL. *III. svazek*. s. 225.

1.4 Pojem lidské tělo, části a produkty lidského těla

Ještě předtím, než budu zkoumat právní povahu lidského těla, je potřeba vysvětlit, co se vlastně lidským tělem rozumí. Lidské tělo bychom mohli definovat jako soubor harmonicky uspořádaných orgánů, tkání a buněk, které tvoří jeden hmotný a funkční celek. Lidské tělo se skládá ze tří základních částí, kterými jsou hlava, trup a končetiny.¹⁸ Občanský zákoník výslovně neuvádí, zda pojmem lidské tělo míní také mrtvolu člověka. Formálně systematickým výkladem však dojdeme k názoru, že občanský zákoník nečiní rozdíly mezi lidským tělem živého a mrtvého člověka. Podle § 92 odst. 1 OZ je lidské tělo pod právní ochranou i po smrti člověka, což je zřejmé i z důvodové zprávy.¹⁹

Co se týče částí lidského těla, tak ty právní řád České republiky nijak nedefinuje, avšak k inspiraci pro účely rigorózní práce může posloužit § 2 písm. a) a b) TZ, který za části lidského těla považuje:

- a) orgány (i části orgánů),
- b) tkáně a buňky včetně pozůstatků získaných při chirurgických operacích, dále krvevorné buňky získané z kostní dřeně, z periferní a pupečnickové krve nebo
- c) nehty, vlasy či chlupy.

Za části lidského těla však nepovažujeme (na rozdíl od TZ²⁰) krev, pohlavní buňky, embryonální a fetální tkáně, moč, hlen, plodovou vodu či odpadové produkty tělního metabolismu. Ovšem i u těchto produktů lidského těla § 111 odst. 3 OZ stanovuje, že pro ně platí obdobně to, co o částech lidského těla. Tzn., že právní režim je stejný. Pro účely rigorózní práce tyto substance lidského původu označuji souhrnně pod pojmem **produkty lidského těla**.

¹⁸ Wikipedie. [cit. 21. června 2016]. Dostupné na <https://cs.wikipedia.org/wiki/Lidsk%C3%A9_t%C4%9Blo>.

¹⁹ Konsolidované znění Důvodové zprávy k občanskému zákoníku. s. 119 [cit. 18. října 2016]. Dostupné na <<http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>>.

²⁰ TĚŠÍNOVÁ, Jolana, ŽDÁREK, Roman, POLICAR, Radek. *Medicínské právo*. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 187.

1.5 Vývoj chápání povahy lidského těla a jeho částí

Vzhledem k tématu rigorózní práce je vhodné uvést také pár poznámek ohledně římskoprávního nazírání na problematiku právní povahy lidského těla. Další historické názory autorů jsou zakomponovány do jednotlivých podkapitol.

Již v pátém století př. nl. si na slavném Foru Romanu v třetí tabuli Zákona dvanácti desek mohli Římané přečíst, že „*tertiis nundinis partis secanto. Si plus minusve secerunt, se fraude esto.*“²¹ Tedy volně přeloženo: pokud má někdo nárok na část lidského těla, není zločinem, usekne-li se mu více či méně. Není však jasné, zda toto ustanovení dopadá na živé tělo nebo tělo mrtvé.²² Ze Zákona dvanácti desek vyplývá, že v některých případech bylo lidské tělo chápáno jako předmět občanskoprávních vztahů.

V nejvýznamnější římskoprávní památce je však pojetí lidského těla, resp. jeho částí, odlišné. Podle Ulpiana nikdo nemůže být vlastníkem části svého těla: „*Liber homo suo nomine utilem aquiliae habet actionem: directam enim non habet, quoniam dominus membrorum suorum nemo videtur. Fugitivi autem nomine dominus habet.*“²³ Z uvedeného vyplývá, že lidské tělo v pozdní antice nebylo považováno za věc.

Zůstaneme-li u Digest, považují za nutné i pro další výzkum zmínit poměrně rozsáhlý fragment římského právníka Pauluse, jehož obsah hovoří o nepřijatelnosti peněžní ekvivalence lidského těla.²⁴ K podobnému závěru došel také Gaius: „*Liberum corpus aestimationem non recipiat.*“²⁵ Tedy, že tělo svobodného člověka je neocenitelné penězi. Tento závěr je v obdobné formě obsahem čl. 21 ÚLPB, který zakazuje, aby se lidské tělo a jeho části staly zdrojem finančního prospěchu nebo obsahem § 28 TZ.

²¹ *Twelve Tables.* [cit. 23. června 2016]. Dostupné na <http://www.orbilat.com/Languages/Latin/Texts/01_Preliterary_period/12_Tables.htm>.

²² ŠTĚPÁN, Jaromír. *Právo a moderní lékařství.* Praha: Panorama, 1989, s. 282.

²³ Dig. 9.2.13. [cit. 23. června 2016]. Dostupné na <<http://www.thelatinlibrary.com/justinian/digest9.shtml>>.

²⁴ Dig. 14.2.2. [cit. 23. června 2016]. Dostupné na <<http://www.thelatinlibrary.com/justinian/digest14.shtml>>.

²⁵ Dig. 9.1.3. [cit. 23. června 2016]. Dostupné na <<http://www.thelatinlibrary.com/justinian/digest9.shtml>>.

Otok byl v římském právu tradičně označován jako předmět právních vztahů, tedy jako věc v právním smyslu, byť s určitými specifiky.²⁶ Nakládání s otrokem nemohlo být svévolné. Otroka nešlo bez rozumného důvodu zabít. Specifický přístup byl vyžadován i pro nemocné otroky.²⁷ Řím nebyl jediným státem, ve kterém existovalo otroctví. Okolo roku 450 př. nl. se ve velké míře otroctví vyskytovalo i ve starověkém Řecku.²⁸ Otroctví rozhodně nezaniklo spolu s Římskou říší. Ve středověku existovalo otroctví např. u Langobardů, Franků nebo Gótů. Otroctví se objevovalo na americkém kontinentu v novověku (srov. dopis Kryštofa Kolumba: „*Odtud lze ve jménu Nejsvětější trojice posílat tolik otroků, kolik jich jen bude možno prodat*“²⁹). V dnešním světě snad již neexistuje stát, který by de iure povoloval otroctví, nicméně není pochyb o tom, že i na dále fakticky existuje - zejména pak u některých afrických národů.

Ve 24. kapitole *De Origine et situ Germanorum* (Tacitus Germania) sepsané okolo roku 98 n. l. se naopak dočteme o hazardních hrách v podobě souboje dvou mužů s meči a kopím. Ten, kdo vzešel z boje jako vítěz, zůstal svobodným, zatímco poražený přijal čestně a dobrovolně otroctví. Pokud mohl být člověk předmětem sázek a následně i dobrovolně otrokem, mohl být i věcí v právním smyslu.

²⁶ Fragmentsy z Digest: 9, 2, 2, 2; 41, 2, 3, 13; 7, 1, 27, 4; 19, 4, 2; D 7, 1, 15, 1 a další.

²⁷ BRADLEY, Keith Richard. *Slaves and masters in the Roman Empire. A study in social control*. Bruxelles: Revue d'études Latines, 1984, s. 22.

²⁸ OLIVA, Pavel. *Sparta a její sociální problémy*. Praha: Academia, 1971, s. 52 - 54.

²⁹ BALÍK, Stanislav, BALÍK, Stanislav. *Právní dějiny mimoevropských zemí*. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2003, s. 142.

2. Právní povaha lidského těla

2.1 Tělo živého člověka

Lidské tělo živého člověka patří mezi základní hodnoty osobnosti každého člověka. Spolu se zdravím a životem je lidské tělo předmětem práva na „tělesnou integritu.“ Tělesná integrita, resp. její nedotknutelnost je chráněna na poli ústavním v čl. 7 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, který hovoří o tom, že nedotknutelnost osoby je zaručena.³⁰ Již zmíněný čl. 21 ÚLPB (sdělení č. 96/2011 Sb. m. s.) stanovuje, že lidské tělo nesmí být zdrojem finančního prospěchu. Toto pravidlo má své kořeny již v právu římském (Dig. 9.2.13. nebo Dig. 14.2.2.). Tělo živého člověka nemá majetkovou hodnotu, a je tak tradičně vyňato z obchodování (extra commercium), neboť plnění, které je předmětem obligačního vztahu, musí být majetkové povahy a odpovídat zájmu věřitele, což se o živém lidském těle říci nedá. Opačný názor by vedl k tomu, že tělo živého člověka by bylo sekundárním předmětem závazku, a tedy i věcí v právním smyslu. Jinými slovy, lidské tělo nemůže být předmětem plnění ze smlouvy. Podle § 588 OZ by byla absolutně neplatná např. ujednání, kde by bylo lidské tělo předmětem nájmu (např. nájem dělohy za účelem asistované reprodukce), výpůjčky, sexuální činnosti nebo reklamy.³¹

Ovšem u některých činností fakticky dochází k zákrokům na lidském těle založených na smluvním základě. Řeč je zejména o plastických operacích.³² Bylo dovozeno, že v určitých případech je přípustné, aby se na smlouvy týkající se lidského těla použila analogicky ustanovení o věcech. Např. Nejvyšší soud České republiky dovedl následující: *„I když lidské tělo není věcí, lze smlouvu o provedení plastické operace a nároky plynoucí z vadného výkonu posoudit analogicky podle ustanovení upravujících*

³⁰ KNAP, Karel a kol. *Ochrana osobnosti podle občanského práva*. 4. vydání. Praha: Linde, 2004, s. 203.

³¹ KOUKAL, Pavel. In LAVICKÝ, Petr, a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1 – 654). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1745.

³² Zdravotní úkon podle zákona o zdravotních službách nemá charakter soukromoprávního plnění. Jedná se o činnost aprobovanou veřejným právem.

smlouvu o opravě a úpravě věci.“³³ Z uvedené právní věty je zřejmé, že nelze přímo aplikovat ustanovení o právech z vadného plnění nebo náhradu škody, neboť předmětem smlouvy nemůže být lidské tělo. Prostřednictvím analogie legis však obdobných účinků dosáhnout lze.

Lidské tělo jako předmět osobnostního práva vzniká obecně narozením. Osobnostní právo, tedy i ochrana lidského těla, teoreticky vzniká již při oplození vajíčka (početím). Domáhat se jí však může osoba až po jejím narození, především prostřednictvím zákonných zástupců.³⁴ V období od početí do narození dítěte je nasciturus chráněn nepřímo. „*Děje se tak skrze ochranu osobnosti nastávající matky, resp. skrze ochranu jejího těla, přičemž počaté dítě se považuje za dočasnou část jejího těla, která se v matčině těle vyvíjí.*“³⁵ Stejný názor zastává také např. slovenský Ústavní soud a nelze jej rozporovat.³⁶

Kazuistika č. 1 - Osudová chyba lékaře (fiktivní)³⁷

Lékař v jedné soukromé diabetické ambulanci omylem podal těhotné pacientce místo glukózy směs kafru a fenolu (tzv. Chlumského roztok, který se užívá pro dezinfekci chirurgických nástrojů). Po požití této směsi byl plod pacientky usmrcen. Řešení: Pacientce tak vznikl nárok na náhradu nemajetkové újmy, když bylo zasaženo do části jejího těla (plodu). Neuplatní se tedy tzv. postmortální (pietní) ochrana, neboť vývoj lidského plodu nedovršil zákonné podmínky, tj. nenarodil se, tudíž nemohl ani zemřít.

Lidské tělo, jež představuje jednu z hodnot osobnosti, je chráněno po celou dobu života člověka. Okamžikem smrti osobnost člověka zaniká. Samotná smrt člověka však neznamená, že mrtvola není hodna právní ochrany. I tělo mrtvého člověka je nutné považovat za předmět

³³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 10. 2013, sp. zn. 25 Cdo 1050/2012.

³⁴ TELEČ, Ivo. In ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. svazek*. Praha: Linde, 2008, s. 116.

³⁵ Tamtéž, s. 117.

³⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 4. 12. 2007, sp. zn. Pl. ÚS 12/01-297.

³⁷ Fiktivní případ je inspirován skutečnou událostí. *Policie obvinila zdravotní sestru ze smrti orlovské matky*. karvinsky.denik.cz, 4. září 2014 [cit. 23. května 2016]. Dostupné na <<http://karvinsky.denik.cz/zlociny-a-soudy/policie-obvinila-zdravotni-sestru-ze-smrti-budouci-matky-v-orlove-20140904-rf0h.html>>.

osobnostního práva, nicméně nositelem tohoto práva nebude z logiky věci zemřelý, ale osoba jemu blízká. Lidské tělo živého člověka z hlediska právní povahy nevyvolává téměř žádné otázky (vyjma analogického použití ustanovení o opravě a úpravě věci), avšak u těla mrtvého člověka je situace poněkud jiná. Podle mého názoru nazírat na mrtvolu jako na předmět práva osobnostního nelze bez dalšího, neboť mrtvola člověka má v několika ohledech specifický charakter a v odůvodněných případech by mělo být mrtvé tělo člověka věcí v právním smyslu. O tom už však v následující podkapitole.

2.2 Mrtvola člověka

O povaze těla mrtvého člověka můžeme logicky hovořit až od okamžiku jeho smrti. Již několik desítek let se světové lékařské špičky prou o to, kterým okamžikem nastává smrt.

Nic neříkající historická definice hovoří o smrti jako o „*ireverzibilní zástavě celovztažného uspořádaného dění v organismu*“.³⁸ Moderní lékařská věda zaujímá přesnější definici, která byla inkorporována do § 2 písm. e) TZ: Smrtí se rozumí nevratná ztráta funkce celého mozku, včetně mozkového kmene, nebo nevratná zástava krevního oběhu. Smrt se ve většině případů prokazuje úmrtním listem vystaveným příslušným matričním úřadem, který tak činí na základě doručeného listu o prohlídce mrtvého (§ 21 zákona o matrikách).³⁹

Vzhledem k aplikaci § 2 písm. a), b) ZoP pojem mrtvé lidské tělo dále terminologicky rozdělujeme na pozůstatky (do okamžiku pohřbení) a ostatky (lidské pozůstatky po pohřbení). Pohřbením se pak rozumí uložení lidských pozůstatků do hrobu nebo hrobky na veřejném nebo neveřejném pohřebišti nebo jejich zpopelnění v krematoriu. Nedošlo-li tedy k pohřbení lidského těla, hovoříme o pozůstatcích. Tohoto terminologického dělení se

³⁸ LUKÁŠ, Karel, ŽÁK, Aleš a kol. *Chorobné znaky a příznaky. Diferenciální diagnostika*. Praha: Grada publishing, 2014, s. 647.

³⁹ Pokud nelze tělo mrtvého prohlédnout, prohlásí jej soud za mrtvého (důkazem smrti dle § 26 odst. 2 OZ nebo na základě domněnky smrti dle § 71 odst. 1 OZ).

drží také občanský zákoník v souvislosti s pravidlem důstojného zacházení s tělem mrtvého člověka (§ 92 odst. 1 OZ) a právem na vydání ostatků (§ 92 odst. 2 OZ).

Nový občanský zákoník přijal teoretický přístup, který považuje mrtvé tělo za předmět osobnostního práva. Vyplývá to i z důvodové zprávy, která lpí na tom, že zákonná ustanovení o věcech se na mrtvé tělo vůbec nepoužijí.⁴⁰ Otázkou však je, zda je tento teoretický přístup správný. Já se domnívám, že nikoliv.

Autoři zabývající se touto problematikou, ve svých příspěvcích zastávají často odlišný názor. To vše svědčí o tom, že názor na právní povahu mrtvol, jakož i na části lidského těla, není jednotný a je potřeba o něm i nadále diskutovat. Existuje zde jeden podstatný rozdíl mezi mrtvolou člověka a tělem člověka živého. Mrtvola člověka nemá právní osobnost.⁴¹ Tento rozdíl někteří autoři reflektují, a přesto dodávají, že lidská mrtvola má mít stejnou právní povahu jako živé lidské tělo, neboť mrtvola je vlastně dříve žijící člověk.⁴² Nicméně lze to takto paušalizovat?

Pokud provedu abstrakci názorů těchto autorů, zahraniční právní úpravy a judikatury domácích i zahraničních soudů, nabízí se v zásadě tyto teoretické přístupy ohledně právní povahy těla zemřelého člověka:

1. Mrtvola se nikdy nestane věcí v právním smyslu.
2. Mrtvola se stává věcí v okamžiku smrti člověka.
3. Mrtvola se stává věcí v právním smyslu, jakmile v ní nelze spatřovat tělo určité osoby.

⁴⁰ Důvodová zpráva k občanskému zákoníku. s. 119. [cit. 19. srpna 2016]. Dostupné na <<http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>>.

⁴¹ Susan Maurer a Daniel Kersting poukazují na rozdíl mezi lidským tělem živého člověka a mrtvol, kdy jako hlavní rozdíl uvádí „Unpersönlichkeit“ mrtvol. In MAURER, Susan, KERSTING, Daniel. Ist der Leichnam eine Sache? *Jusletter* 29. srpen 2011, s. 4. [cit. 25. října 2016]. Dostupné na <<https://www.uni-marburg.de/fb03/philosophie/institut/mitarbeiter/kersting/maurer-kersting-leichnam.pdf>>.

⁴² Tamtéž s. 7.

Obdobné dělení vymezuje také dr. Humeník (v českém překladu):
„V zásadě můžeme rozdělit právní názory týkající se položené otázky do třech skupin:

1. ...mrtvé lidské tělo není možné považovat za věc,
2. ...samotné mrtvé tělo v zásadě není možné považovat za věc, avšak materiál lidského původu se však za určitých okolností může stát věcí
3. ...mrtvé lidské tělo je věcí...“⁴³

Ad 1) Mrtvola se nikdy nestane věcí v právním smyslu

Prvý z vymezených teoretických přístupů ohledně právní povahy lidského těla lpí bez dalšího na tom, že mrtvolu nelze považovat za věc v právním smyslu. Představitelem tohoto přístupu je zejména dr. Policar⁴⁴ nebo doc. Kindl s prof. Fialou⁴⁵. Stejně tak jazyková dikce § 493 OZ nepřipouští žádnou výjimku, přičemž k tomuto závěru lze dojít i za pomoci subjektivně historického výkladu (důvodová zpráva). Jak správně uvádí dr. Vard, zastánci této doktríny ve většině případů nepřinášejí žádnou argumentaci nebo je jejich argumentace vágní.⁴⁶ Dále kriticky hodnotí několik trestních rozhodnutí, kde vykrádání hrobů⁴⁷ či odnětí mrtvol z hrobů⁴⁸ nepovažují historicky soudy za krádež.

Americké soudy ve snaze obejít pravidlo „No property rule“ rozhodly zejm. v případech, kdy příbuzní žádají vydání zesnulého k řádnému pohřbení od vědeckých institucí nebo univerzit, že těmto příbuzným náleží „quasi-property right“ k mrtvole zesnulého. Dr. Vard uvádí, že takto americké soudy činí proto, aby se vyhnuly problémům s prokazováním psychických

⁴³ HUMENÍK, Ivan. *Ochrana osobnosti a medicínske právo*. Bratislava: Eurokódex, 2011, s. 52.

⁴⁴ TĚŠÍNOVÁ, ŽDÁREK, POLICAR. s. 189.

⁴⁵ FIALA, Josef, KINDL, Milan et al. *Občanské právo hmotné*. 2. vyd. Plzeň: Aleše Čeněk, 2009, s. 159, poznámka pod čarou č. 64.

⁴⁶ VARD, Robert. Proprietary Rights in Human Tissue. In *The issue of the Hibernian law journal*. Volume 12. 2013, s. 105. [cit. 19. října 2016]. Dostupné na <http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/hiblj12&div=10&g_sent=1&collection=journals>.

⁴⁷ R v Lynn (1788) 100 Eng. Rep. 394 In. Tamtéž.

⁴⁸ R v Sharpe (1857)169 Eng. Rep. 959 In. Tamtéž.

újem a finančních ztrát ve smyslu způsobené nemajetkové újmy.⁴⁹ U nás je tato problematika řešena obdobně s nepohřbenými lidskými ostatky (viz kapitola 5.2).

Ad 2) Mrtvola se stává věcí v okamžiku smrti člověka

Teoretický přístup spočívající v tom, že okamžikem smrti se mrtvé tělo člověka stává věcí v právním smyslu, je v českých podmínkách zastáván např. dr. Dostálem. Ten ve svém článku zastává názor, že mrtvola by měla být věcí v právním smyslu bez dalšího, neboť nemyslí a právně nejedná.⁵⁰ Názory dr. Dostála prakticky v nezměněné podobě přebírá i dr. Humeník, když má za to, že si to vyžaduje praxe, zejména pak v oblasti biologie a medicíny.⁵¹

Tato úvaha je velmi zajímavá, avšak raritní. Důsledkem tohoto názoru by byla skutečnost, že tělo zemřelého by bylo hereditováno, a existovalo by tak jako předmět vlastnického práva až do doby jeho zániku ve smyslu zániku fyzického. Po smrti člověka by se tak dostalo mrtvé tělo do právní dispozice dědiců, kteří by s tělem mohli disponovat (např. tělo darovat lékařské fakultě pro vzdělávací či vědecké účely, rozhodnout o jeho pohřbení nebo konzervovat pro účely výstavní). Vlastníci by nepochybně byli při nakládání s tělem omezeni předpisy hygienickými a epidemiologickými, ale také např. samotnou zůstavitelovou vůlí. Pokud by třetí osoba do těla zasáhla tak, že ho poškodila nebo jiným způsobem narušila pietu zemřelého, bylo by nutné aplikovat ustanovení o náhradě majetkové újmy,⁵² neboť by bylo zasaženo do věci v právním smyslu. Co kdyby však sám vlastník nedůstojně naložil s tělem? Jakým způsobem by byla chráněna pieta mrtvého? Nehledě pak na možnost dědice mrtvolu zcizit, užívat jí,

⁴⁹ VARD, Robert. Proprietary Rights in Human Tissue. In *The issue of the Hibernian law journal*. Volume 12. 2013, s. 111. [cit. 19. října 2016]. Dostupné na <http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/hiblj12&div=10&g_sent=1&collection=journals>.

⁵⁰ DOSTÁL, Ondřej. Otázka vlastnictví k odděleným částem lidského těla v zahraničním srovnání. *Jurisprudence*, 2004, roč. 5, č. 3, s. 5.

⁵¹ HUMENÍK, Ivan. *Ochrana osobnosti a lékařské právo*. Bratislava: Eurokódex, 2011, s. 57.

⁵² Otázkou by pak bylo, na základě čeho by se majetková újma oceňovala.

zatížit zástavním právem nebo s ní jinak zacházet. Vlastníkovi věci by pak nic nebránilo z případného nakládání s tělem profitovat (vlastník těla by jej mohl prodat farmaceutické společnosti za účelem výroby nových léků nebo pro genetické účely atd.). Pokud bychom stanovili pravidla, která by omezovala svévolné nakládání s mrtvolou člověka jako např. zákaz finančního profitu, zákaz zatížení nebo zákaz nakládání s tělem nedůstojným způsobem, došlo by ipso facto ke stejné právní ochraně, jakou poskytuje osobnostně právní ochrana lidského těla po smrti člověka. Dojdeme-li k názoru, že právní ochrana lidského těla jako věci v právním smyslu by musela být minimálně na stejné úrovni jako osobnostně právní ochrana, jeví se jako nadbytečné převracet pravidlo, které by bylo v důsledcích obdobné, byť s určitými odůvodnitelnými odchylkami (zejm. je-li tělo určeno pro vzdělávací nebo lékařské účely). Obdobný názor jako dr. Dostál zastával ve slovenském prostředí také prof. Luby.⁵³ Zvláštním způsobem se k problematice právní povahy lidské mrtvoly stavěl Tilsch: „*Obmezením různým podléhají...Z důvodu piety: - a) Lidské mrtvoly, pokud nakládání jimi neb právní jednání o nich jsou contra bones mores...b) Ostatky svatých...*“⁵⁴ Z uvedené citace je zřejmé, že Tilsch lidskou mrtvolu s jistými výjimkami považoval za věc v právním smyslu. Doktrinální přístup spočívající v tom, že lidské tělo se stává věcí v právním smyslu, nepovažují vzhledem k výše uvedenému za správný.

Kazuistika č. 2 - Zadržení mrtvoly (reálný)⁵⁵

Zajímavý spor řešil francouzský soud, který v roce 1932 projednával mezi pohřebním ústavem a manželkou zesnulého. Předmět sporu se týkal výkonu zadržovacího práva k tělu zesnulého, neboť to bylo pohřebním ústavem zadrženo z důvodu odvolání objednávky k zabezpečení pohřbu. Francouzský soud dospěl k závěru, že na mrtvolu nelze použít ustanovení o věcných právech, tedy ani ne zadržovací právo, neboť mrtvola není věcí v právním smyslu.

⁵³ LUBY, Štefan. *Základy všeobecného súkromného práva*. Šamorín: Heuréka, 2002, s. 62.

⁵⁴ TILSCH, Emanuel. *Občanské právo, Část všeobecná*. Praha: Wolters Kluwer, 2012, s. 146.

⁵⁵ Tribunal civil de la Seine, 20. 12. 1932. In KNAP, Karel, ŠVESTKA, Jiří. *Ochrana osobnosti podle československého občanského práva*. 2. vydání. Praha: Panorama, 1989, s. 163.

Uvedený případ naznačuje, jaké důsledky by mělo striktní pojetí mrtvého těla jako věci v právním smyslu.

Ad 3) Mrtvola se stává věcí v právním smyslu, jakmile v ní nelze spatřovat tělo určité osoby

Třetí teoretický přístup je založen na tom, že mrtvola je primárně předmětem osobnostního práva, nicméně za určitých okolností se může transformovat na věc v právním smyslu. Tento teoretický přístup pojmenoval na českém území zřejmě poprvé prof. Rouček: *„Lidské tělo ani jako mrtvola není věcí, pokud v něm sluší spatřovati tělo určité zemřelé osoby. Jakmile tomu tak není, jest i mrtvola věcí (např. mrtvoly z dávných dob, jako mumie nebo prehistorické nálezy, jakož i mrtvola daná anatomickému ústavu nebo kostry a jiné anatomické preparáty).“*⁵⁶ Z tohoto názoru lze abstrahovat dva důvody, které jsou relevantní pro transformaci mrtvoly na věc v právním smyslu. Prvý z nich je v zahraničí znám jako doktrína **Work and skill exception**.⁵⁷ Druhým důvodem transformace je skutečnost, že **v důsledku běhu času již nelze v mrtvole spatřovat určitou osobu.**

Předběžně lze říci, že se s Roučkovým názorem ztotožňuji, nicméně jeho názor otevírá spoustu otázek a úskalí, které později řešila jak literatura, tak judikatura a které zůstávají nevyřešeny dodnes.

Roučkův názor je zastáván i nedávné praxi vyhovující⁵⁸ judikatuře Nejvyššího soudu: *„Nakládání s lidskými ostatky, pokud se v nich spatřuje tělo určité zemřelé osoby, nemůže být předmětem závazkového vztahu.“*⁵⁹ Prof. Sedláček však byl v těchto myšlenkách méně benevolentní, neboť podle něj mrtvoly lidské jsou vyloučeny z právního obchodu. Uvádí však také

⁵⁶ ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl druhý.* Praha: V. Linhart, 1935, s. 7.

⁵⁷ VARD, Robert. Proprietary Rights in Human Tissue. In *The issue of the Hibernian law journal.* Volume 12. 2013, s. 108. [cit. 3. června 2016]. Dostupné na <http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/hiblj12&div=10&g_sent=1&collection=journals>.

⁵⁸ KINDL, Milan, ROZEHNAL, Aleš. *Nový občanský zákoník. Problémy a úskalí.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2014, s. 123.

⁵⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 15. 12. 2005, sp. zn. 22 Cdo 2773/2004.

shodně s prof. Roučkem, že se to netýká preparátů částí mrtvého těla (např. kostry, preparáty nádorů, svalů).⁶⁰ Dr. Štěpán mrtvolu nepovažuje za věc, avšak připouští, že lebky nebo kostry preparované pro didaktické účely se ex post stanou věcmi v právním smyslu.⁶¹ Obdobný názor zastával i prof. Krčmář: *„Ani lidské mrtvoly nebude lze pokládati za věci v právním smyslu a neplatí o nich tedy ustanovení daná o věcech.“*⁶² Dále Krčmář pro srovnání uvádí výnos Ministerstva kultu a vyučování ze dne 10. ledna 1905, č. 18 Věstníku, ve kterém se uvádí, že prehistorické nálezy jsou pokládány za věci v právním smyslu. Není však jasné, zda s tímto výnosem Krčmář souhlasil, patrně ano. Dr. Tůma je zase toho názoru, že za věc v právním smyslu je třeba považovat také lidské ostatky: *„U nichž jakákoli osobnostní ochrana zcela vymizela a kde již žádný osobnostněprávní prvek v důsledku běhu času nepřetrvává.“*⁶³ Z historické literatury lze vyzdvihnout také názor doc. Vašečka: *„Lidské tělo není věcí tak dlouho, pokud jest je za takové považovat.“*⁶⁴ Dr. Randa lidské mrtvoly považuje za věci z obchodu absolutně vyloučené, nicméně připouští, že: *„Kostry lidské možno pokládati za res in commercio.“*⁶⁵ Dále pak uvádí, že *„mrtvoly a věci s těmito do hrobu dané stojí pod ochranou práva veřejného, zejména trestního (§ 306 tr. z.). Věci ty jsou sice res nullius, ale nikdo nesmí jich sobě přivlastniti... § 306 trestního zák., kterýž odcizení z pohřebišť, z hrobů nebo mrtvých těl tak tresce, jako krádež. Výjimku mohli bychom připustiti jen tehdá, když se určitého místa již od dávných časů za pohřebiště neužívá, na př. tak zvané židovské zahrady v Praze. Ohledně věcí v takových místech nalezených užívati sluší zásad o pokladu daných.“*⁶⁶ Poslední větou pak Randa naráží

⁶⁰ SEDLÁČEK, Jaromír. *Vlastnické právo*. Praha: Wolters Kluwer, 2012, s. 47.

⁶¹ ŠTĚPÁN. s. 289.

⁶² KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské I. Výklady úvodní a část všeobecná*. Praha: Wolters Kluwer, 2014. s. 174 - 175.

⁶³ TŮMA In LAVICKÝ. *Občanský zákoník I.* s. 553.

⁶⁴ VAŠEČKA, Jan. *Věc v právním smyslu v historickém pohledu*. Brno: Universita J. E. Purkyně v Brně, 1979, s. 67.

⁶⁵ RANDA, Antonín. *II. Právo vlastnické dle rakouského práva v pořádku systematickém*. Editor Jiří Spáčil. Praha: ASPI, 2008, s. 12.

⁶⁶ Tamtéž, s. 110.

na názor Stubenraucha, který tyto věci dovoluje přivlastnit, neboť mají povahu věcí opuštěných.⁶⁷

Podíváme-li se do Rakouska, tak jak uvádí dr. Spielbüchler, pieta k mrtvým musí ustoupit, pokud je mrtvola nebo její část použita přípustným způsobem ve spojení s anonymitou nebo dojde-li k úplnému rozkladu těla. V takovém případě by měla být mrtvola, resp. její části, věcí v právním smyslu.⁶⁸

Dr. Stresemannová v rámci komentování § 285 v německém BGB zastává názor, že pokud zanikne působení osobnostních práv, mají být tělesné pozůstatky způsobilé obchodu jako věci v právním smyslu. Pak by je bylo možné i přisvojit. Jako příklad pak uvádí použití preparovaných koster pro výukové účely, mumie nebo preparované lidské tělo pro účely výstavní.⁶⁹

Z výše uvedeného vyplývá, že tito autoři zastávají buď oba důvody dohromady, anebo jen některý z nich, přičemž žádný z nich svou četností výrazně nepřevažuje. V dalších dvou podkapitolách se těmito důvody budu podrobně zabývat.

2.2.1 Doktrína „Work and skill exception“

Podstatou doktríny Work and skill exception je transformace lidského těla na věc v právním smyslu na základě zakonzervování těla nebo jiné obdobné činnosti (např. balzamace) pro účely vědecké, výzkumné či vzdělávací. Zejména zahraniční judikatura došla k tomu, že když je lidské tělo odborně zpracováno, není důvod přiznávat mrtvole osobnostně právní ochranu.⁷⁰ Citované rozhodnutí bylo pro britské common law prvním zásadním krokem na cestě od doktríny „No property rule“, byť jak bude dále uvedeno, zřejmě prvním soudním rozhodnutím, kde byla fakticky tato

⁶⁷ Tamtéž.

⁶⁸ SPIELBÜCHLER, Karl. In RUMMEL, Peter. *Kommentar zum Allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch. 1. Band. § 1 – 1174.* 3. auflage. Wien: Manz, 2000, s. 441.

⁶⁹ STRESEMANN, Christina. In SÄCKER, Franz Jürgen a kol. *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 1. Allgemeiner Teil. 7. Auflage.* München: C. H. Beck, 2015, s. 1052.

⁷⁰ Dobson v. North Tyneside Health Authority [1996] 4 All ER 474 [cit. 20. června 2016]. Dostupné na <<http://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Civ/1996/1301.html>> nebo R. v. Kelly, 1998, 3All ER 741 [cit. 20. června 2016]. Dostupné na <<http://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Crim/1998/1578.html>>.

doktrína aplikovaná, je rozhodnutí australského soudu R. v. Doodeward and Spence 1908, 6 CLR 406.⁷¹ S doktrínou Work and skill exception výslovně pracuje i britský Human Tissue act z roku 2004.⁷²

Otázku, zda status věci lze přiznávat všem zpracovaným tělům, resp. jeho částem, nebo jen těm anonymizovaným, však již zahraniční judikatura neřeší. Podle mého názoru by se transformace na věc měla týkat pouze anonymně zpracovaných lidských těl a jejich částí, tj. takových substancí lidského původu, u kterých je vyloučena jejich následná identifikace. Jak bude dále uvedeno např. v kapitole 3.3, nesouhlasím se zahraniční judikaturou, která i neanonymním částem lidského těla přiznává status věci v právním smyslu.

Kazuistika č. 3 - Kšeftování s lidskými exponáty (fiktivní)

Milovník medicíny pan Xaver se před svou smrtí rozhodl, že po smrti bude jeho lidské tělo anonymně konzervováno pro vzdělávací účely. Chtěl se stát součástí známé výstavy The human body exhibition, která objíždí svět se svými pozoruhodnými exponáty – totiž polymericky konzervovanými lidskými těly a jejich částmi. Po smrti a nezbytných krocích připadlo tělo pana Xavera společnosti Premier Exhibitions, která výstavy pořádá. Xaverovo tělo na proslulé výstavě znázorňovalo svalový aparát. Pozůstalí se tuto společnost rozhodli žalovat, neboť se jim vystavování lidských těl, byť anonymně, zdá neetické - zvláště pak, má-li z toho společnost finanční prospěch.

Tato kazuistika naráží na známou výstavu, která proběhla několikrát na našem území a kterou organizovala společnost Premier Exhibitions. Základní otázkou, kterou jsem si položil, je, na základě čeho společnost Premier Exhibitions disponuje s konzervovanými lidskými těly? Podíváme-li se do ZZS, tak § 81 odst. 1 písm. a) normuje, že tělo zemřelého, včetně odebraných částí z těla zemřelého, lze uchovat a použít pro potřeby vědy, výzkumu nebo k výukovým účelům ve zdravotnictví. Dále je v § 81 odst. 7 ve

⁷¹ O tomto rozhodnutí bude pojednáno v kapitole č. 3.3.

⁷² Čl. 32 odst. 9 Human Tissue act z roku 2004. [cit. 20. října 2016]. Dostupné na <<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2004/30/section/32>>.

věť první ZZS uvedeno, že použití těla zemřelého nemůže být pro nikoho zdrojem finanční ani jiné náhrady, popřípadě jiných výhod. Ve větě druhé téhož odstavce je dále uvedeno, že tím není dotčeno právo na úhradu účelně, hospodárně a prokazatelně vynaložených výdajů vzniklých v přímé souvislosti s nakládáním s tělem zemřelého, včetně částí těla zemřelého, to je s jejich opatřováním, vyšetřením, skladováním a zpracováním. V neposlední řadě je v § 115 odst. 1 písm. g) ve spojení s § 115 odst. 3 písm. b) ZZS stanovena pokuta ve výši 500.000 Kč za to, že tělo zemřelého nebo odebranou část z těla zemřelého právnická osoba uchová nebo použije v rozporu s § 81 odst. 1 a 2 ZZS.⁷³

Je potřeba se tedy podívat, zda vystavování lidských preparátů splňuje účel vymezený v ZZS. Nejvýznamnější český odborník na problematiku pohřebnictví dr. Kotrlý uvádí: „*Výstava není ani vědecky legitimní, protože těla (jejich části) jsou svévolně obarvená a zbavená posmrtných změn vyvolaných hnilobnými bakteriemi nebo hmyzem.*“⁷⁴ Dále navrhuje, aby se na místo výstavy s opravdovými lidskými těly zrealizovaly putovní výstavy z precizních plastových modelů, neboť by v tomto případě odpadly veškeré etické problémy.⁷⁵ Dr. Kotrlý uzavírá svůj článek kritikou, že: „*Plastinovaní mrtví byli také kdysi živí lidé, měli rodinu a přátelé, a teď jsou náhle napuštěni silikonem na podstavci pro pohled očí široké veřejnosti. To je právně i eticky dost pochybné, dokonce i kdyby dotyční před smrtí souhlasili s takovým použitím své tělesné schránky.*“⁷⁶ K tomu srov. negativní postoj dr. Passera⁷⁷ nebo dr. Policara.⁷⁸

⁷³ Srov. rozhodnutí o předběžném opatření Tribunal de Grande instance de Paris, 09/53100 ze dne 21. 4. 2009, kde soud první instance výstavu zakázal. [cit. 10. října 2016]. Dostupné na <<http://www.pohrebiste.cz/stranky/archiv/dokument/bodies/bodies1.pdf>>. Podstatnou část tohoto rozhodnutí shrnuje také dr. Kotrlý: KOTRLÝ, Tomáš. Mrtvé lidské tělo jako oběť komerčního zájmu. *Zdravotnictví a právo*, 2009, č. 7, s. 27 – 28.

⁷⁴ KOTRLÝ, Tomáš. Mrtvé lidské tělo jako oběť komerčního zájmu. *Zdravotnictví a právo*, 2009, č. 7 - 8, s. 25.

⁷⁵ Tamtéž s. 25.

⁷⁶ Tamtéž s. 27.

⁷⁷ PASSER, M, Jan. *Prach jsi a v prach se obrátíš*. jinepravo.cz, 20. července 2007 [cit. 12. října 2016]. Dostupné na <<http://jinepravo.blogspot.cz/2007/07/prach-jsi.html>>.

⁷⁸ POLICAR, Radek. Bodies ve světle českého práva. *Zdravotnické noviny*, 24. září 2007. Článek je rovněž dostupný na <<http://www.pohrebiste.cz/stranky/archiv/monitor/2007/070924.htm>>.

Vezmu-li to postupně, tak v první řadě je potřeba se zamyslet nad účelem, který je spojen s vystavováním konzervovaných lidských těl. Podle mého názoru vystavování konzervovaných lidských těl široké veřejnosti naplňuje vědecký, případně výzkumný účel.⁷⁹ Mám tak za to, že vystavovaná lidská těla opravdu slouží k osvětě a vzdělávání široké veřejnosti, neboť pouze takto člověk zjistí, jak skutečně vypadá lidské tělo a jeho jednotlivé části, a získá opravdu vzácné poznatky o funkčnosti lidského organismu.⁸⁰ Nesouhlasím tak s dr. Kotrlým, který podporuje svůj názor argumentem, že lidská těla jsou svévolně obarvena a zbavena posmrtných změn, protože tato skutečnost přeci nemá s vědou a vzděláváním nic společného. Rovněž z hlediska vědeckého a výzkumného umělé plastové modely nemohou svou precizností nahradit originální konzervovaný lidský preparát. Dále dr. Kotrlý poukazuje na etické problémy, které jsou s touto výstavou spojeny. S tím rovněž nemohu souhlasit, neboť zájem ze strany veřejnosti byl opravdu významný,⁸¹ o čemž jsem se sám přesvědčil návštěvou na této výstavě i dotazníkem, který jsem vytvořil a zpracoval, přičemž vzorek 90 lidí se vyslovil, že se nejedná o etický problém, přesněji 87 respondentů.⁸² K etickým závěrům ohledně vystavování lidských

⁷⁹ Vystavování lidských pozůstatků upravuje § 4 odst. 1 písm. c) ZoP, přičemž vystavovat lidské tělo lze max. 168 hodin od okamžiku smrti. Tato doba může být prodloužena v případě, bude-li lidské tělo konzervováno. Zajímavé je, že ZoP už pak neuvádí, do kdy je možné zakonzervované lidské tělo vystavovat v otevřené rakvi. Viz VETEŠNÍK, Pavel, STRÁNSKÁ, Eva, ŠEJVL, Jaroslav. *Zákon o pohřebnictví. Zákon o válečných hrobech. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 20. V této souvislosti však je nutno uvést, že úprava v ZoP by se na vystavování plastinovaných lidských těl neměla užít, neboť ZoP sleduje jiný účel než vzdělávací, výzkumný nebo vědecký. ZoP umožňuje vystavovat lidské pozůstatky pouze pro účely pietní.

⁸⁰ Srov. opačný názor Davida Stejskala, který dokonce vystavování lidských těl označil jako přestupek, jenž následně oznámil Komisi pro projednávání přestupků města Modřice, neboť ve výstavě nespatořoval vědecký nebo výzkumný účel: David Stejskal. *Oznámení přestupku - výstava Bodies revealed fascinating+real*. [cit. 10. října 2016]. Dostupné na <<http://www.pohrebiste.cz/stranky/archiv/monitor/2009/090717.htm>>. Obdobně jednal i Radek Mikula: MIKULA, Radek. *Oznámení o přestupku*. Blisty.cz, [cit. 12. října 2016]. Dostupné na <<http://www.blisty.cz/art/34191.html>>.

⁸¹ Výstavu od společnosti Premier Exhibition shlédlo již přes 15 milionů lidí na světě. Viz webová stránka pořadatele [cit. 12. října 2016]. Dostupná na <<http://www.premierexhibitions.com/exhibitions/4/4/bodies-exhibition/learn-more>>.

⁸² Na dotazník odpovědělo celkem 90 dotazovaných, a to v období 12. – 14. října 2016, přičemž je velice zajímavé, že právě 3 dotazovaní, kteří ve výstavě spatořovali etický problém, byli věřící. Je tedy zjevné, že vystavování lidských těl se přičíí hlavně církevnímu řádu.

preparátů srov. Summary of Ethical Review.⁸³ Tento dokument podporuje soukromé muzeum, kterým je Institute for Plastination v Heidelbergu od Gunthera von Hagens, jež pořádá celosvětové výstavy platinovaných lidských těl dobrovolných dárců.⁸⁴ Souhlasila by se mnou zřejmě Stresemannová, která připouští, aby byla vystavovaná preparovaná lidská těla předmětem vlastnictví, neboť má za to, že zde zaniklo osobnostní právo zemřelého.⁸⁵

V opačném případě ZZS ani žádný jiný právní předpis nestanovuje možnost obchodní společnosti nebo neziskové organizace nakládat s mrtvým lidským tělem pro výstavní účely. Stricto sensu je zde povinnost kladená ZoP spočívající v tom, že mrtvé tělo je nutné pohřbít. Jak už bylo dříve vysvětleno, pohřbením se rozumí uložení lidských pozůstatků do hrobu nebo hrobky na veřejném nebo neveřejném pohřebišti nebo jejich zpopelnění v krematoriu.

Další problém, který je spojen s pořádáním soukromých výstav, je ten, že lidská těla jsou vystavována komerčně, za účelem dosažení zisku, což výslovně odporuje již zmiňovanému § 81 odst. 7, věty první ZZS. Obdobně tento zákaz stanovuje i čl. 21 ÚLPB nebo § 28 odst. 1 TZ.

Jenže jaký je vlastní smysl a účel zákazu finančního prospěchu z nakládání s anonymizovaným konzervovaným lidským tělem? Marně se jej snažím nalézt, pokud toto lidské tělo je použito pro výše uvedené legitimní cíle (věda, vzdělávání). V úvahu přichází, že by výstavy byly financovány pouze co do účelně, hospodárně a prokazatelně vynaložených výdajů vzniklých v přímé souvislosti s nakládáním s těly zemřelých, tedy s jejich

⁸³ Dokument je dostupný na <http://www.bodyworlds.com/Downloads/englisch/Exhibition/Original/EthicReport_CSC_E_190110.pdf>. V dokumentu je vyzdvížena a oceněna práce zmíněného Gunthera von Hagens, který se stal průkopníkem v této oblasti: „We make these recommendations with the utmost appreciation for Dr. Gunther von Hagens and his goal of advancing “the medical enlightenment and appreciation of lay people”. His groundbreaking educational exhibition which debuted at the Science Center in 2004 is highly valued and remains a gold standard for the field. In considering this and any exhibit involving human remains we recognize the decisions faced by today’s museums are complex and at times controversial. We have prepared this report describing our review process in the hope that it will be helpful for other museums in their deliberations.“ S tímto názorem se plně ztotožňuji.

⁸⁴ Viz webová stránka institutu <<http://www.bodyworlds.com/en/>>.

⁸⁵ STRESEMANN, Christina. In SÄCKER, Franz Jürgen a kol. *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 1. Allgemeiner Teil. 7. Auflage.* München: C. H. Beck, 2015, s. 1052.

opatřováním, skladováním a zpracováním tak, jak to předvídá § 81 odst. 7, věta druhá ZZS. Tato „dobročinnost“ je však troufalou představou, byť přiznávám, že určitá zpravidla veřejná muzea vystavují lidské preparáty zadarmo nebo pouze za symbolické vstupné. Ovšem rozsah vystavovaných preparátů je z povahy věci velmi omezený, neboť chod takového muzea je závislý na dotacích a sponzoringu.⁸⁶

Na základě výše uvedeného jsem dospěl k závěru, že současná právní úprava neumožňuje komerčně, za účelem dosažení zisku, vystavovat konzervovaná těla zemřelých osob, a to z důvodu kogentních ustanovení (§ 28 odst. 1 TZ, čl. 21 ÚLPB nebo § 81 odst. 7, věta první ZZS), což nepovažuji za příliš šťastné, neboť je de facto veřejnosti bráněno vzdělávat se na reálných anonymizovaných lidských preparátech.

S tímto je třeba se v budoucnosti vypořádat a takovýmto lidským preparátům přiznat status věci. Důsledkem transformace lidského těla na věc v právním smyslu by si vlastník mohl počínat s exponátem libovolně (samozřejmě v souladu s důstojností a předpisy hygienickými a epidemiologickými). Samotnou transformací by zanikla osobnostně právní ochrana lidského těla, což povede ke ztrátě aktivní legitimace pozůstalých k podání žaloby na pietní ochranu.⁸⁷

Názory na tuto problematiku jsou různé⁸⁸ a případné soudní rozhodnutí by bylo klíčovým precedentem. Já jsem přesvědčen, že v těchto případech již nemůžeme hovořit o osobnosti člověka, neboť zakonzervováním tělo ztratilo své individuální rysy (tělo se anonymizuje) a zároveň bylo použito k legitimnímu účelu.

⁸⁶ Srov. Hrdličkovo muzeum člověka při Přírodovědecké fakultě UK, viz webové stránky: <http://muzeumcloveka.cz/cs/> nebo i Leninovo mauzoleum, kde je zadarmo k vidění konzervované tělo Lenina.

⁸⁷ Tím nejsou dotčeny ostatní hodnoty chráněné prostřednictvím pietní ochrany. Ty zůstávají i nadále chráněny.

⁸⁸ *Mrtvoly, nebo umění? Odborná veřejnost se dohaduje o výstavě*. Aktuálně.cz, 12. srpna 2014 [cit. 3. června 2016]. Dostupné na <<http://zpravy.aktualne.cz/domaci/mrtvoly-nebo-umeni-odborna-verejnost-se-dohaduje-o-expozici/r~f7c3c2a0222e11e49cb9002590604f2e/>> nebo JOSHUA, Phillip. *Krádeže lidských orgánů politickým vězňům v Číně nenecháme zamést pod koberec*. Epoch Times.cz, 30. března 2011 [cit. 3. června 2016]. Dostupné na <<http://www.epochtimes.cz/2011033016522/Kradeze-lidskych-organu-politickym-veznum-v-Cine-nenechame-zamest-pod-koberec.html>> nebo BAJEROVÁ, Markéta. *Foto: Anatomie bez zábrán*. Týden.cz, 9. ledna 2015 [cit. 3. června 2016]. Dostupné na <http://www.tyden.cz/rubriky/zdravi/foto-anatomie-bez-zabran-kontroverzni-vystava_329498.html>.

Kazuistika č. 4 - Být vlivný neznamená věčný (fiktivní)

Po smrti jedné vlivné osoby v roce 1953 se rozhodl stát její pozůstatky zvěčnit. Z tohoto důvodu bylo na jednom pražském vrchu postaveno mauzoleum, kde bylo tělo vystaveno. Jeden z odpůrců režimu nastoleného touto vlivnou osobou necelý rok po otevření mauzolea tělo v nočních hodinách úmyslně poškodil.

Rovněž i v této kazuistice bylo lidské tělo použito pro výstavní účely s tím rozdílem, že těla na proslulé výstavě jsou anonymizována. V tomto případě však ve „výstavním exponátu“ lze bezpečně rozeznat konkrétní zemřelou osobu. Z tohoto důvodu mám za to, že se lidské tělo oné vlivné osoby konzervací či balzamací nestalo věcí v právním smyslu, neboť se v něm stále sluší spatřovat tělo určité osoby. Tělo tak i nadále zůstává předmět osobnostního práva a je chráněno prostřednictvím postmortální ochrany. Tvrdím, že stejnou právní povahu má i Leninovo tělo uložené v moskevském mauzoleu, byť je diskutabilní, do jaké míry jsou zachovány jeho pozůstatky a v jaké míře jsou jeho pozůstatky nahrazeny umělou technologií.⁸⁹

Kazuistika č. 5 – Žít jako mumie (reálný)⁹⁰

Bývalý taxikář Alan Billis před svou smrtí vyslovil přání, že se chce stát po vzoru Tutanchamona mumií. Jakmile Billis zemřel na rakovinu plic, na jeho těle skutečně došlo k mumifikačnímu procesu a jeho tělo nyní pozoruje tým britských vědců.

Vedle podmínky konzervace a anonymizace považuji za nezbytné, aby bylo lidské tělo zakonzervováno dobrovolně, a to buď podle vlastního rozhodnutí zemřelého ve smyslu § 113 odst. 1 OZ, anebo s respektem vůle

⁸⁹ Viz např. [cit. 3. června 2016] <http://www.scientificamerican.com/article/lenin-s-body-improves-with-age1/>

⁹⁰ KNIGHT, Kathryn. *Married to the mummy: Taxi driver Alan told his wife he'd agreed to be mummified after death, so how did she feel finally seeing 'Tutan-Alan'?* Dailymail.co.uk, 22. října 2011 [cit. 3. června 2016]. Dostupné na <<http://www.dailymail.co.uk/news/article-2052037/Mummifying-Alan-How-did-Alan-Billis-wife-Jan-feel-finally-seeing-Tutan-Alan.html>> nebo odkaz na video: https://www.youtube.com/watch?v=Gx4C-S_aXPo.

zemřelého na základě rozhodnutí jeho blízkých osob na dle § 114 odst. 1 OZ (per analogiam). Ovšem v kazuistice č. 5 nebyla podle mého názoru naplněna podmínka anonymity lidského těla, a proto o Alanu Billisovi nelze hovořit jako o věci v právním smyslu. Jeho manželka by mohla nepochybně žádat, aby bylo upuštěno od mumifikačního procesu a tělo jejího manžela řádně pohřbeno tak, jak to předvídá anglické právo.

Shrnu-li výše uvedené, tak k tomu, aby došlo k transformaci lidského těla na věc v právním smyslu, je zapotřebí (kumulativně):

- a) aby došlo k zakonzervování lidského těla nebo jiné obdobné činnosti, které zastaví (zpomalí) hnilobný proces (balzamace, konzervace či mumifikace),⁹¹
- b) aby bylo lidské tělo po zpracování anonymní,
- c) aby bylo lidské tělo poskytnuté k zakonzervování dobrovolně a
- d) aby bylo zpracováno pro vědecké, výzkumné, vzdělávací účely nebo jiné obdobné činnosti.

Pro účely této rigorózní práce jsou čtyři výše uvedené podmínky nazvány „**Test work and skill exception**“.

V případě soudního sporu ohledně právní povahy mrtvoly člověka si dovoluji predikovat případné ratio decidendi: Mrtvola se stává věcí, pokud k tomu existuje rozumný důvod, zejména je-li anonymně, dobrovolně a důstojně použita pro účely vědecké, medicínské, vzdělávací nebo jiné obdobné účely. Test work and skill exception se uplatní nejen u lidských těl, ale také u lidských preparátů určených pro lékařské fakulty a jiné vědecké či vzdělávací instituty (viz kapitola 3.3).

2.2.1.1 Okamžik transformace mrtvoly člověka na věc v právním smyslu

Přijmeme-li názor, který zastávám, je nutné z hlediska ochrany lidského těla podrobně pojednat, ve kterém okamžiku se lidské tělo stává prostřednictvím doktríny Work and skill exception věcí v právním smyslu.

⁹¹ Podle § 2 písm. f) ZoP se balzamací rozumí úprava lidských pozůstatků zamezující rozvoji posmrtných změn vyvolaných hnilobnými bakteriemi nebo hmyzem a podle § 2 písm. g) ZoP se konzervací rozumí úprava lidských pozůstatků zpomalující rozvoj posmrtných změn vyvolaných hnilobnými bakteriemi nebo hmyzem.

V první řadě je potřeba přiznat, že určení přesného okamžiku transformace mrtvoly člověka na věc v právním smyslu nebude jednoduchou záležitostí. Proces balzamace, konzervace či mumifikace není krátkodobý okamžik, ale dny, spíše týdny trvající proces, v rámci něhož dochází k postupné anonymizaci lidského těla. Podle mého názoru by se mrtvola člověka měla stát věcí v právním smyslu až úplným dokončením anonymizace, tedy v okamžiku, kdy již objektivně nelze rozpoznat žádné individuální prvky mrtvoly člověka. Pozdější úpravy, další konzervační procesy by neměly mít z hlediska právní povahy mrtvoly význam, neboť anonymizace by měla být skutečností, kterou nelze zvrátit.

2.2.1.2 Podmínka anonymizace

Vyvstává otázka, zda chápat anonymizaci mrtvoly člověka z objektivního nebo subjektivního hlediska. Mám za to, že by se mělo jednat o objektivní anonymizaci, jinými slovy by nemělo záležet na vědomosti osob, které provádí konzervační techniky, že předmětem konzervace je určitá osoba. Tyto osoby mohou mít i nadále vědomost o tom, že určitý konzervovaný lidský preparát je té které konkrétní osoby. Důležité podle mého názoru je to, že vědomost o původu lidského preparátu bude absentovat většinu osob, dokonce i osob blízkých.

Nepopírám, že i konzervovaný lidský preparát může disponovat určitými individuálními prvky (např. DNA), prostřednictvím kterých lze i ex post dosáhnout vědomosti, kdo je vlastně tímto lidským preparátem. Nemyslím si však, že jednou anonymizovaná a konzervovaná mrtvola člověka by se měla pomocí následné identifikace stát znovu předmětem pietní ochrany. V opačném případě by doktrína Work and skill exception ztrácela svůj smysl. V neposlední řadě je zde povinnost kladená v ZZS, že zdravotní dokumentace konkrétního člověka má být dohledatelná.

2.2.1.3 Podmínka legitimního účelu

Dalším problematickým aspektem doktríny Work and skill exception je podmínka splnění a trvání účelu. Jak bylo výše uvedeno, jednou z podmínek transformace mrtvoly člověka na věc je to, že mrtvola bude užitá pro vědecké, výzkumné nebo vzdělávací účely.⁹² Může se tak stát, že např. v prvních 5 letech bude konzervovaný lidský preparát využíván pro vzdělávací účely v rámci lékařské fakulty a poté bude mrtvola člověka nebo její část odcizena a použita jako vzor pro odlitky, které budou určeny pro výstavní účely. I v takovém případě mám za to, že by se právní povaha konzervovaného lidského těla neměla měnit a zůstat i nadále věcí v právním smyslu. K obdobnému případu se vyjádřil např. trestní úsek England and Wales Court of Appeal v roce 1998, byť tak neučinil přímo (viz kapitola 3.3).⁹³

Z výše uvedeného vyplývá, že považuji za správné, aby se právní povaha lidského těla při splnění podmínek testu Work and skill exception neměnila, a to i přesto, že ex post jedna nebo i více podmínek odpadne. Důležité je, aby všechny podmínky byly splněny v době konzervace nebo jiné obdobné činnosti, při které se z určité osoby stává anonymní lidský preparát.

Pokud odebrané části těla zemřelého nebo samotné tělo zemřelého pozbudou svůj účel (vědecký, výzkumný nebo výukový), jde zde povinnost takovéto tělo či jeho část zpopelnit ve spalovně nebo krematoriu.⁹⁴

2.2.1.4 Podmínka dobrovolnosti

V podkapitole 2.2.1.1 bylo upraveno, pro jaké účely může být tělo zemřelého použito. V této podkapitole se zaměřuji na další aspekty související s použitím lidského těla pro účely vědecké, výzkumu a vzdělávací

⁹² K tomu srov. § 3 odst. 5 slovenského zákona o pohrebnictve č. 131/2010 Z. z., který mezi legitimní účely řadí: „*vedecké, léčebné, preventívne alebo výučbové účely.*“

⁹³ R. v. Kelly, 1998, 3All ER 741 [cit. 20. června 2016]. Dostupné na <<http://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Crim/1998/1578.html>>.

⁹⁴ § 91 ZZS

účely ve zdravotnictví. Prvně je třeba uvést, že takto lze tělo zemřelého, včetně odebraných částí z těla zemřelého, použít pouze v případě, že s tím zemřelá osoba za svého života nebo osoba jemu blízká vyslovila prokazatelný souhlas (§ 81 odst. 2 písm. b) ZZS), což v zásadě koresponduje s požadavkem dobrovolnosti. Nicméně dále je v § 81 odst. 4 písm. a) ZZS uvedeno, že souhlasu není třeba, jde-li o použití biologického materiálu pro potřeby výuky, vědy nebo výzkumu odebraného v souvislosti s pitvou zemřelého, pokud u biologického materiálu nebo v souvislosti s jeho používáním ve výuce, vědě nebo výzkumu nebudou uvedeny takové údaje, z nichž by bylo možné identifikovat zemřelou osobu.⁹⁵ Otázkou však je, co se biologickým materiálem míní. Jedná se o krev, orgán, část lidského těla nebo může biologický materiál zahrnovat i celé tělo zemřelého? Podle medicínského slovníku se biologickým materiálem míní materiál biologického původu z těla pocházející.⁹⁶ Z toho je zřejmé, že za splnění podmínky anonymity biologický materiál odebrat bez souhlasu lze, zatímco celé lidské tělo nikoliv.

K problematice dobrovolnosti a zejména pak prokazatelného souhlasu lze pak dále uvést rozpor mezi ustanoveními občanského zákoníku a ZZS. Podle § 113 OZ provést pitvu nebo použít lidské tělo po smrti člověka pro potřeby lékařské vědy, výzkumu nebo k výukovým účelům bez souhlasu zemřelého lze jen, pokud tak stanoví jiný zákon. Dále § 115 OZ uvádí, že zemře-li člověk, aniž projeví souhlas s pitvou nebo s použitím svého těla po smrti způsobem podle § 113 OZ, platí, že s provedením pitvy nebo s takovým použitím svého těla nesouhlasí.

Podmínky provádění pitev a jiného použití lidského těla stanovuje primárně ZZS, který obsahuje autonomní úpravu. Otázkou tedy je, v jakých případech a v jakém rozsahu se použijí obecná ustanovení občanského zákoníku o použití lidského těla pro výše uvedené účely. Mezi těmito

⁹⁵ Ustanovení § 81 odst. 4 písm. a) ZZS považuji za velmi nešťastné, a to proto, že objektivně zde bude existovat stav, se kterým zemřelý vůbec nemusel souhlasit, a i přesto nemůže být právně narušena pieta zemřelého, neboť anonymizovaný posmrtný odběr je vlastně po právu a osoby blízké se díky anonymizaci nemusejí o odběru biologického materiálu z těla zemřelého vůbec dozvědět.

⁹⁶ [cit. 4. října 2016]. Dostupné na <<http://lekarске.slovníky.cz/pojem/biologicky-material>>.

právními předpisy, jakož i mezi ustanoveními občanského zákoníku existuje mnoho kolizí.

V první řadě je potřeba poukázat na neprovázanost ustanovení občanského zákoníku, zejm. pak na vztah § 113 odst. 2 OZ a § 115 OZ. Doc. Doležal uvádí vztah mezi § 113 odst. 2 OZ a § 115 OZ, kdy je tato ustanovení nutno vykládat následujícím způsobem:

1. člověk může vyslovit souhlas s pitvou,
2. pokud vysloví souhlas, lze ho pitvat kdykoliv,
3. pokud se nevyjádří, platí, že nesouhlasí,
4. pokud se nevyjádří, nebo pokud nesouhlasí, může být provedena pitva pouze za splnění podmínek stanovených v ZZS.⁹⁷

Tento výklad však nepovažuji za správný, neboť jakákoliv pitva předvídaná ZZS může a převážně musí být provedena toliko za splnění podmínek v tomto zákoně uvedených. Pokud jsou splněny podmínky pro provedení pitvy podle ZZS, je nutno pitvu provést bez ohledu na úpravu v občanském zákoníku.

Pitvy lze ze zákona členit na pitvy patologicko-anatomické, zdravotní, soudní a anatomické. Pitvu patologicko-anatomickou lze provést za splnění podmínek uvedených v § 88 odst. 2 ZZS. Pitvu zdravotní lze provést za splnění podmínek uvedených v § 88 odst. 3 ZZS. Pitvu soudní zase podle § 88 odst. 5 ZZS. Anatomickou pitvu lze provést toliko za splnění podmínek uvedených v § 81 a § 88 odst. 6 ZZS.

Soudní pitvy nařizují orgány činné v trestním řízení, předchozí souhlas či nesouhlas člověka je proto irelevantní. Provedení patologicko-anatomické a zdravotní pitvy však může člověk nebo jeho osoba blízká ovlivnit. Lékař nebo poskytovatel zdravotních služeb může rozhodnout o neprovedení pitev, jestliže jde o úmrtí, jehož příčina je zřejmá, a zemřelý pacient za svého života, zákonný zástupce pacienta nebo osoba blízká zemřelému vyslovili prokazatelně nesouhlas s provedením pitvy (§ 89 odst. 3 ZZS). Z termínu „může“ však vyplývá, že vyslovený nesouhlas

⁹⁷ DOLEŽAL, Tomáš. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr. *Občanský zákoník I. svazek. § 1 - 117. Obecná část*. Praha: Leges, 2013. 631 - 632.

nemusí lékař nebo poskytovatel zdravotních služeb respektovat. To platí i naopak, pokud zde není dán důvod pro patologicko-anatomickou nebo zdravotní pitvu, tak i přesto může být rozhodnuto o jejich provedení (§ 89 odst. 5 ZZS). Pitva musí být provedena také v případech, má-li dojít k odběru biologického materiálu, tkání nebo orgánů pro lékařskou vědu, výzkum, výuku, transplantaci nebo pro výrobu léčiv.

Z uvedeného je zřejmé, že úprava v občanském zákoníku nemůže být použita pro tyto druhy pitev, neboť ty jsou ze zákona povinné a rozhodují o nich jiné osoby než ten, na jehož těle bude pitva provedena, případně jeho osoba blízká.

Krátce po účinnosti občanského zákoníku vydala Expertní skupina Komise pro aplikaci nové civilní legislativy při Ministerstvu spravedlnosti výkladové stanovisko ohledně použití § 115 OZ: *„Vyjádření souhlasu s pitvou dle § 115 NOZ je relevantní pouze k pitvě anatomické (tedy pro potřeby lékařské vědy, výzkumu nebo k výukovým účelům) a pitvám, které nejsou uvedeny v taxativním výčtu „povinných“ pitev stanovených v § 88 odst. 2 a 3 ZZS; v ostatních případech bude pitva prováděna povinně (§ 88 odst. 2 a 3 ZZS a § 115 trestního řádu).“*⁹⁸ Anatomické pitvy slouží pro účely výuky, vědy a výzkumu v oblasti zdravotnictví. Anatomické pitvy mohou provádět pouze univerzitní vysoké školy, které mají akreditovaný bakalářský nebo magisterský studijní program, jehož absolvováním se získává odborná způsobilost k výkonu zdravotnického povolání (§ 88 odst. 6 ZZS).

S tímto stanoviskem se však nelze ztotožnit, neboť i v případě anatomické pitvy ZZS obsahuje autonomní úpravu. Použití tělo pro potřeby vědy, výzkumu nebo k výukovým účelům ve zdravotnictví lze pouze tehdy, pokud s tím zemřelý za svého života nebo po jeho smrti osoba blízká vyslovila podle ZZS prokazatelný souhlas (§ 81 odst. 2 písm. b) ZZS). Podle tohoto zákona lze prokazatelný souhlas udělit:

⁹⁸ Výkladové stanovisko č. 20 Expertní skupiny Komise pro aplikaci nové civilní legislativy při Ministerstvu spravedlnosti ze dne 3. března 2014. [cit. 25. prosince 2015]. Dostupné na <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Stanovisko_20.pdf>.

- v písemné formě a v případě osob blízkých v písemné formě s úředně ověřenými podpisy nebo
- souhlasem zapsaným v záznamu o souhlasu pacienta vysloveným ve zdravotnickém zařízení. Záznam pak podepíše pacient a zdravotnický pracovník. Pokud pacient s ohledem na svůj zdravotní stav nemůže záznam podepsat, stvrdí jeho nepochybný projev vůle svým podpisem zdravotnický pracovník a osoba blízká pacientovi, a není-li přítomna, svědek.

Občanský zákoník stanovuje odlišnou úpravu kvalifikovaného souhlasu. Podle § 116 OZ je zapotřebí souhlasné stanovisko zapsat do rejstříku osob vedeného podle zvláštního právního předpisu. Vedle tohoto způsobu lze souhlas projevit i ve veřejné listině nebo vůči poskytovateli zdravotních služeb s účinky vůči tomuto poskytovateli (§ 116 OZ). Vedle nepoužitelnosti tohoto ustanovení lze kritizovat to, že do dne odevzdání této rigorózní práce nebyl zřízen žádný rejstřík osob, do kterého lze souhlasné stanovisko s provedením pitvy zapsat. Dalším problematickým bodem je skutečnost, že souhlas s pitvou působí pouze vůči poskytovateli zdravotních služeb, kterému byl souhlas udělen. Je potřeba si uvědomit, že ne vždycky je zdravotnické zařízení, ve kterém je pacient hospitalizován totožné s tím, které bude provádět pitvu (v případě anatomických pitev jistě pacient neprojeví souhlas vůči univerzitní vysoké škole). Jeví se tedy jako vhodnější konstruovat ustanovení tak, že vyslovený souhlas působí vůči všem poskytovatelům zdravotní péče, kteří budou provádět případnou pitvu. Dalším závažným problémem je skutečnost, že občanský zákoník vůbec neupravuje možnost osoby blízké rozhodnout o pitvě zemřelého, jak tak činí např. § 89 odst. 3 ZZS, kde má zákonný zástupce nebo osoba blízká zemřelému právo vyslovit nesouhlas s provedením patologicko-anatomické a zdravotní pitvy (viz dále). Nevidím důvod, proč by vůli o tom, zda má být provedena pitva, měl konstruovat zákon nevyvratitelnou právní domněnkou a nikoliv osoby zemřelému blízké.

Dalším problematickým ustanovením je § 117 OZ upravující odvolání souhlasu s pitvou nebo použitím těla po smrti pro potřeby lékařské vědy, výzkumu nebo k výukovým účelům. Toto ustanovení přináší minimálně tři aplikační problémy. Prvním z nich je problematika rozsahu odvolacího prohlášení, které podle výslovného ustanovení dopadá pouze na anatomické pitvy nebo použití těla pro lékařské, výukové a vědecké účely. Odvolání by se podle doc. Doležala mělo stahovat i na použití těla pro účely léčby příjemce lidských tkání a buněk.⁹⁹ Dále v potaz vůbec není bráno např. odvolání souhlasu osobami blízkými v případě, kdy zemřelý již nestihl odvolat svůj souhlas formou změny ve zmíněném rejstříku nebo písemnou formou vůči zdravotnickému zařízení. Konečně posledním problémem je skutečnost, že zákon uvádí možnost odvolání souhlasu v písemné formě vůči poskytovateli zdravotních služeb. Problém je v tom, že nemusí působit vůči zařízení, které bude provádět anatomickou pitvu. Zároveň je nejasné, zda odvolání souhlasu vůči poskytovateli zdravotních služeb má účinky i pro předmětný rejstřík. Z žádného zákona totiž nevyplývá povinnost oznámit projevené odvolání souhlasu provozovateli rejstříku.

Z výše uvedeného jednoznačně vyplývá, že použitelnost ustanovení občanského zákoníku je zřejmě nulová, neboť zvláštní právní předpis stanoví jednoznačně konkrétní podmínky, za kterých musí být provedena pitva, a v případě anatomické pitvy též stanovuje konkrétní formy kvalifikovaného souhlasu.

Problematiku dobrovolnosti tak lze uzavřít závěrem konstatovaným dr. Tůmou: *„Podmínky výkonu taxativně dovolených pitev vymezených ve zvláštním předpisu nemohou být změněny touto „obecnou“ soukromoprávní úpravou, a tudíž se ani dosavadní úprava podmínek provádění pitev přijetím občanského zákoníku nemohla nikterak změnit. Z uvedených důvodů lze proto považovat ustanovení § 13 odst. 2 (a potažmo i související následná ustanovení občanského zákoníku) v této části již od své účinnosti za prakticky nepoužitelné (obsoletní), a tedy nadbytečné a bohužel i matoucí (zvláště v kontextu znění odst. 1, jenž by zamýšlený účel bez dalšího splnil),*

⁹⁹ DOLEŽAL In MELZER, TÉGL. I. svazek. s. 642.

což se stačilo plně projevit v praxi již během prvních dnů účinnosti občanského zákoníku. Z tohoto důvodu se jeví vhodné uvést na tomto místě takto striktní a jednoznačný výkladový názor, jenž by neměl být interpretován jakkoli jinak.”¹⁰⁰

Může vyvstát otázka, zda i konzervovaná a anonymizovaná mrtvola člověka, která však nebyla poskytnuta dobrovolně, se stává věcí v právním smyslu. Jsem toho názoru, že ano, neboť tím, že mrtvolu anonymizují, již nadále nebude objektivně možné zjišťovat, zda určitý lidský preparát se stal preparátem dobrovolně, či v rozporu s přáním zemřelo nebo osob jemu blízkých.¹⁰¹

2.2.1.5 Otázka vlastnického práva podle doktríny Work and skill exception

Konečně poslední ze sledovaných problémů doktríny Work and skill exception je ten, komu po anonymizované konzervaci vznikne vlastnické právo k předmětnému preparátu. V této souvislosti je nutné upozornit, že vlastnické právo k lidskému preparátu by mělo vzniknout originárně, a to v zásadě na stejném principu jako funguje zpracování věci podle 1074 OZ. Vlastníkem těla po splnění testu Work and skill exception by se měl stát ten, kdo materiálem nebo prací nejvíce přispěl hodnotě výsledku, přičemž v žádném případě nevylučuji, aby se prvním vlastníkem lidského preparátu stala právnická osoba, např. nemocniční zařízení nebo univerzita, neboť v tomto případě provádí samotnou konzervaci (analogicky zpracování) zaměstnanci právnické osoby nebo i na základě smlouvy jiné osoby. Poté je již převod i přechod v plné dikci ustanovení o věcech v občanském zákoníku. Samozřejmě při zachování povinností dle ZZS (účel) a OZ (důstojnost).¹⁰²

¹⁰⁰ TŮMA In LAVICKÝ. *Občanský zákoník I.* s. 604.

¹⁰¹ K tomu srov. podezření, že i lidská těla vystavena na The human body exhibition jsou vlastně vězni z Číny: *Bodies – The human body exhibition*. aktualne.cz, 8. února 2012 [cit. 1. října 2016]. Dostupné na <<https://www.aktualne.cz/wiki/domaci/bodies-the-human-body-exhibition/r~i:wiki:2848/?redirected=1475342976>>.

¹⁰² Podle § 111 odst. 1, věty druhé OZ naložit s odňatou částí lidského těla způsobem pro člověka nedůstojným nebo způsobem ohrožujícím veřejné zdraví se zakazuje.

Oprostíme-li se od výzkumných, lékařských, výstavních a jiných účelů, považuji za nutné vyjádřit se taky k historickým nálezům, relikviím a ostatkům lidí dávno zemřelých.

2.2.2 Mrtvoly z dávných dob

Podle některých autorů se mrtvola může stát věcí také tehdy, ztratí-li vlivem času své osobnostněprávní prvky.¹⁰³ Jde převážně o mrtvoly z dávných dob, jako jsou mumie nebo nálezy kosterních ostatků, u kterých není možná identifikace. S tímto názorem se plně ztotožňuji, nicméně je potřebné se vyjádřit, za jakých podmínek a okolností k transformaci na věc dojde.

Kazuistika č. 6 - Člověk z doby bronzové (fiktivní) ¹⁰⁴

Na brněnském Zelném trhu prováděli výzkum archeologové, neboť měli důvodné podezření, že se zde budou nacházet fragmenty z doby bronzové. Bývalý nadšený archeolog Jožin využil tohoto výzkumu a rozhodl se, že v noci bude nepozorovaně ve vlastním výzkumu pokračovat. Štěstí mu přálo natolik, že po dvou hodinách prozkoumávání půdy našel kostru mladého muže pocházejícího z doby bronzové. Tuto kostru si dovolil ponechat a vystavil si ji v sarkofágu ve svém domě. Bohužel však nepočítal s tím, že naleziště je monitorováno kamerami. Jihomoravský kraj proto podal žalobu na vydání kostry proti Jožinovi.

Z uvedeného skutkového stavu jasně vyplývá, že identifikovat konkrétního člověka z doby bronzové je prakticky nemožné. O to více bude nemožné naleznout aktivně legitimovanou osobu blízkou, která se obrátí na soud s nárokem na ochranu postmortální ochrany. Kostra se po nálezu stává tzv. archeologickým nálezem (§ 23 zákona o státní památkové péči), který slouží nepochybně k výzkumným či kulturním účelům. V tomto případě

¹⁰³ Např. TŮMA In LAVICKÝ. *Občanský zákoník I.* s. 553.

¹⁰⁴ Příběh vychází z reálného archeologického objevu - viz *V centru Brna našli kostru z doby bronzové*. Novinky.cz., 23. června 2014 [cit. 5. června 2016]. Dostupné na <<http://www.novinky.cz/domaci/340149-v-centru-brna-nasli-kostru-z-doby-bronzove.html>>. Pro účely rigorózní práce byl však upraven.

se vlastníkem kostry stává dle § 23a zákona o státní památkové péči stává Jihomoravská kraj.

Závěr o tom, že kostra z doby bronzové je věcí dle zákona o státní památkové péči, ale ne objektem osobnostního práva podle občanského zákona (§ 493 OZ), je nepřijatelný. Jaký zákon by se pak použil v situacích, kdy by Jihomoravský kraj prostřednictvím muzea kostru vypůjčilo jinému muzeu, a to by neopatrným zacházením způsobilo na kostře škodu? Jaké ustanovení by se pak použilo pro reivindikaci kostry, když ustanovení o věcných právech se na mrtvé tělo nepoužijí vůbec? Odpověď neexistuje žádná, neboť v těchto případech se nacházíme opět v právním vakuu. Z tohoto důvodu se jeví smysluplnější osobnostní ochranu nepřiznávat a konstatovat, že neidentifikovatelné nálezy ostatků lidského těla jsou věcmi v právním smyslu.

Uvedené pravidlo by se tak nepochybně vztahovalo i na mrtvoly obyvatel Pompejí, kteří zahynuli v souvislosti s masivní erupcí sopky Vesuv v roce 79 n. l.¹⁰⁵ Mírné pochybnosti může vyvolat tělo muže z doby měděné, které bylo nalezeno turisty v roce 1991 v Ötztalských Alpách. Nalezené tělo bylo odvezeno a dále podrobně vědecky zkoumáno. Nalezený muž dostal přezdívku Ötzi, což ho prakticky identifikuje a činí nezaměnitelným. Nicméně i přes pojmenování v „ledovém muži“ nelze spatřovat tělo určité osoby, neboť k pojmenování došlo až po jeho nález. Proto mám za to, že i Ötzi by měl být věcí v právním smyslu.¹⁰⁶

Kazuistika č. 7 - Nešikovný restaurátor (fiktivní)

Restaurátor pan Malina si při přípravách na výstavu ostatků Karla IV, které měly být vystaveny v Chrámu sv. Víta na Pražském hradě, počínal tak neoparně, že klopýtnutím značně poškodil skelet Karla IV.

¹⁰⁵ Viz článek: *Jakou tvář smrti zahlédli lidé v antických Pompejích*. 21století.cz, 22. Prosince 2010 [cit. 5. června 2016]. Dostupné na <<http://21století.cz/2010/12/22/jakou-tvar-smrti-zahledli-lide-v-antickych-pompejich>>.

¹⁰⁶ Viz článek: *Ötzi The Iceman*. Crystalinsk.com, [cit. 5. června 2016]. Dostupné na <<http://www.crystalinks.com/otzi.html>>.

Zvláštní případ nastává u mrtvol z dávných dob, které jsou zároveň relikviemi světců nebo kosterními ostatky známých panovníků a myslitelů. Tyto ostatky jsou reálně identifikovatelné, neboť o jejich hroby a hrobky bylo po staletí pečováno, a tak až na výjimky nelze pochybovat o tom, že lidské ostatky patří skutečně těmto osobám.

Na tyto ostatky podle mého názoru nelze nahlížet prismatem doktrinálního přístupu, který razí názor, že mrtvola je věcí, pokud v ní nelze spatřovat tělo určité osoby.

Pokud se jedná o tak vzácné ostatky panovníků, jako je např. Karel IV, Ticho Brahe nebo pozůstatky Jeremiáše Benthama, jehož tělo s voskovou hlavou je vystaveno v University College v Londýně,¹⁰⁷ uvedené pravidlo se jeví jako příliš přísné.

Hlavním problémem však je, kdo bude aktivně legitimovanou osobou, která vystoupí na ochranu před neoprávněným zásahem do piety těchto panovníků a myslitelů? Těžko si lze představit osobu blízkou Karlu IV. nebo Tichu Brahemu, byť nepopírám, že neexistují jejich pravděpodobní potomci.¹⁰⁸ Oprostíme-li se od veřejného práva, tak po soukromoprávní stránce prakticky neexistuje možnost ochrany proti zásahům do piety těchto osob, a to právě z důvodu absence aktivní legitimace. Řešením by podle mého názoru bylo v obdobných situacích rozšíření pravomoci státního zastupitelství v civilních věcech, jakožto aktivně legitimovaný subjekt k podání žaloby na postmortální ochranu člověka.

Pokud se budeme držet kazuistiky č. 7, lze se proti takto způsobeným újmám pojistit? Kdo pak bude pojištěným? Např. doc. Kindl uvádí problémy spjaté s pojištěním relikvií a ostatků pro účely různých výstav. Budeme-li opět na tom, že určité ostatky nejsou věcmi v právním smyslu, jakým způsobem je lze pojistit např. v souvislosti s jejich převozem na různé výstavy? Co např. zapůjčení vzácných relikvií pro různé

¹⁰⁷ EHRENZWEIG, Armin. *System des österreich, allgemeinen Privatrechte, Sachenrecht II.* 6. auflage. Wien: 1923, s. 2.

¹⁰⁸ Např. Jan Drocár poměrně přesně zmapoval rodokmen Karla IV, kdy jeho potomkem je i kníže Karel Schwarzenberg. DROCÁR, Jan. *SCHWARZENBERG - členové rodu jako potomci Karla IV.* Historickaslechta.cz, [cit. 5. června 2016]. Dostupné na <<http://www.historickaslechta.cz/schwarzenberg-clenove-rodu-jako-potomci-karla-iv-id2009090051-16>>.

náboženské účely?¹⁰⁹ Pojištění majetku se uplatní pouze tehdy, dojdeme-li k závěru, že předmětem pojištění je věc v právním smyslu, což jak bylo uvedeno výše, tak např. ostatky Karla IV. věcí nejsou. Řešením by mohlo být pojištění sui generis, což v zásadě právní úprava nevylučuje.

2.2.2.1 Okamžik transformace mrtvoly člověka na věc v právním smyslu

Určení okamžiku, kdy z určitých ostatků nebo pozůstatků vymizejí jakékoliv prvky, jež jsou způsobilé individualizovat konkrétní osobu, je z pochopitelných důvodů velmi těžkým úkolem. Z povahy věci nelze vystihnout konkrétní okamžik, kdy lidská mrtvola ztrácí své individuální znaky. Kosterní ostatky člověka v hrobu, jehož identifikační údaje jsou uvedeny na náhrobku, nejsou věcí v právním smyslu, neboť na základě údajů na náhrobku je způsobilé určit, kdo je v hrobě pochován. Stejně tak lidský popel, který je vsypán do jmény popsané urny, není věcí v právním smyslu.¹¹⁰ Jinak tomu bude, pokud budou kosterní ostatky po skončení tlečí doby nebo i později uloženy do hromadného hrobu, kde již není možné vlivem času určit, komu patří konkrétní kost. Pokud jde o lidský popel, který je rozsypán na rozptylové loučce, měl by se stát smísením se zemí věcí v právním smyslu. To však platí jen do doby, kdy jsou splněny všechny definiční znaky věci (§ 489 OZ – zejména pak požadavek užitečnosti). Z povahy věci však lidský popel nebude ve většině případů pro člověka užitečný, a tak se jeho právní povaha prakticky nezmění.

2.2.2.2 Otázka vlastnického práva k mrtvole z dávných dob

Pokud jde o otázku vlastnického práva k tělu zemřelého, v němž vlivem času nelze spatřovat tělo určité osoby, tak zastávám teorii, že

¹⁰⁹ KINDL, Milan, ROZEHNAL, Aleš. *Nový občanský zákoník. Problémy a úskalí*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014, s. 123.

¹¹⁰ Domnívám se, že ani smísením lidského popelu konkrétních mrtvých osob do jedné urny, se tento nestane věcí v právním smyslu, a to i přesto, že je objektivně nemožné rozeznat, která část popelu je té které osoby.

vlastníkem nalezených lidských ostatků nebo pozůstatků mimo veřejné nebo neveřejné pohřebiště by se měl stát podle povahy stát nebo územně samosprávný celek. Mám za to, že tyto nálezy je potřeba definovat jako archeologické nálezy¹¹¹ ve smyslu § 23 zákona o státní památkové péči (kazuistika č. 6). Do jisté míry je zavádějící § 23 odst. 1 zákona o státní památkové péči, který definuje archeologický nález jako: „Věc (soubor věcí), která je dokladem nebo pozůstatkem života člověka a jeho činností od počátku jeho vývoje do novověku a zachovala se zpravidla pod zemí. Je otázkou, kdy skončil novověk, resp. zda vůbec skončil.“¹¹² Přijmeme-li názor, že novověk trvá dodnes, je veškerá problematika týkající se vlastnictví k nalezeným ostatkům a pozůstatkům vyřešena. Jinak by tomu bylo tehdy, pokud dojdeme k názoru, že novověk skončil na konci 18. či 19. století. V takovém případě by vyvstala otázka, čím je nalezená mrtvola člověka, ve které nelze vlivem času spatřovat tělo určité osoby a přeci by podle definice archeologického nálezu archeologickým nálezem nebyla. Ač zastávám jednodušší názor, že novověk přetrvává dodnes, tak vzhledem k absenci právní úpravy v zákoně o pohřebnictví by v opačném případě šlo zřejmě o res sine domino, tedy věci bez vlastníka.

2.2.2.3 Lidské ostatky nalezené na pohřebišti

Tento odstavce se zabývá veřejnoprávní regulací případů, kdy jsou nalezeny nebo exhumovány lidské ostatky na pohřebišti podle ZoP. Může se stát situace, kdy je při exhumaci lidských ostatků nalezeno tělo, o němž se neví, čím je (zejména pak při rušení veřejného pohřebiště). V takových případech se pochopitelně nepoužijí ustanovení zákona o státní památkové péči, který upravuje vlastnické právo k archeologickému nález, ale výlučně ZoP. Má-li být zrušeno veřejné pohřebišti (analogicky i neveřejné pohřebiště), je potřeba exhumované lidské ostatky převést na jiné vhodné

¹¹¹ Srov. např. *Děšť vyplavil při stavbě silnice kostry. Může jít o napoleonské vojáky.* Liberec.idnes.cz, [cit. 5. října 2016]. Dostupné na <http://liberec.idnes.cz/dest-vyplavil-pri-stavbe-silnice-kostry-fdx-/liberec-zpravy.aspx?c=A160802_094906_liberec-zpravy_jape>.

¹¹² *Novověk.* [cit. 6. října 2016] Dostupné na <<https://cs.wikipedia.org/wiki/Novov%C4%9Bk>>.

veřejné pohřebiště, přičemž tuto povinnost má podle § 24 odst. 2 ZoP zajistit příslušný krajský úřad. Tyto lidské ostatky (stále hovořím o lidských ostatcích, v nichž nelze spatřovat určitou osobu) by podle mého názoru měly mít povahu věcí bez vlastníka (*sine domino*), neboť zde na rozdíl od lidských preparátů převažuje zájem na zachování piety k zemřelým.

2.3 Dílčí závěr

Právní povaha těla živého člověka nepřináší žádná úskalí, neboť naprostá většina států považuje *de facto* i *de iure* lidské tělo živého člověka za předmět ochrany osobnosti jakožto součást tělesné integrity. Po výše provedené analýze a komparaci v kapitole 2.2 lze konstatovat, že občanský zákoník šel nesprávnou cestou, když výslovně stanovil, že lidské tělo není věcí v právním smyslu. Přinesl tak chaos, zejména pokud jde o další použití rozsudku Nejvyššího soudu České republiky ze dne 15. 12. 2005, sp. zn. 22 Cdo 2773/2004, který téměř doslovně opsal již zmíněný Roučkův názor ohledně právní povahy mrtvoly člověka a který a contrario připustil, že pokud nelze v lidských ostatcích spatřovat tělo určité zemřelé osoby, mohou být předmětem závazkového vztahu, tedy věcí v právním smyslu. Je otázkou, do jaké míry lze pomocí výkladových metod dosáhnout opačného významu § 493 OZ. S jistou zdrženlivostí se klaním pro aplikaci teleologického výkladu, tedy výkladu podle smyslu a účelu normy. Jaký je smysl a účel toho, že zákonodárce vyloučil z obchodování lidské tělo a jeho části? Zejména ten, abychom se nedostali zpět do otroctví a abychom neprofitovali s biologickým materiálem lidského původu. Nicméně jaké je ratio vyloučení jako předmětu závazkového vztahu konzervovaný preparát určený k vzdělávacím nebo výzkumným účelům nebo pradávne mumie, u nichž už nelze spatřovat jakýkoliv osobnostněprávní prvek? Jsem přesvědčen, že zde ratio není. Proto s jistou opatrností konstatuji, že i pomocí teleologického výkladu můžeme dojít k tomu, že občanský zákoník bez dalšího vylučuje transformaci lidského těla na věc v právním smyslu vyjma situací, kdy dojde

ke splnění podmínek Testu work and skill exception nebo pokud jde o anonymní lidské ostatky a pozůstatky z dávných dob.

Za optimální považuji následující závěr: mrtvola není věcí v právním smyslu; to neplatí, ztratilo-li lidské tělo své individuální rysy tak, že v něm není možné spatřovat určitou osobu nebo je-li anonymně, dobrovolně a důstojně použita pro účely vědecké, medicínské, vzdělávací nebo jiné obdobné účely.

Další kapitola se nebude věnovat lidskému tělu jako celku, ale jeho jednotlivým částem, avšak některé závěry uvedené v této kapitole jsou použitelné i části lidského těla, zejména pak doktrína work and skill exception.

3. Právní povaha částí lidského těla

V podkapitole 1.3 bylo vysvětleno, co vše je považováno za části lidského těla. Předmětem této kapitoly je rozbor jednotlivých částí lidského těla podle toho, zda se jedná o umělou či přirozenou část a zda se jedná o část od těla oddělenou nebo neoddělenou. Části lidského těla tak můžeme rozdělit na:

- A. přirozené neoddělené
- B. umělé neoddělené
- C. přirozené oddělené
- D. umělé oddělené

Každá z těchto možností představuje jiné právní problémy a je nutné o nich pojednat zvlášť.

3.1 Přirozené neoddělené části lidského těla

Přirozenými neoddělitelnými částmi se rozumí takové části lidského těla, které mají svůj přirozený původ v lidském těle a nebyly od těla odděleny, ať už přirozeně nebo vnějšími vlivy. Přirozené neoddělené části jsou integrální součástí lidského těla, a proto sdílí naprosto shodný právní i faktický osud jako samotné lidské tělo.¹¹³ Z tohoto důvodu nemohou být věcmi v právním smyslu. Zásah do takovéto části představuje zásah do těla samotného. Jako příklady lze uvést všechny orgány (např. slezina, žaludek, ledviny, srdce, mozek), končetiny, trup nebo hlava. Budou-li však splněny podmínky testu Work and skill exception, je potřeba i na přirozené a doposud neoddělené části lidského těla pohlížet jako na věci v právním smyslu. To se z povahy věci však uplatní pouze u mrtvoly člověka.

¹¹³ KOUKAL In LAVICKÝ. *Občanský zákoník I.* s. 1745.

3.2 Umělé neoddělené části lidského těla

Umělými částmi lidského těla jsou např. kardiostimulátory, zubní protézy, umělé ruce, náhrady kloubů, piny po operaci kolenních vazů, bionické oko, kontaktní čočky nebo kochleární implantát napomáhající sluchově postiženým lidem. Pokud jsou tyto umělé části lidského těla s tělem spojeny, sdílí rovněž stejný právní osud jako samotné lidské tělo. Předmětem osobnostního práva se umělá část stává pevným spojením s lidským tělem. Souhlasím s dr. Téglem, který má za to, „že *tam, kde se jedná o odnímatelný prostředek, nemá jeho dočasné (přechodné) odloučení od těla živého člověka za následek ztrátu jeho povahy jako části lidského těla. Rozhodující je zde nejen úmysl toho, jemuž prostředek patří, nýbrž i objektivní stránka věci (např. nutnost čas od času prostředek odloučit od těla za účelem jeho údržby, úprav atd.)*.”¹¹⁴ Za neoddělené části lidského těla však nepovažuji takové části lidského těla, které lze jednoduchým a rychlým způsobem vyjmout a znovu spojit s tělem jako např. ušní naslouchátko, kontaktní čočky nebo snímatelná rovnátka. Tyto části by měly být věcmi v právním smyslu bez dalšího.

Dojde-li tedy např. k fyzickému útoku na poškozeného, při němž dojde vedle poranění obličeje také k poškození zubní náhrady, je potřeba aplikovat ustanovení o náhradě nemajetkové újmy, nikoliv ustanovení o náhradě majetkové škody. Na tom nemění nic, že zubní protéza byla před používáním koupena jako věc za kupní cenu. Dále považuji za nutné vyjádřit se k situaci, kdy si kupující zakoupí zubní náhradu, jakožto věc v právním smyslu se skrytou vadou, která se u ní vyskytne ve lhůtě pro uplatnění práv z vad, resp. práv ze záruky. Jak už bylo výše uvedeno, spojením zubní náhrady s tělem se tato stává součástí lidského těla a sdílí s ním shodný právní osud a ani dočasné odloučení zubní náhrady od těla nemá za následek ztrátu její povahy. Z tohoto důvodu je potřeba aplikovat předmětná ustanovení o kupní smlouvě (práva z vadného plnění, resp. práva ze záruky za jakost) prostřednictvím analogie legis.

¹¹⁴ TÉGL In MELZER, TÉGL. *III. svazek*. s. 227.

Kuriózní případ se stal v jedné Sokolovské nemocnici, kde tamní lékaři v roce 1990 při operačním zákroku zapomněli pacientce v břiše chirurgickou roušku. Tato rouška byla v břiše pacientky více jak dva měsíce.¹¹⁵ Podle mého názoru se po tuto dobu rouška stala součástí lidského těla pacientky, a sdílela tak stejný právní osud jako tělo samotné. Stejný osud sdílí i zapomenutá jehla v hrudníku pacientky¹¹⁶ nebo zapomenutá špachtle.¹¹⁷ Oproti uvedeným případům to pacient bratislavské nemocnice vzal pozitivně, zapomenutý chirurgický nástroj si chce na památku v břiše ponechat.¹¹⁸

3.3 Přirozené oddělené části lidského těla

Stejně tak přirozené oddělené části lidského těla nepovažuje občanský zákoník za věci v právním smyslu (§ 493 OZ - lhostejno, zda oddělené od živého člověka nebo mrtvoly). Pokud jsem souhlasil s tím, že neoddělené části, ať už přirozené nebo umělé, nemají být věcmi v právním smyslu, tak u přirozených oddělených částí tento přístup částečně rozporuji. Za pravdu by mi určitě dali nejen prvorepublikoví autoři slavných komentářů, ale i autoři recentní literatury. Tak např. prof. Rouček a prof. Sedláček uvádějí, že oddělené části lidského těla, např. vytažený zub, odstřižené vlasy, nehty nebo amputovaný úd, se stávají věcmi v právním smyslu.¹¹⁹ Prof. Sedláček pak zavádí pravidlo, podle kterého se má oddělená část lidského těla stát věcí, a to tehdy, pokud to neodporuje dobrým mravům a

¹¹⁵ *Žena, které lékaři zašili do těla roušku, získá statisíce.* idnes.cz, 31. červenec 2007 [cit. 17. června 2016]. Dostupné na <http://zpravy.idnes.cz/zena-ktere-lekari-zasili-do-tela-rousku-ziska-statisice-pjn-/domaci.aspx?c=A070730_215216_domaci_zra>.

¹¹⁶ *Této ženě zapomněli lékaři v těle jehlu. Žije s ní už šest let.* TN.cz, 21. srpen 2012 [cit. 17. června 2016]. Dostupné na <<http://tn.nova.cz/clanek/zpravy/cernakronika/teto-zene-zapomneli-lekari-v-tele-jehlu-zije-s-ni-uz-sest-let.html>>.

¹¹⁷ *Doktor 'zapomněl' v břiše ženy špachtli, hrozí mu vězení.* Lidovky.cz, 12. duben 2011 [cit. 17. června 2016]. Dostupné na <http://www.lidovky.cz/doktor-zapomnel-v-brise-zeny-spachtli-hrozi-mu-vezeni-ppg-/zpravy-domov.aspx?c=A110412_093531_in_domov_ape>.

¹¹⁸ *Slovenští lékaři zapomněli nástroj v břiše pacienta.* Novinky.cz, 9. duben 2013 [cit. 17. června 2016]. Dostupné na <<http://www.novinky.cz/zahranicni/evropa/298511-slovensti-lekari-zapomneli-nastroj-v-brise-pacienta.html>>.

¹¹⁹ ROUČEK, SEDLÁČEK. *Komentář. Díl. II. s. 7.*

uvádí příkladmo, že se to týká např. zubů nebo ostříhaných vlasů.¹²⁰ Stejný názor ohledně vlasů má i prof. Krčmář¹²¹ a ohledně zubů zase doc. Vašečka.¹²²

S vlasy a obdobnými částmi lidského těla (např. nehty, chlupy, chloupky v nose potažmo v uchu či obočí), které lze bezbolestně odejmout bez znecitlivění a které se přirozenou cestou obnovují, nemá problém ani občanský zákoník (§ 112, věta druhá). Tyto části lidského těla dovoluje dokonce přenechat za odměnu jinému, neboť je považuje prostřednictvím fikce za věci movité.¹²³ Dokonce tyto části mohou být předmětem majetkových trestných činů.¹²⁴ Jedná se o logický krok zákonodárce, avšak v jeho rozsahu rozhodně nemusel šetřit. Do této definice měl zahrnout i oddělené části lidského těla, u nichž předpokládaný účel (realizace není jistá) má být veřejně prospěšný nebo morálně nezávadný (tato úvaha bude rozvedena níže). Bývalý soudce slovenského Ústavního soudu dr. Drgonec šel ve svých úvahách ještě dál, když za věc v právním smyslu považuje i oddělené končetiny, tkáně, orgány, lidské embryo nebo tělní tekutiny.¹²⁵ Někteří autoři tvrdí, že za věc movitou je třeba pokládat orgány lidského těla užitě dovoleně pro účely transplantace.¹²⁶ Obdobný názor vyslovil v rámci obiter dictum v roce 1993 německý Bundesgerichtshof. Podle něj se oddělené části lidského těla stanou věcmi v právním smyslu, pokud mají být začleněny do těla jiného člověka (např. orgány nebo krev).¹²⁷ Autoři citované učebnice a německého judikátu zřejmě měli na mysli, že darovaný orgán se stává věcí pouze dočasně, tedy do doby, než je lidská část implantována do

¹²⁰ SEDLÁČEK, Jaromír. *Vlastnické právo*. Praha: Wolters Kluwer, 2012, s. 47 - 48.

¹²¹ KRČMÁŘ. s. 174.

¹²² VAŠEČKA, Jan. *Věc v právním smyslu v historickém pohledu*. Brno: Universita J. E. Purkyně v Brně, 1979, s. 67.

¹²³ Doktrínálně obdobný názor zastává např. prof. Pietrzykowski ve svém polském komentáři k občanskému zákoníku. In PIETRZYKOWSKI, Krzysztof a kol. *Kodeks cywilny*. Tom I. Komentarz. Art. 1 - 449. 7. Wydanie. Warszawa: C. H. Beck, 2015, s. 196.

¹²⁴ Podle § 134 trestního zákoníku se na ustanovení o věcech vztahují i zpracované oddělené části lidského těla.

¹²⁵ DRGONEC, Ján. *Ústavné práva a zdravotníctvo*. Bratislava: Archa s.r.o., 1996, s. 248.

¹²⁶ HOLUB, Milan, POKORNÝ, Milan, BIČOVSKÝ, Jaroslav. *Občan a vlastnictví v českém právním řádu*. Praha: Linde, 2002, s. 22.

¹²⁷ VI ZR 62/93 [cit. 20. června 2016]. Dostupné na <<http://ruessmann.jura.uni-sb.de/Lehre/WS96/Denken/Erlaeuterungen/sperma.htm>>. - Jádru případu bylo však v posouzení nároku na náhradu újmy za zničené spermie.

jiného těla, tehdy se zase stává součástí lidského těla. Za zmínku stojí i rozhodnutí, v rámci něhož bylo deklarováno, že oddělený prst není věcí.¹²⁸

Dr. Štěpán podmiňuje transformaci oddělené části lidského těla na věc v právním smyslu dosažením legitimního cíle. Tak např. nic nebrání člověku, aby se domáhal vydání vytaženého mléčného zubu po zubaři nebo vydání ledvinového či žlučnickového kamene jako věci varující dodržovat zdravý životní styl.¹²⁹ Věcmi v právním smyslu by měly být podle dr. Štěpána také části lidského těla (jako příklad uvádí lidskou hlavu) nebo orgány, kterých má být užito za účelem vědy nebo vzdělávání. Vznik vlastnického práva však rovněž podmiňuje splněním účelu, ke kterému mají být tyto věci užity.¹³⁰ Obdobný názor byl vysloven také v následující zahraniční judikatuře.

Kazuistika č. 8 - Žaloba na vydání mozku (reálný)¹³¹

Zajímavý případ řešil Royal court of Justice London jako odvolací soud, v jehož rozsudku vyslovil názor, že nelze vydat mozek, neboť nepatří nikomu. Brenda Dobsonová (babička) a Andrew Steven Dobson (syn) se po zdravotnickém zařízení North Tyneside health Authority domáhali vydání mozku jejich příbuzného, který zemřel na rakovinu mozku. Po pitvě zemřelého byl mozek odňat, naložen do parafinové směsi a uchován v Newcastle General Hospital, to jej pak zlikvidovalo. Příbuzní zemřelého se domáhali vydání mozku proto, aby se zjistilo, zda lékařské zařízení postupovalo de lege artis, či nikoli. Odvolání bylo zamítnuto, neboť mozek byl již zlikvidován. Soud však připustil, že pokud by lidské tělo prošlo balzamací či konzervací a bylo zároveň určeno pro výzkumné či výstavní účely, stalo by se předmětem vlastnického práva, nicméně zdravotnického zařízení.¹³²

¹²⁸ Regina v. Bentham, (2005) UKHL 18, s. 4 [cit. 26. října 2016]. Dostupné na <<https://www.publications.parliament.uk/pa/ld200405/ldjudgmt/jd050310/bent.pdf>>.

¹²⁹ ŠTĚPÁN, s. 288.

¹³⁰ Tamtéž, s. 289.

¹³¹ Dobson v. North Tyneside Health Authority (1996) 4 All ER 474 [cit. 20. června 2016]. Dostupné na <<http://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Civ/1996/1301.html>>.

¹³² K tomu srov. kuriózní inzerát na portálu ebay, kde dvacetitřiletý muž nabízel z muzea odcizený mozek za 600 Dolarů. In *Muž (23) ukradl z muzea lidský mozek! Co s ním pak*

Kazuistika č. 9 - Zvrhlé umění (reálný) ¹³³

Zajímavý případ řešil trestní úsek England and Wales Court of Appeal v roce 1998. Anthony-Noel Kelly byl britský umělec, který dostal povolení kreslit různé anatomické části (užívané pro vzdělávací účely) umístěné v Royal College Surgeons. Během svých návštěv poznal Niela Lindsayho, který v této instituci pracoval na funkci pomocného technika. Kelly požádal Lindseyho, aby mu některé anatomické části v průběhu několika měsíců sehnal. Celkem se jednalo o tři lidské hlavy, šest paží, deset dolních končetin, část mozku a tři trupy. Kelly tyto části lidského těla užíval jako vzory pro sádrové odlitky, které byly následně vystaveny v galerii. Na základě tohoto jednání byli Kelly spolu s Lindseym odsouzeni za krádež majetku. Soud vyslovil právní větu spočívající v tom, že části lidského těla jsou věcmi z právního pohledu, pokud byly zpracovány za pomoci pitevních nebo konzervačních technik za účelem výstav nebo vzdělávání.

Kazuistika č. 10 - Dvouhlavé dítě (reálný) ¹³⁴

Podobně rozhodl o 90 let dříve High court of Australia, který rozhodoval o případu dvouhlavého plodu naloženého v nádobě, který byl za úplatu vystavován na různých výstavách. Soudci se tehdy usnesli na tom, že ihned po smrti není možné lidské tělo považovat za věc, ovšem připustili, že po zpracování (např. konzervací) lidského těla se právní povaha mrtvolky může změnit na věc v právním smyslu.

Kazuistika č. 11 - Hlava převaděče (reálný) ¹³⁵

V roce 1951, v dobách nesvobody, emigrovaly do zahraničí statisíce lidí. K hladkému překročení hranice měl emigrantům napomáhat, jak se později

provedl? tn.nova.cz, 30. listopad 2015 [cit. 26. října 2016]. Dostupné na <<http://tn.nova.cz/clanek/muz-23-ukradl-z-muzea-lidsky-mozek-ten-pak-prodal-na-ebay.html>>.

¹³³ R. v. Kelly, 1998, 3All ER 741 [cit. 20. června 2016]. Dostupné na <<http://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Crim/1998/1578.html>>.

¹³⁴ R. v. Doodeward and Spence 1908, 6 CLR 406 [cit. 14. června 2016]. Dostupné na <[http://www.austlii.edu.au/cgi-bin/sinodisp/au/cases/cth/HCA/1908/45.html?stem=0&synonyms=0&query=title\(doodeward%20and%20spence%20\)](http://www.austlii.edu.au/cgi-bin/sinodisp/au/cases/cth/HCA/1908/45.html?stem=0&synonyms=0&query=title(doodeward%20and%20spence%20))>.

¹³⁵ Případ Huberta Pilčíka - viz JEDLIČKA, Miloslav. *Hubert Pilčík - zřejmě několikanásobný vrah*. Kriminalistika.eu, [cit. 14. června 2016]. Dostupné na <<http://kriminalistika.eu/muzeumzla/pilcik/pilcik.html>>.

ukázalo, jeden z největších sériových vrahů na českém území. Některé migranty, kterým slíbil nápomoc při překročení hranice, chladnokrevně zavraždil. Po dopadení a odsouzení se dne 9. září 1951 oběsil ve své cele. Z neznámých důvodů byla jeho hlava oddělena od trupu, zakonzervována a umístěna v plzeňském Ústavu soudního lékařství.

Poslední zmíněný případ se od těch předešlých poněkud liší. Skutečnost, že hlava byla vystavena v ústavu soudního lékařství, na první pohled svědčí o tom, že byla užita zřejmě pro vzdělávací účely, já o tom však silně pochybuji. Nenacházím zde jediný ospravedlňující důvod, na základě kterého si zdravotnické zařízení může ponechat hlavu sériového vraha, byť nepochybně persony non grata (pro výstavní účely?). Jsem toho názoru, že zde by se pravidlo Work and skill exception neuplatnilo, neboť v této hlavě je nutné spatřovat konkrétního člověka. U tohoto případu hlavu, jako část lidského těla, nepovažuji za věc v právním smyslu. Problém však není v tom, zda konzervovanou hlavu budeme považovat za věc, či nikoli, ale jakým způsobem se lze bránit proti tomuto nedůstojnému zacházení s tělem zemřelého? Jistě už neexistuje žádná osoba blízká, která by vystoupila na ochranu osobnosti svého předka. Hlava sériového vraha, kterým není nikdo jiný než Hubert Pilčák, se stala co do řešení ochrany důstojnosti právním vakuem. Neuplatní se v žádném případě ani pravidla o nakládání s lidským tělem nebo jeho částmi obsažená § 79 až § 81 ZZS.

Ve svých úvahách je mi blízký názor dr. Štěpána. Podle mého názoru nelze každý zásah, jehož objektem je oddělená část lidského těla, nutně považovat za zásah do piety mrtvého, bylo by to v rozporu s realitou. Je-li část lidského těla (obdobně jsem tento názor zmínil i u mrtvoly člověka) použita k účelu odpovídajícímu dobrým mravům a veřejnému pořádku (např. pro vzdělávací, výzkumné či výstavní účely), je spravedlivější, aby se tak dělo skrze vlastnických dispozic. Stejný právní osud by měly sdílet také oddělené části lidského těla, pokud se v nich vlivem času nesluší spatřovat osobnost určitého člověka (např. prehistorické nálezy, mumie). Ovšem každý případ je potřeba posuzovat individuálně, nemusí totiž vždy dojít

k použití části lidského těla k prospěšným účelům a ještě k tomu dobrovolně (viz např. hlava Huberta Pilčíka zmíněná v kazuistice č. 11).

Pokud jde o můj vlastní postoj k problematice přirozených oddělených částí lidského těla, tak i zde by se měla uplatnit v plné míře doktrína Work and skill exception. Vedle této doktríny bych za věci v právním smyslu považoval rovněž ty části lidského těla, u nichž nehrozí žádné nebezpečí přenosu infekčních onemocnění¹³⁶ a u kterých smysl a účel vylučuje uplatnění osobnostně právní ochrany, řeč je např. o vytaženém zubu,¹³⁷ vyňatém ledvinovém či žlučnickovém kameni, a to za předpokladu, že budou použity důstojným způsobem. Z tohoto důvodu by bylo vhodné rozšířit rozsah § 112 OZ i na tyto části lidského těla. Orgány a jiné části lidského těla určené k transplantaci bych zase za věci v právním smyslu nepovažoval, neboť vzhledem k možnému riziku nekontrolovatelného vykořisťování společnosti postačí, pokud je jejich dispozice upravena ve zvláštním zákoně, kterým je TZ. Lidské embryo, amputovanou končetinu, vyňaté varixy, nádory či apendix¹³⁸ bych rovněž za věci nepovažoval, a to především z hygienických a infekčních důvodů. O vajíčku ženy bude pojednáno v kapitole 4.2 této rigorózní práce.

Jde-li o osobu vlastníka, tak tím by se měla stát osoba, která je původcem oddělené části lidského těla (vytržený zub by měl náležet pacientovi).¹³⁹ V případě doktríny Work and skill exception jim bude osoba,

¹³⁶ Jsem toho názoru, že by věci v právním smyslu měly být i ty oddělené části lidského těla, které představují riziko přenosu infekčních onemocnění, ale toto riziko se následně prostřednictvím dezinfekčních přípravků eliminuje.

¹³⁷ Z hlediska veřejnoprávního má vytržený zub povahu patologicko–anatomického odpadu a je nutné ho zlikvidovat. In *Metodika doporučení k nakládání s odpady ze zdravotnictví. Ministerstvo životního prostředí, odbor odpadů*. Červenec 2007, s. 18 [cit. 19. listopadu 2016]. Dostupné na <http://www.szu.cz/uploads/documents/chzp/puda/legislativa_odpady/MD_odpady_zdravotnictvi.pdf>.

¹³⁸ Ve zprávě londýnské Nuffield Council on Bioethics je uvedeno, že odstraněný apendix se stává vlastnictvím nemocnice: „*On removal the appendix acquires the status of a res (a thing) and comes into the possession of the hospital authority prior to disposal*“ Nuffield Council on Bioethics, *Human Tissue, Ethical and Legal Principles*. London: KKS Printing, 1995, s. 68 – 69. In VARD, Robert. Proprietary Rights in Human Tissue. In *The issue of the Hibernian law journal*. Volume 12. 2013, s. 102 - 103. [cit. 19. října 2016]. Dostupné na <http://heionline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/hibl12&div=10&g_sent=1&collection=journals>.

¹³⁹ STRESEMANN, Christina. In SÄCKER, Franz Jürgen a kol. *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 1. Allgemeiner Teil*. 7. Auflage. München: C. H. Beck, 2015, s. 1051.

kteřá k tomuto procesu svou prací či materiálem přispěla nejvíce (shodně jako v případě mrtvoly).

Za velký problém považuji absenci jakéhokoliv řešení právního osudu těch částí lidského těla, u kterých není spravedlivé považovat je za věc v právním smyslu a zároveň u kterých neexistuje žádná z osob blízkých (nebo žádná osoba blízká nemá zájem), jež by se domáhala pietní ochrany zemřelého (např. již zmíněná hlava Pilčíka). Řešením by podle mého názoru bylo v obdobných situacích (stejně jako u těl zemřelých osob) rozšíření pravomocí státního zastupitelství v civilních věcech, jakožto aktivně legitimované k podání žaloby na postmortální ochranu člověka.

3.4 Umělé oddělené části lidského těla

Pokud bychom vykládali striktně jazykovým výkladem § 493 OZ, který oddělené části lidského těla nepovažuje za věci v právním smyslu, museli bychom i umělé části lidského těla považovat za předmět ochrany osobnosti, potažmo za předmět postmortální ochrany. Není k tomu však jediný důvod, a proto je třeba teleologickým výkladem dospět k tomu, že po oddělení se umělá část stává věcí v právním smyslu, a použijí se na ni ustanovení o majetkových právech. Není tak smyslem a účelem práva chránit umělé oddělené části lidského těla prostřednictvím osobnostně právní ochrany.¹⁴⁰

Za příklad mohou posloužit oddělené nebo vyňaté kardiostimulátory, plomby¹⁴¹, umělé ruce nebo nohy¹⁴², náhrady kloubů nebo kochleární implantát napomáhající sluchově postiženým lidem.

¹⁴⁰ K tomu srov. i znění § 134 trestního zákoníku, podle něhož se na ustanovení o věcech vztahují i zpracované oddělené části lidského těla.

¹⁴¹ ROUČEK, SEDLÁČEK. *Komentář. Díl. II. s. 7.*

¹⁴² SEDLÁČEK. *Vlastnické právo. s. 47 - 48.*

Kazuistika č. 12 - Vykutálený hrobník (reálný) ¹⁴³

Hrobník Pohřební služby hl. m. Prahy a později OPS Praha 4 - Modřany si za dobu téměř dvou let ponechal nejméně 156,1 g zubního zlata, které našel při kopání hrobů, zejména na Olšanských hřbitovech. Nejvyšší soud České socialistické republiky v tomto případě vyslovil názor, že oddělením od mrtvého těla v důsledku tlení, se zub i s drahým kovem stává věcí v právním smyslu, a to věcí nikoli bez konkrétního vlastníka, ale přímo ve státním socialistickém vlastnictví.

Zmíněné rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR je právem kritizováno téměř všemi autory zabývajícími se touto problematikou. Jednak zde absentovalo jakékoliv odůvodnění toho, že oddělením se zub se zlatou korunkou stává věcí v právním smyslu (není proto žádný ospravedlňující důvod, oddělením totiž došlo k narušení piety zemřelého), zvláště tehdy ponechá-li si hrobník zlato za zjištěným účelem, a dále také odůvodnění toho, že oddělením se zub se zlatou korunkou stává automaticky vlastnictvím státu. Rozhodně spravedlivější by bylo, kdyby se zubní zlato stalo ostatkem podle ZoP a znovu by se uložilo do země nebo zpopelnilo.¹⁴⁴ Lze souhlasit s názorem autorů komentáře doc. Kindla a dr. Davida, kteří názor Nejvyššího soudu ohledně právní povahy zubního zlata sdílejí.¹⁴⁵ Pokud by byl stejný zub se zlatou korunkou nalezen volně mimo ostatky a pohřebiště, které je pietním místem, situace by byla opačná a zde by již tyto části lidského těla měly být věcmi.

Dr. Policar správně uvádí, že: „za věc vyňatou z vlastnictví člověka se považují ostatky člověka včetně zlatých zubů a šperků vložených do hrobu.“¹⁴⁶ Důvodem je skutečnost, že v těchto případech spravedlivě převažuje právo na ochranu piety zemřelého před právem na přivlastnění.

¹⁴³ Rozhodnutí Nejvyššího soudu České socialistické republiky, sp. zn. 11 Tz 42/82 ze dne 30. 9. 1982 (R 18/1983 Sbírky rozhodnutí).

¹⁴⁴ ŠTĚPÁN, s. 290.

¹⁴⁵ KINDL, ROZEHNAL, s. 123.

¹⁴⁶ HOLUB, Milan, POKORNÝ, Milan, BIČOVSKÝ, Jaroslav. *Občan a vlastnictví v českém právním řádu*. Praha: Linde, 2002, s. 22.

Pro srovnání uvádím názor prof. Sedláčka, který *oddělené zlaté násadky zubní* považuje za věc v právním smyslu.¹⁴⁷

Problematiku právní povahy umělých oddělených částí lidského těla lze uzavřít názorem dr. Stresemannové, která tyto části považuje za věci v právním smyslu, přičemž v okamžiku oddělení se tyto části stávají vlastnictvím předchozího vlastníka.¹⁴⁸ Koupím-li si zubní náhradu, po jejím trvalém oddělení se mi k nim navrácí vlastnické právo. Naopak, pokud mi bude do těla zabudován kardiostimulátor, který je ve vlastnictví nemocničního zařízení, po jeho oddělení od těla se kardiostimulátor navrácí do vlastnictví nemocničního zařízení. To pak může kardiostimulátor např. darovat pacientovi, kterému dobře sloužil.

3.5 Dílčí závěr

Jak vyplývá z výše uvedené analýzy a komparace, existuje spousta racionálních důvodů, proč by měly být některé části lidského těla považovány za věc v právním smyslu. Právní povaha částí lidského těla by měla primárně záležet na jejich povaze a zamýšlenému způsobu využívání. Je potřeba si uvědomit, že části lidského těla jsou chráněny prostřednictvím osobnostně právní ochrany z preventivních důvodů, aby se s nimi neobchodovalo a nenakládalo bez omezení z důvodu hygienických či epidemiologických. U těch částí lidského těla, kde tyto důvody absentují, není racionální jim přiznávat osobnostně právní ochranu, nýbrž by měly být prostřednictvím fikce považovány za movité věci. Proto se jeví jako vhodné rozšířit rozsah fikce věci uvedené v § 112, věty druhé OZ o pravidlo Work and skill exception a části lidského těla, u nichž zvěcněprávnění není v rozporu s dobrými mravy a předpisy hygienickými a epidemiologickými (např. zub vytažený pacientovi u stomatologa, vyňatý kardiostimulátor, jež po dlouhá léta pomáhal pacientovi s podporou srdeční funkce). Vždy je

¹⁴⁷ SEDLÁČEK. *Vlastnické právo*. s. 47 - 48.

¹⁴⁸ STRESEMANN, Christina. In SÄCKER, Franz Jürgen a kol. *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 1. Allgemeiner Teil*. 7. Auflage. München: C. H. Beck, 2015, s. 1051.

potřeba hledět na smysl a účel, a jak správně podotýká dr. Tégl, u umělých částí lidského těla také úmysl uživatele a objektivní stránka.¹⁴⁹

¹⁴⁹ TÉGL In MELZER, TÉGL. *III. svazek*. s. 227.

4. Právní povaha produktů lidského těla

V předposlední kapitole problematiky věnující se právní povaze lidského těla se budu zajímat o produkty lidského těla, tedy o to, co lidské tělo přirozeně produkuje, např. moč, pot, hleny, sperma, stolice, zvratky nebo krev. Občanský zákoník v § 111 odst. 3 stanoví, že o tom, co má původ v lidském těle, platí obdobně to, co o částech lidského těla, tedy že není předmětem majetkoprávních dispozic (§ 493 OZ). Hned další ustanovení (§ 112 OZ) stanovuje tzv. fikci věci. Za splnění určitých podmínek se na část lidského těla hledí jako na věc movitou. Fikce věcí se dotýká pouze takových odňatých částí lidského těla, které lze bezbolestně odejmout bez znecitlivění a které se přirozenou cestou obnovují. Jako příklad občanský zákoník výslovně uvádí vlasy. Uvedenou podmínku splňují i nehty nebo chlupy. Recentní komentáře uvádí, že se může jednat také o mateřské mléko, sperma, pot či slzy.¹⁵⁰ S mateřským mlékem a spermatem souhlasí i dr. Bezouška.¹⁵¹ Medicínsko-právní literatura považuje za věc v právním smyslu i odpadové produkty lidského těla, např. stolici, moč nebo zvratky.¹⁵² S tímto souhlasí i dr. Dostál.¹⁵³ Civilisté jednoho z komentářů však moč za věc v právním smyslu nepovažují.¹⁵⁴ Prof. Telec pak tělní tekutiny nebo tělní výměšky, zejm. krev, sperma, sliny nebo moč, nepovažuje za věci v právním smyslu, nýbrž za soukromoprávní předměty *sui generis*.¹⁵⁵

V dalších podkapitolách bude pojednáno o jednotlivých produktech lidského těla a o otázkách s nimi spojených.

¹⁵⁰ HOLČÁPEK, Tomáš, ŠUSTEK, Petr. In ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I.* Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 425.

¹⁵¹ BEZOUŠKA, Petr. *Věci, materiální svět a nakousnuté jablko*. Hospodářské noviny.cz, 1. únor 2013 [cit. 25. června 2016]. Dostupné na <<http://domaci.ihned.cz/c1-58675150-veci-materialni-svet-a-nakousnute-jablko>>.

¹⁵² TĚŠÍNOVÁ, ŽĎÁREK, POLICAR. s. 188.

¹⁵³ DOSTÁL. s. 4.

¹⁵⁴ DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část.* 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 259.

¹⁵⁵ TELEC, Ivo. Chráněné statky osobnostní, *Právní rozhledy*, 2007, roč. 15, č. 8, s. 273.

4.1 Spermie

Právní povahu spermií bychom mohli analyzovat prismatem dvou případů, které se týkají nakládání s touto sekrecí lidského původu. U obou případů se jedná v zásadě o tutéž právní otázku.

Kazuistika č. 13 - Znehodnocený ejakulát (reálný) ¹⁵⁶

Zajímavý případ řešil v minulém desetiletí Nejvyšší soud ČR. Manželé P. T. a P. T. se rozhodli pro zmražení ejakulátu muže, u něhož bylo zjištěno rakovinové onemocnění, přičemž součástí terapie měla být chemoterapie, jejímž nepříznivým následkem je i ztráta plodnosti. Manželé chtěli v budoucnu ještě druhé dítě, proto se jako jediná varianta jevila fertilizace in vitro. Celkem byly zamrazeny 4 vzorky, přičemž jeden z nich byl následně bez vědomí manželů kontrolně rozmražen, další ze vzorků byl nepoužitelný a zbývající dva byly podstatně méně kvalitní, než měly být. Manželé tak žalovali zdravotnické zařízení za zásah do svých osobnostních práv spočívajících v tom, že zdravotnické zařízení nesprávně uchovalo vzorky ejakulátu a jeden rozmrazilo bez jejich vědomí. Po zdravotnickém zařízení se domáhali každý z manželů po 150.000 Kč. Městský soud žalobu na ochranu osobnosti zamítl a stejně tak rozhodl i Vrchní soud v Praze s argumentací, že to, co již netvoří integritu osobnosti v její fyzické a psychickomorální jednotě, nemůže být předmětem všeobecného osobnostního práva. Proti tomuto rozhodnutí si manželé podali dovolání, se kterým u Nejvyššího soudu uspěli. Nejvyšší soud rozsudek Městského soudu v Praze, jakož i rozsudek Vrchního soudu v Praze, zrušil a věc vrátil k dalšímu řízení Městskému soudu v Praze. Nejvyšší soud v jednom z odstavců vyslovil právní názor týkající se právní povahy spermatu, jakož i jiných částí lidského těla: *„V tomto všeobecném uznávaném pojetí - lidské tělo, jeho část, produkt, jakož i genetický materiál, a to i když byl od těla oddělen, není věcí v právním smyslu.“*

¹⁵⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. 6. 2006, sp. zn. 30 Cdo 2914/2005.

Pro komparaci naopak uvádím názor jednoho kalifornského soudu.

Kazuistika č. 14 - Dědické právo na ejakulát (reálný) ¹⁵⁷

V tomto případě se manželka dožadovala vydání zmražených spermií po spermabance, které zde uložil její zesnulý manžel, který spáchal sebevraždu (jednalo se o 15 vzorků). Spermabanka žádost manželky zesnulého odmítla, neboť dárce neudělal žádný pokyn, jakým způsobem má být se spermiemi naloženo po jeho smrti. Kalifornský soud podané žalobě na vydání spermií vyhověl, a to z toho důvodu, že tvoří pozůstalost a že manželka je oprávněným dědicem. V tomto případě soud došel k názoru, že spermie jsou věcí v právním smyslu a jsou způsobilé jako věc přechodu na dědice.

V obou případech je řešena právní povaha lidského spermatu rozdílně. Otázkou je, který z uvedených názorů je správnější po účinnosti nového občanského zákoníku. Domnívám se, že správnější je názor kalifornského soudu. Podíváme-li se na povahu spermatu, mám za to, že splňuje podmínky pro fikci věci uvedené v § 112 OZ. Sperma lze bezbolestně ejakulací odejmout, aniž by se vyžadovalo znecitlivění příslušných partií a zároveň se spermie přirozenou cestou obnovují (tzv. spermatogenezí). Není možné sdílet názor Nejvyššího soudu, že spermie stále tvoří jakousi integrální součást lidského těla, i když jsou z těla původce odloučeny. Mám za to, že v prvním z uvedených případů měli manželé žalovat na náhradu škody a vedle toho si nárokovat nemajetkovou újmu v podobě zásahu do práva na rodinný život. Obdobný případ byl řešen také v Německu, kde soud rozhodl stejně jako český Nejvyšší soud, když konstatoval, že za zničené spermie náleží nemajetková újma.¹⁵⁸ Za pravdu by mi však dal britský Court of Appeal, který vidí ve spermiích věc v právním smyslu, proto přiznal tzv. „*Damages to property*“, tedy nárok na náhradu

¹⁵⁷ Hecht v. the Superior Court of the County of Los Angeles (1996) 50 Cal. App. 4th. [cit. 19. října 2016]. Dostupné na <<http://law.justia.com/cases/california/court-of-appeal/4th/16/836.html>>.

¹⁵⁸ BGH, Urteil v. 09. 11. 1993 - VI ZR 62/93. [cit. 19. října 2016]. Dostupné na <http://lorenz.userweb.mwn.de/urteile/bghz124_52.htm>.

škody ¹⁵⁹ a stejně tak Laufs s Reilingem, kteří kritizovali zmíněné rozhodnutí Bundesgerichtshof.¹⁶⁰

Co se týče „dárcovství“ spermií, jsem toho názoru, že se zde neuplatní zákaz finančního prospěchu deklarovaný v čl. 21 ÚLPB. Bylo by to v rozporu s dennodenní realitou. Je všeobecnou lží, pokud zdravotnické zařízení nebo spermabanky proplácí pouze finanční náhradu za účelné vynaložené náklady (jako je např. ušlý zisk). V dnešní době je fakticky sperma prodáváno jako předmět kupní smlouvy. Dárcovské organizace totiž ve většině případů honorují kvalitnější spermie více. Spermie jsou oceňovány podle množství na jeden mililitr, podle koncentrace spermií nebo podle motility (pohyblivosti spermií). Z uvedeného vyplývá, že se oceňuje věc, nikoli kompenzace za ztracený čas, bolestné nebo ušlý zisk. Nezřídka se totiž zvláště odměňují mimořádně talentovaní dárce, vrcholoví sportovci nebo dárce s akademickým titulem Ph.D. Jako důkaz uvádím kalkulaci finančních náhrad olomoucké SpermBank international s.r.o. platnou ke dni 20. ledna 2014:¹⁶¹

Náhrada dárce za každý způsobilý odběr	Kč
Vzdělání - ztráta času (maturita / VŠ / PhD):	400 / 500 / 600
Cestovní paušál (dle místa bydliště):	50 - 150
Počet spermií pod 40 mil/ml, motilita spermií 40 %:	50
Počet spermií nad 40 mil/ml, motilita spermií 40 % až 60 %:	150
Počet spermií nad 60 mil/ml, motilita spermií nad 60 %	300
Zvláštní náhrady pro vrcholové sportovce, mimořádně talentované dárce apod.	Až 450

Kupní cena jednoho odběru spermií činí v případě maturanta s počtem spermií pod 40 mil/ml a motilitou 40 % částku ve výši 500 - 650 Kč

¹⁵⁹ K tomu srov. obdobné nedávné rozhodnutí britského odvolacího soudu Jonathan Yearworth and others v North Bristol NHS Trust (2009) EWCA Civ 37 [cit. 19. října 2016]. Dostupné na <<http://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Civ/2009/37.html>>.

¹⁶⁰ LAUFS, Adolf, REILING, Emil. Schmerzensgeld wegen schuldhafter Vernichtung deponierten Spermias? *Neue Juristische Wochenschrift*, 1994, s. 775.

¹⁶¹ *Finanční náhrada za darování spermatu.* [cit. 27. června 2016]. Dostupné na <https://www.myspermbank.cz/files/obsah-aktualit/financni_nahrada_nove.pdf>.

v závislosti na cestovním paušálu, zatímco kupní cena u absolventa doktorského studia s počtem spermií 65 mil/ml, motilitou spermií 65 %, který je mimořádně talentovaný činí 1400 - 1550 Kč. Uvedený ceník tak vůbec nepočítá např. s tím, že maturant může být mnohem více inteligentní a příjmově bohatší, než čerstvě vystudovaný absolvent doktorského studia. Fakultní nemocnice v Motole dokonce poskytuje paušálně za darování spermií částku ve výši 10.000,- Kč.¹⁶²

Co se týče úschovy spermií pro další využití (např. pro asistovanou reprodukci), tak na právní vztah z toho vzniklý se podle mého názoru použijí ustanovení o skladování dle § 2415 a násl. OZ.¹⁶³

Vzhledem k výše uvedenému považuji sperma za věc v právním smyslu (fikce věci), neboť splňuje podmínky uvedené v § 112 OZ. Této tezi v žádném případě nebrání ustanovení § 111 OZ, které je naopak nutné aplikovat i na části lidského těla definičně spadající pod § 112 OZ. I se spermatem musí být nakládáno důstojným způsobem, způsobem neohrožujícím veřejné zdraví a za podmínek určených zvláštním právním předpisem.

4.2 Vajíčka

Ženská vajíčka jsou z hlediska jejich právní povahy bezesporu dalším problematickým produktem lidského těla. Vyhnu-li se medicínským aspektem tvorby a využitelnosti vajíček, je potřeba se zaměřit na samotné „dárcovství vajíček“. Samotný proces odběru vajíček je svou povahou odlišný od odběru spermií, neboť vajíčka jsou odebírána z těla ženy

¹⁶² [cit. 18. října 2016]. Dostupné na <<http://www.fnmotol.cz/car/darcovsky-program/darovani-spermii/>>.

¹⁶³ K délce doby pro skladování zamražených spermií srov. nedávné rozhodnutí britského Nejvyššího soudu Warren v CARE [2014] EWHC 602 (Fam), [cit. 18. října 2016]. Dostupné na <<http://www.familylawweek.co.uk/site.aspx?i=ed128194>>. Výsledkem sporu byla povinnost žalovaného Úřadu spravující oblast lidské plodnosti a embryologie (HFEA) prodloužit dobu o dalších 55 let pro skladování zamražených spermií Warrena Brewera, který nedlouho po zmražení spermií zemřel na rakovinu mozku. Prodloužení skladování spermií se dožadovala jeho žena, která chtěla pomocí umělého oplodnění zplodit dítě. HFEA však chtěl uskladnit spermie pouze do 18. dubna 2015. Britský High Court se nijak nevyjádřil k právní povaze lidských spermií, ale pouze deklaroval, že nakládat se spermii může toliko organizace na základně zvláštních předpisů a licence.

zpravidla v narkóze a invazivně s tím, že mohou vznikat rozličné zdravotní komplikace. Z tohoto důvodu se nedomnívám, že ženská vajíčka spadají pod fikci věcí podle § 112 OZ. I přesto se však nelze nevyjádřit k částkám, které ženám darujícím vajíčka zpravidla náleží. Např. společnost Unica¹⁶⁴ na svých webových stránkách hradí dárkyním za „cestovné, ztrátu času a další náklady“ částku ve výši až 25.000,- Kč, což nepochybně vytváří dojem spíše jako ceny než účelně, hospodárně a prokazatelně vynaložených výdajů ve smyslu § 81 odst. 7, věty druhé ZZS. Z toho vyplývá, že veškeré společnosti, které nabízejí paušální „náhrady“ prakticky jednají v rozporu s právním řádem, a dopouští se tak správního deliktu podle §117, odst. 3 písm. I) ZZS, za který může správní orgán příslušný k udělení oprávnění k poskytování zdravotních služeb uložit pokutu až do výše 300.000,- Kč.

4.3 Krev

Definovat lidskou krev z hlediska její právní povahy nebude tak jednoduché jako v případě spermií.

Lidskou krev totiž nelze podřadit pod fikci věci podle § 112 OZ. Lidská krev sice díky hematopoéze splňuje podmínku obnovitelnosti, a to že ji lze odebrat i bez znečitlivění, nicméně pro odběr krve je důležitá invaze (typicky intravenózně) do lidského těla, což odporuje podmínce bezbolestnosti. Mimo intravenózní odběr krve a menstruace se krev přirozenou cestou z těla nemůže dostat, leda při poškození kapilár, artérií či vén. Podle autorů učebnice k obecné části soukromého práva se lidská krev nepovažuje za věc v právním smyslu, a to z etických důvodů.¹⁶⁵ Dr. Štěpán v souvislosti se zkoumáním právní povahy krve připouští, že zpracovaná krev do formy konzervy pro účely infuzí je věcí v právním smyslu. Za věc v právním smyslu taky považuje z krve vyrobené očkovací látky.¹⁶⁶

¹⁶⁴ [cit. 17. října 2016]. Dostupné na <<http://www.unica.cz/cs/donate/donors>>.

¹⁶⁵ DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část*. 2. vydání, Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 259.

¹⁶⁶ ŠTĚPÁN. s. 289.

Kazuistika č. 15 - „Krádež“ krve (reálný) ¹⁶⁷

Australský trestní soud řešil v roce 1976 kuriózní případ týkající se krádeže krevních vzorků. Pachateli byla za účelem zjištění přítomnosti alkoholu v krvi odebrána krev. Ještě než došlo k analýze krevních vzorků, pachatel tyto vzorky odcizil. Australský soud tohoto pachatele odsoudil za spáchaný trestný čin krádeže, přičemž vyslovil, že zajištěná krev může být předmětem krádeže. Názor australského soudu koresponduje s názorem dr. Štěpána.

V případě krve souhlasím s výše uvedeným názorem dr. Štěpána, že lidská krev zpracovaná pro účely výroby léčiv by se měla ex post stát věcí (obdobně na principu Work and skill exception). V krevní konzervě nashromážděná krev by však podle mého názoru věcí v právním smyslu být neměla, neboť nedošlo k jejímu zpracování a ani nesplňuje podmínky uvedené v § 112 OZ. Krev je nezbytnou látkou pro fungování celého lidského organismu, není proto spravedlivé krvi přiznat status věci. Zvláštní zákon, kterým je ZSZS v § 32 odst. 2, stanoví výslovný zákaz profitování v souvislosti s odběrem krve. Za odebranou krev pro výrobu krevních derivátů a pro použití u člověka a za její odběr nevzniká osobě, které byla krev odebrána, nárok na finanční ani jinou úhradu, s výjimkou účelně, hospodárně a prokazatelně vynaložených výdajů spojených s odběrem její krve, o které tato osoba požádá, a to celkem do maximální výše 5 % minimální mzdy. Ve zvláštních případech lze výdaje přiměřeně zvýšit. Srov. např. náhradu při darování krevní plazmy (460 Kč).¹⁶⁸

Pokud se jedná o jakékoliv paušálně stanovené částky, které mají „nahrazovat“ účelně vynaložené náklady, je takto paušálně stanovená částka v přímém rozporu s právním řádem České republiky (i v rozporu s čl. 21 ÚLPB). Účelně vynaložené náklady vznikají každé osobě individuálně (cestovné, ušlý zisk aj.). Nelze proto účelně vynaložené náklady paušalizovat na konkrétní částku, zvláště když je částka určena ze strany konkrétního zařízení. Paušalizované částky nejsou žádnou náhradou

¹⁶⁷ R. v. Rothery, 1976, RTR 550, 63 Crim App Rep. 231.

¹⁶⁸ Caraplasma.cz. [cit. 28. června 2016]. Dostupné na <<http://www.caraplasma.cz/vyhody-provas/>>.

skutečně vzniklých nákladů, nýbrž cenou za poskytnutý materiál lidského původu, což považují za jednání v rozporu se zákonem.

Použije-li tedy někdo krev v rozporu se zvláštními předpisy (např. zákon o léčivech, ZSZS nebo TZ), dopouští se vyjma protiprávního jednání postižitelného podle těchto zákonů nebo trestního zákoníku, také zásahu do osobnostního práva, resp. zásahu do pietní ochrany. Z krve vyrobené očkovací látky, léky a jiné medikamenty však v okamžiku jejich zpracování je třeba považovat za věci v právním smyslu (obdobně jako lidské buňky určené pro výrobu léčiv, viz kapitola č. 5.1).

Pokud jde o opačné názory, např. United States Court of Appeals, Fifth Circuit dovodil, že krevní plazma je věcí a podléhá daňovým předpisům. Dorothy R. Garber byla proto odsouzena za daňový únik, když z přijaté úplaty za odebranou krevní plazmu neodvedla daň. Krev Garberové měla velmi vzácný Rh faktor, a proto byla vhodným pacientem pro výrobu velmi drahé protilátky.¹⁶⁹ Radhika Rao ve svém rozsáhlém článku uvádí, že krev se v USA stala plnohodnotným majetkem.¹⁷⁰

4.4 Embryo

Dr. Drgonec ve svém díle uvedl, že embryo by věcí v právním smyslu být mělo.¹⁷¹ Z hlediska komparace lze nabídnout několik rozhodnutí amerických soudů, které se k problematice právní povahy embrya vyjadřovaly různě. Jsou případy, kdy embryo bylo považováno za věc v právním smyslu, v dalších případech vztah embrya a držitele soudy označily za kvazi vlastnické právo a konečně existují případy, kdy embryo vůbec za věc nepovažovaly.

¹⁶⁹ United States v. Garber 589 F.2d 843 (1979) [cit. 19. října 2016]. Dostupné na <http://www.leagle.com/decision/19791432589F2d843_11288/UNITED%20STATES%20v.%20GARBER>.

¹⁷⁰ RAO, Radhika. Property, privacy, and the human body. 80 B. U. L. Rev. 359, 2000, s. 373. [cit. 21. října 2016]. Dostupné na <http://repository.uchastings.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1659&context=faculty_scholarship>.

¹⁷¹ DRGONEC, Ján. *Ústavné práva a zdravotníctvo*. Bratislava: Archa s.r.o., 1996, s. 248.

Kazuistika č. 16 – Převoz embryí do lepší nemocnice (reálný)¹⁷²

V případě York v. Jones si nechal zmrazit manželský pár celkem 6 embryí. Dne 29. května 1987 bylo 5 embryí zavedeno do dělohy paní York. Zbývající embryo, které bylo předmětem tohoto sporu, bylo uchováno v Jones Institute v Norfolku ve státě Virginia. V květnu 1988 se Yorkovi domáhali vydání zbývajícího embrya za účelem převozu do Reproductive Research at the Hospital of the Good Samaritan in Los Angeles ve státě Kalifornie. Dr. Jones však vydání embryí odmítl. Federal district court dospěl k názoru, že předmětné embryo je věcí v právním smyslu a dohoda o kryoprezervaci je v zásadě smlouvou o úschově.

Kazuistika č. 17 – Doktor odpůrce (reálný)¹⁷³

V tomto případě nechal Dr. Raymond Vande Wiele zničit embrya páru uskladněná v inkubátoru Columbia Presbyterian Medical Center, protože proces umělého oplodnění považoval za neetický a nemorální. Manželé Del Ziovi se domáhali po dr. Vande Wielovi a Columbia Presbyterian Medical Centru náhradu škody za zničený majetek a náhradu za způsobenou psychickou ztrátu. The Federal District Court for the Southern District of New York však manželům přiznal pouze „damages for emotional distress“.

Jak jsem již v kapitole 3.3 uvedl, embryo nepovažuji za věc v právním smyslu z důvodů hygienických a infekčních. Zároveň je nutno dodat, že početím vzniká život dalšího jedince, byť jako takové embryo nelze považovat za individuální lidskou bytost, nýbrž jako část těla matky.¹⁷⁴ Jiná situace však vzniká v případě, kdy embryo je zpracováno (Work and skill exception) tak, že ho již nelze použít pro účely umělého oplodnění.

¹⁷² York v. Jones. 717 F.Supp. 421 (1989). [cit. 21. října 2016]. Dostupné na <[https://scholar.google.com/scholar_case?q=York+v.+Jones,+717+F.Supp.+421+\(E.D.Va.+1989\).&hl=en&as_sdt=806&case=9091694349373236181&scilh=0](https://scholar.google.com/scholar_case?q=York+v.+Jones,+717+F.Supp.+421+(E.D.Va.+1989).&hl=en&as_sdt=806&case=9091694349373236181&scilh=0)>.

¹⁷³ Frozen embryos – person of property?: David V. David. *Creighton law review*. Vol. 23. 1990, s. 816 - 817 [cit. 21. října 2016]. Dostupné na <[https://dspace.creighton.edu/xmlui/bitstream/handle/10504/39831/42_23CreightonLRev807\(1989-1990\).pdf?sequence=1](https://dspace.creighton.edu/xmlui/bitstream/handle/10504/39831/42_23CreightonLRev807(1989-1990).pdf?sequence=1)>.

¹⁷⁴ Podle Supreme court of Tennessee se nejedná o osobu a ani o věc. Se zřetelem k možnému k lidskému životu soud připustil, že lidské embryo má zvláštní právní povahu: Davis v. Davis, 842 S.W.2d 588, 597 (Tenn. 1992). [cit. 21. října 2016]. Dostupné na <http://biotech.law.lsu.edu/cases/cloning/davis_v_davis.htm>.

V takovém případě ztrácí význam přiznávat embryu osobnostně právní ochranu a je potřeba aplikovat příslušná ustanovení o věci v právním smyslu.

4.5 Další produkty lidského těla

Vedle těch nejvýznamnějších tělesných produktů, jako je krev či sperma, lidské tělo produkuje další desítky produktů, ať už je jejich původ v lidském těle, nebo pouze přes tělo prochází a svůj původ mají mimo lidské tělo. Řeč je např. o hlenu, mateřském mléku, slzách, moči, stolici, zvratkách, vaginální lubrikaci, plodové vodě, hnisu, kožním mazem, lymfě, slin nebo žluči. V první řadě je potřeba podotknout, že právní povaha těchto produktů se bude odvíjet zejm. od užitečnosti, neboť ne každý lidský produkt je medicínsky či průmyslově využitelný. Právě z tohoto důvodu bude většina výše uvedených produktů předmětem osobnostně právní ochrany. Nicméně najdou se produkty, které vlastnost užitečnosti mohou mít, a o těchto vybraných produktech bude níže pojednáno.

4.5.1 Mateřské mléko

Netřeba obšírně poukazovat na mimořádné vlastnosti mateřského mléka, které své uplatnění najde např. při léčbě kožních onemocnění nebo při bolestech krku.¹⁷⁵ Mateřské mléko by mělo být věcí v právním smyslu (resp. by se na něj mělo hledět jako na věc movitou), neboť svou povahou vyhovuje podmínkám uvedených v § 112 OZ. Mateřské mléko, jakožto lidský produkt, lze od těla bezbolestně odloučit, aniž by muselo dojít ke znečistivění a zároveň se přirozenou cestou obnovuje ve žlázových buňkách mléčné žlázy. Na právní povaze mateřského mléka nemění nic fakt, že tvorba mateřského mléka není stálá, nýbrž dočasná.

¹⁷⁵ [cit. 17. října 2016]. Dostupné na <<http://www.babyweb.cz/10-uzitecnych-zpusobu-pouziti-materskeho-mleka-krome-kojeni>>.

4.5.2 Moč

Moč je všeobecně známá pro své hojivé účinky. Z moči se vyrábí např. důležitý enzym urokináza, která je důležitá pro léčbu různých tromboembolických nemocí.¹⁷⁶ V Nigérii z moči dokonce vyrobili i elektřinu.¹⁷⁷ Moč vedle vody obsahuje také tzv. makronutrienty, které lze využít jako hnojivo.¹⁷⁸ Podle mého názoru se vyloučená moč stává věcí (resp. fikcí věci) v právním smyslu, protože splňuje požadavky kladené v § 112 OZ. Lidskou moč tak lze bezbolestně vyloučit, aniž by bylo potřeba znecitlivět příslušnou část lidského těla, a zároveň se přirozenou cestou v Bowmanově váčku obnovuje. Britský soud došel k závěru, že moč může být předmětem krádeže.¹⁷⁹ Tento závěr by měl být použitelný i v českém právním prostředí.

4.5.3 Lidská stolice

Své využití v zemědělství najde i lidská stolice, která je po procesu termofilního kompostování vhodná pro pěstování rostlin (jako humus).¹⁸⁰ Mám za to, že závěry o právní povaze moči a mateřského mléka jsou použitelné také na lidskou stolici, neboť i lidskou stolici lze z těla bezbolestně odloučit, aniž by se vyžadovalo znecitlivění, a zároveň se díky vylučovacímu traktu přirozenou cestou obnovuje.

¹⁷⁶ [cit. 17. října 2016]. Dostupné na <<http://www.wikiskripta.eu/index.php/Urokin%C3%A1za>>.

¹⁷⁷ V Nigérii vyrobili elektřinu z moči. cestatelevize.cz, 24. listopadu 2012 [cit. 17. října 2016]. Dostupné na <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/ekonomika/1132654-v-nigerii-vyrobili-elektřinu-z-moci>>.

¹⁷⁸ K využití moči jako hnojiva viz <<http://www.asio.cz/cz/as-urine-vyuziti-zlutych-vod>>. [cit. 17. října 2016].

¹⁷⁹ Co se týče právní povahy moči v common law, srov. R. v. Welsh, 1974, RTR 478.

¹⁸⁰ [cit. 17. října 2016]. Dostupné na <<http://www.ekozachody.cz/component/content/article/49-hygienicke-zpracovani-lidskych-exkrement.html>>.

5. Vybrané otázky spojené s právní povahou lidského těla a jeho částmi

5.1 Lidské buňky určené pro výrobu léčiv

V souvislosti s odběrem lidských buněk za účelem výroby léčiv vzniká mnoho otázek. Já se zaměřím na zákaz finančního prospěchu z použití materiálu lidského původu. Podle § 28 TZ lidské tělo a jeho části nesmějí být jako takové zdrojem finančního prospěchu nebo jiných výhod (obdoba čl. 21 ÚLPB). Je všeobecně známo, že např. z krve se vyrábějí očkovací látky nebo z kmenových buněk se léčí různá lymfoproliferativní onemocnění. Společnosti vyrábějící vakcíny nebo léky z lidských buněk nepochybně z prodeje těchto produktů generují nemalé množství zisku. Otázka zní, zdali je spravedlivé, pokud původce (nositel) buňky poskytne svou buňku za účelem výroby léčiv a nesmí z toho v žádném případě profitovat, zatímco farmakologické společnosti ano. Proč původní nositel buňky nemá právo alespoň na částečný zisk? Této otázce se ryzí čeští civilisté vyhýbají, jako kdyby byla tabu. Obvykle jen přepisují čl. 21 ÚLPB.

Líbí se mi přístup zejména právníků zabývajících se medicínským právem, kteří se někdy odvážně (např. dr. Dostál) nebo zdrženlivě (typicky dr. Štěpán) nebojí proklouznout do této problematiky a kritizovat právní úpravu související s použitím lidského materiálu k výrobě léčiv. Dr. Dostál je ve svých úvahách (a to se týká i mrtvoly nebo částí lidského těla) naprosto odlišný od ostatních autorů. Téměř veškerý materiál lidského původu (vyjma živého lidského těla) považuje za věc v právním smyslu. Co se týče samotného profitování společností vyrábějících léčiva, dr. Dostál jasně říká, že: *„Pokud jde o materiál použitý k výrobě farmaceutických produktů, není důvodu, aby byl původce ochuzen o možnost dostat odměnu za jeho přínos.”*¹⁸¹ Svůj závěr pak odůvodňuje rozvojem biomedicíny. Pro ilustraci ve svém článku uvádí následující příklad:

¹⁸¹ DOSTÁL. s. 7.

Kazuistika č. 18 - Pro dobrotu na žebrotu (reálný) ¹⁸²

Superior Court of Los Angeles County řešil v roce 1990 případ týkající se otázky práva na zisku původce vlasové buňky, jehož buňky byly použity ke komerčním účelům. Žalobce byl léčen na University of California pro leukémii. Během terapie byla žalobci odstraněna slezina a provedeno několik odběrů krve. Lékař Moore po analýze krve a sleziny zaznamenal výskyt atypických buněk, které nadále zkoumal bez vědomí a souhlasu žalobce. Získaný vynález si Moore nechal patentovat a následně ho prodal farmaceutické společnosti za 15 milionů dolarů. Žalobce zažaloval univerzitu za to, že neoprávněně a bez souhlasu nakládala s jeho buňkami, a požadoval podíl na utrženém zisku. Superior court těsnou většinou žalobu zamítl (4:3), neboť zpracováním příslušných lidských buněk došlo ke vzniku vlastnického práva (obdobně jako u zpracování v českých podmínkách). Vlastníkem se tedy stala University of California. Disentující soudci (Arabian, J., Broussard, J. a Mosk, J.) byli naopak proto, aby zde právo na přiměřený zisk vznikl.

Toto rozhodnutí je bezesporu klíčové pro posouzení otázky podílu na zisku z poskytnutého biologického materiálu určeného k výrobě léčiv. Žalobce zde logicky argumentoval tím, že po oddělení buněk mu k těmto buňkám vzniklo vlastnické právo. Tento případ lze srovnat s již zmíněným trestním případem *United States v. Garber* z roku 1976, kde byla Dorothy R. Garber odsouzena za to, že z přijaté úplaty za poskytnutou vzácnou krevní plazmu, která byla použita pro výrobu séra, neodvedla daň. Na první pohled se jedná o dva identické případy, kde původce biologického materiálu chtěl získat profit, avšak v jednom případě bylo deklarováno, že biologický materiál je věcí v právním smyslu již samotným oddělením z těla (Dorothy R. Garber) a ve druhém se biologický materiál stal věcí v právním smyslu až jeho zpracováním (*Moore v. Regents of the University of California*). Jaký názor je správnější?

¹⁸² HARRIS, James. *Property and Justice*. Oxford: Oxford University Press. 1996, s. 353 - 354. Plný text soudního rozhodnutí: *Moore v. Regents of the University of California* (1990) 51 C3d 120. [cit. 28. června 2016]. Dostupné na <<http://online.ceb.com/CalCases/C3/51C3d120.htm>>.

Co se týče právní povahy lidského materiálu určeného pro výrobu léčiv nebo pro obdobné účely ve většině případů se nebude jednat o věc v právním smyslu, neboť nesplňuje požadavky kladené pro fikci věci dle § 112 OZ. Otázkou však je, můžou-li se tyto objekty stát věcmi dodatečně, tedy např. zpracováním? Zde není důvod rozporovat kladnou odpověď. Zpracováním materiálu lidského původu se tento stává vlastnictvím toho, kdo k vytvoření léčiva přispěl největší měrou (tedy v zásadě farmaceutická společnost). Z toho vyplývá, že i zde by se měla přiměřeně užít doktrína Work and skill exception. Lze tak souhlasit s dr. Štěpánem, že lidské buňky, ze kterých byla vyrobena léčiva, diagnostické léky nebo z krve vyrobené očkovací látky, mají povahu věcí v právním smyslu.¹⁸³

Z výše uvedených důvodů je zřejmé, že věcí by se měla lidská buňka stát až samotným zpracováním. Toto tvrzení však vylučuje, aby původce lidských buněk obdržel profit (podíl na zisku), neboť jeho plnění nemá v okamžiku odběru povahu věci. Původce lidských buněk tak v případě aplikace doktríny Work and skill exception může tyto buňky pouze anonymně darovat pro účely farmaceutické. V souvislosti s dárcovstvím lidských buněk mu náleží toliko právo na finanční náhradu založené na podobné bázi jako při darování krve nebo krevní plazmy. Nikdo nerozporuje, že z biologického materiálu vyrobené léky a séra jsou věcmi v právním smyslu a vzniká zde tedy možnost je zpeněžit (zvyková aplikace doktríny Work and skill exception), zatímco ten, kdo je zdrojem biologického materiálu, v žádném případě nárok na zaplacení kupní ceny nemá. Je toto však proporcionální?

Za zmínku však stojí názor dr. Roberta Varda, že zákaz profitu z poskytování biologického materiálu prakticky brání vědeckým výzkumům a že působí spíše kontraproduktivně. Dále pak nabízí alternativní přístup, že by alespoň u některých druhů biologických materiálů tento zákaz platit neměl.¹⁸⁴ Tato myšlenka má své logické vysvětlení, nicméně může podle

¹⁸³ ŠTĚPÁN, s. 289.

¹⁸⁴ VARD, Robert. Proprietary Rights in Human Tissue. In *The issue of the Hibernian law journal*. Volume 12. 2013, s. 105. [cit. 19. října 2016]. Dostupné na <http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/hiblj12&div=10&g_sent=1&collection=journals>.

mého názoru způsobit nežádoucí efekt, totiž „vykořisťování společnosti“. Chudší skupina obyvatelstva bude i přes četná zdravotní rizika podstupovat honorované odběry jen pro vědecké účely. Souhlasím však s alternativním řešením dr. Varda, že u některých druhů biologického materiálu odměna v podobě zaplacené kupní ceny měla být povolena. Jak pak podle mého názoru správně uvádí dr. Holčápek s dr. Šustkem: *„Dle § 494 se ustanovení o věcech na živá zvířata použijí obdobně jen v rozsahu, ve kterém jejich obsah neodporuje povaze živého tvora; v tomto směru je třeba přihlížet i k veřejnoprávním předpisům zajišťujícím jejich ochranu (např. před týráním). Podobná konstrukce by mohla být použita i na případy oddělených částí lidského těla. I ty by byly považovány za věc v právním smyslu v rozsahu, v němž by to neodporovalo jiným předpisům, především veřejnoprávním, které poskytují ochranu dotčenému člověku, jakož i veřejnému zdraví a pořádku. Taková úprava by nemusela necitlivě zasáhnout do morálního a etického aspektu a zároveň by reagovala na některá úskalí stávajícího pojetí oddělených částí lidského těla.“*¹⁸⁵ Právní povaha zvířete není podle mého názoru závislá na onom zvířeti, nýbrž zvláštním vztahem zvířete a člověka. A stejně tak lze argumentovat i ve vztahu člověka a jeho oddělené části. Tam, kde to neodporuje povaze oddělené části lidského těla (zejména s přihlédnutím na ochranu lidského zdraví), je potřeba použít ustanovení o věcech. V tomto ohledu pak není příliš důležité to, zda oddělné části lidského těla přiznáme status věci nebo týchž účinků dosáhneme prostřednictvím fikce či dokonce deklarováním, že ustanovení o věcech se na oddělené části lidského těla použijí obdobně.

5.2 Právo na vydání ostatků

5.2.1 Právní povaha lidského popela

Jak už bylo uvedeno v podkapitole 2.2.2.1, lidské ostatky po zpopelnění nelze považovat za věc v právním smyslu, pokud je zřejmé, kdo

¹⁸⁵ HOLČÁPEK, ŠUSTEK In ŠVESTKA, DVORÁK, FIALA. s. 425.

je jejím původcem. Z toho vyplývá, že lidský popel uložený v urně, na které jsou identifikační znaky zemřelého (zpravidla jméno, příjmení, datum narození a datum úmrtí), nemůže být věcí, neboť v těchto ostatcích se sluší spatřovat tělo určité osoby, byť jak říká nepřekonatelný Rudolf Hrušínský ve známém filmu *Spalovač mrtvol*: „*V popelu není rozdíl.*“ V praxi se však mohou vyskytnout, a jak bude dále uvedeno, také vyskytují případy, kdy si zpravidla rodinní příslušníci nárokují vydání urny s ostatky jejich blízké osoby.

Vedle klasických uren nabízí některé společnosti i službu spočívající v tom, že část lidského popela použije pro výrobu pamětního diamantu¹⁸⁶ nebo pamětního skla¹⁸⁷. V takovém případě vyvstává otázka, jakou povahu má diamant či pamětní sklo z části zpracovaného z lidského popela. Podle mého názoru tato otázka není nijak právním řádem řešena, ačkoliv mám za to, že podstatná část materiálu je věcí v právním smyslu, proto zpracováním lidského popela se tento stává součástí skla či diamantu, tedy věcí v právním smyslu. K tomu srov. § 492 OZ (mimořádná cena věci) nebo § 459 OZ (věc zvláštní oblíby).

Pokud jde o vydání lidských pozůstatků, v zahraniční judikatuře se objevil názor, že pozůstalí mají nárok na vydání pozůstatků svých blízkých. Soudy se však vyhnuly otázce právní povahy lidského těla a vztah mezi zemřelým a pozůstalým, který si nárokoval vydání lidského těla, označily za kvazi-vlastnické právo.

Kazuistika č. 19 - Vzdělání na úkor práva být pohřben? (reálný)¹⁸⁸

Poškozený zemřel ve věznici. Po jeho smrti byla provedena pitva a odebrány orgány pro vzdělávací účely studentům lékařské fakulty. Manželka zemřelého žalovala na to, aby mohla manžela pohřbít v souladu s jeho náboženským vyznáním, a tvrdila, že jí tělo manžela patří. Odvolací soud

¹⁸⁶ Tuto službu nabízí např. společnost Algordanza. [cit. 19. října 2016]. Viz <http://www.algordanza.com/en/>.

¹⁸⁷ Tuto službu nabízí např. společnost Memory Crystal. [cit. 19. října 2016]. Viz <http://www.memorycrystal.eu/cs/about/>.

¹⁸⁸ Fuller v Marx, (8th Cir. 1984) 724 F.2d 717 (Arkansas). [cit. 19. října 2016]. Dostupné na <http://www.leagle.com/decision/19841441724F2d717_11295/FULLER%20v.%20MARX>.

vyslovil, že manželce vzniklo kvazi vlastnické právo¹⁸⁹ - jedná se o právní fikci.

Kazuistika č. 20 – Transplantace rohovek (reálný)¹⁹⁰

V tomto případě United States Court of Appeals, Sixth Circuit řešil případ, kdy pan Brotherton byl nalezen mrtev v autě a v rámci provedené pitvy mu odebrali rohovky pro účely transplantace i přesto, že jeho žena výslovně zakázala nemocnici odebírat jakékoliv orgány a tkáně, neboť pan Brotherton měl k tomuto averzi. Soud vyhověl žalobě paní Brotherton a dospěl k názoru, že právo na vydání rohovek (pozn. celého těla k pohřbení) má větší význam než samotná transplantace.

Obdobně jako v předcházejících kazuistikách argumentoval také Georgia Supreme Court: „*Thus, it can be seen that in Georgia, there is no constitutionally protected right in a decedent's body. Rather, the courts have evolved the concept of quasi property in recognition of the interests of surviving relatives in the possession and control of decedents' bodies.*“¹⁹¹ V daném případě soud vyslovil názor, že byl porušen zákon, neboť nemocniční zařízení neinformovala příbuzné zemřelého o tom, že se z mrtvého těla odstraňují rohovky pro účely transplantace. Příbuzní tak neměli reálnou možnost vnést nesouhlas k odstranění tkáně rohovky. Nutno upozornit, že zemřelou osobou byl kojeneček.

5.2.2 Povaha práva na vydání ostatků

Právo na ostatky představuje zvláštní subjektivní právo zákonem vymezeného okruhu osob žádat vydání ostatků lidského těla nebo jeho částí

¹⁸⁹ Snyder v Holy Cross Hospital (1976) 30 MdApp. 317, 352 A.2d 334 (Maryland). [cit. 19. října 2016]. Dostupné na <http://www.leagle.com/decision/197634730MdApp317_1321/SNYDER%20v.%20HOLY%20CR OSS%20HOSP>.

¹⁹⁰ Brotherton v Cleveland (6th Cir. 1991) 923 F.2d 477 [cit. 26. října 2016]. Dostupné na <<http://openjurist.org/968/f2d/1214/brotherton-v-p-cleveland-md>>.

¹⁹¹ Georgia Lions Eye Bank, Inc. v. Lavant. 255 Ga. 60 (1985). [cit. 21. října 2016]. Dostupné na <<http://law.justia.com/cases/georgia/supreme-court/1985/42351-1.html>>.

po pohřbení (§ 2 písm. b) ZoP). Právo na ostatky nemá formu reivindikačního nároku, neboť ostatky nejsou věcí v právním smyslu (nejde-li o výjimky, které jsem uvedl v předchozích kapitolách). Ten, kdo zadržuje ostatky, nemůže žádat jejich vydání podle § 1040 odst. 1 OZ. Právo na vydání ostatků není součástí ani postmortální ochrany podle § 82 odst. 2 OZ. Jedná se o zvláštní a velmi úzké subjektivní právo, které má charakter osobnostního práva.

Práva na vydání ostatků se lze domáhat podle § 92 odst. 2 OZ a svou povahou jde o právo na plnění. Rozhodování sporů ohledně výkonu tohoto práva je svěřeno do pravomoci civilních soudů, neboť se jedná o soukromé subjektivní právo.

Právo na vydání ostatků vzniká v okamžiku pohřbení, tedy prakticky jejich zpopelněním v krematoriu. Jsou-li ostatky uloženy do hrobu, hrobky nebo smíseny se zemí na veřejném pohřebišti, právo na ostatky zaniká (§ 92 odst. 2 OZ). Z povahy věci není vyloučeno, aby se právo na ostatky obnovilo, a to zejm. v případě exhumace nebo zrušení veřejného pohřebiště.

5.2.3 Aktivně a pasivně legitimované osoby

Aktivně legitimovanou osobou k vydání ostatků je v první řadě ten, kterého člověk před svou smrtí výslovně určil (např. v rámci závěti, ale i ústně v nemocničním zařízení). Není-li taková osoba, má na jejich vydání právo postupně manžel, dítě nebo rodič. Pokud neexistuje žádná taková osoba nebo taková to osoba ostatky odmítne převzít, tíží povinnost převzít ostatky dědice. Zákon už dále nespecifikuje, který z několika dědiců má povinnost převzít ostatky, proto mám za to, že se bude jednat o dědice uvedeného v nejnižší zákonné dědické třídě, který však zároveň není osobou výslovně uvedenou v § 92 odst. 2 OZ, neboť tyto osoby mohou být také dědicem, avšak na rozdíl od něj mohou převzetí zpopelněných ostatků odmítnout.¹⁹² K tomu považuji za nutné uvést, že pokud se fikcí podle

¹⁹² ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I.* Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 343 – 344.

§ 1634 OZ stane dědicem stát, nemá povinnost vyzvednout z pohřebního ústavu urnu se zpopelněnými lidskými ostatky zemřelého.¹⁹³

Občanský zákoník v případě aktivně legitimovaných osob přichází do kolize s § 14 odst. 2 písm. g) ZoP, neboť ten ukládá krematoriu povinnost vydat urnu fyzické nebo právnické osobě, která sjednala pohřbení (nebo osobě, která byla touto osobou pověřena k převzetí ostatků). Pokud objednatel nebo jím pověřená osoba ostatky do 12 měsíců nepřeveze, je provozovatel krematoria oprávněn lidské ostatky uložit smísením se zemí do společného hrobu na veřejném pohřebišti.¹⁹⁴

Podle mého názoru je řešení třeba hledat ve vztahu mezi občanským zákoníkem a ZoP. Občanský zákoník je dle § 9 odst. 2 OZ obecným právním předpisem a použije se v tom rozsahu, v jakém soukromá práva a povinnosti neupravují jiné právní předpisy. Vztah speciality k občanskému zákoníku je výslovně uveden v § 30 ZoP. Není-li v ZoP stanoveno jinak, použijí se pro občanskoprávní vztahy ustanovení občanského zákoníku. Z toho vyplývá, že v první řadě má právo na ostatky objednatel pohřbu (případně pověřená osoba) a poté tento objednatel má povinnost ostatky předat osobám v pořadí určeném podle § 92 odst. 2 OZ.

Pasivně legitimovanou osobou bude pak ten, kdo má ostatky u sebe (zpravidla provozovatel krematoria nebo ten, kdo zařídil pohřeb, tj. objednatel pohřbu).

Kazuistika č. 21 - Spor o urny (reálný) ¹⁹⁵

Nejvyšší soud před více jak deseti lety řešil kauzu, ve které se žalobce domáhal vydání urny svých rodičů a své manželky vůči žalovanému (syn žalobce). Po úmrtí žalobcova otce nechal žalovaný zřídit urnový hrob, do kterého se souhlasem pozůstalých byly postupně ukládány ostatky zmíněných zemřelých. Nájemcem tohoto hrobového místa byl tedy žalovaný. Žalobce byl objednatelem pohřbu své matky. Urnu s jejími ostatky pak žalobce vydal žalovanému k uložení do hrobového místa. Později zřídil

¹⁹³ Usnesení Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 11. 9. 2006, sp. zn. 17 Co 340/2006.

¹⁹⁴ TŮMA In LAVICKÝ. *Občanský zákoník I.* s. 555.

¹⁹⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 9. 3. 2006, sp. zn. 22 Cdo 685/2005.

žalobce hrobové místo na jiném hřbitově z důvodu snazšího přístupu a domáhal se po žalovaném vydání shora uvedených uren. Žalovaný s vydáním uren nesouhlasil, neboť na pohřebišti, kde jsou uloženy, byly uloženy se souhlasem pozůstalých včetně žalobce. Prvoinstanční Obvodní soud pro Prahu 4 žalobu zamítl. Po odvolání žalobce Městský soud v Praze usnesení Obvodního soudu potvrdil s odůvodněním, že disponovat s ostatky zemřelých má zásadně ten, kdo byl pořizovatelem pohřbu, resp. následně ten, na něhož přechází nájem hrobového místa. Podle rozsudku Městského soudu právo disponovat s ostatky má žalovaný, neboť bylo prokázáno, že se žalobce s žalovaným dohodli, že urnu s těmito ostatky uloží žalovaný do urnového hrobu. Proti uvedenému rozsudku podal žalobce dovolání. Nejvyšší soud dovolání odmítl pro nepřípustnost a vyslovil právní větu: *„Návrhům domáhajících se vydání rozhodnutí, jež se týká nakládání s ostatky pochovaných nebo zpopelněných těl zemřelých osob, nelze vyhovět; takové žaloby se neopírají o žádné ustanovení občanského nebo jiného soukromoprávního předpisu, který by zakládal nárok pro určitou osobu blízkou na přemístění ostatků.“*

Argumentovat rozhodně nešlo ani prostřednictvím dobrých mravů, neboť nelze aktem aplikace práva konstituovat dosud neexistující povinnosti (k tomu srov. nález Ústavního soudu ze dne 20. 12. 1995, sp. zn. II. ÚS 190/94).

Dnes by v kurzivě uvedená právní věta již neobstála, neboť občanský zákoník právo na vydání ostatků upravuje. Pokud by se však totožný případ projednával za účinnosti nového občanského zákoníku, došel by soud k podobnému rozhodnutí, žaloba by byla zamítnuta, a to z toho důvodu, že uložení ostatků na veřejném pohřebišti právo na jejich vydání zaniká.

Pro ilustraci aplikace institutu práva na ostatky podle § 92 odst. 2 OZ jsem předchozí případ upravil.

Kazuistika č. 22 - Spor o urny II (fiktivní)

Panu Jaroslavu Borůvkovi zemřela manželka, a jelikož neměl dostatek finančních prostředků k obstarání pohřbu, poprosil syna Adama Borůvku, aby pohřeb obstaral a zaplatil. Adam Borůvka souhlasil. Po zpopelnění manželky pana Jaroslava Borůvky provozovatel krematoria vyzval Adama Borůvku, aby si ostatky jeho matky vyzvedl. Hned následující den tak učinil, jelikož se však den předtím pohádal se svým otcem ohledně dědictví, rozhodl se mu urnu s ostatky nevydat. Urnu si vystavil doma v obýváku a s otcem od té hádky již nepromluvil. Jaroslav Borůvka, který se svou manželkou žil přes 50 let, se urny s jejími ostatky nejdříve písemně dožadoval, a poté přistoupil k podání žaloby na jejich vydání.

V této kazuistice už institut práva na ostatky najde své uplatnění. Ze zadání vyplývá, že ostatky nebyly uloženy na veřejném pohřebišti, proto právo na ostatky nezaniklo. Ke vzniku nároku je zapotřebí, aby ostatky držel (nikoli ve smyslu držby) ten, kdo na to nemá právo podle § 92 odst. 2 OZ. V první řadě má právo na vydání ostatků ten, koho zemřelý výslovně určil. Ze zadání ovšem nic takového nevyplývá, proto je oprávněn k jejímu vydání manžel zemřelé (Jaromír Borůvka). Pasivně legitimovaným bude jeho syn, tj. Adam Borůvka.

Zvláštní případ by nastal tehdy, pokud by Adam Borůvka, jakožto objednatel pohřbu, urnu s ostatky odmítl převzít a zároveň nepověřil k jejímu převzetí žádnou jinou osobu. Formálně vzato, pokud by taková osoba do 12 měsíců urnu s ostatky nepřevzala, provozovatel krematoria by byl v souladu s § 14 odst. 2 písm. g) ZoP oprávněn lidské ostatky uložit smísením se zemí do společného hrobu na veřejném pohřebišti. Formulace „oprávněn“ znamená, že má i jinou možnost, zejm. oslovit osoby uvedené v § 92 odst. 2 OZ, tento postup je však otázkou, neboť k této výzvě není krematorium povinno.

Další aplikační problém uvádí doc. Doležal. Problém může vzniknout tehdy, jsou-li ostatky uloženy na neveřejném pohřebišti, neboť s tímto druhem pohřebiště občanský zákoník nepočítá. Doc. Doležal vidí řešení

v tom, že zde nárok na vydání ostatků nevzniká, neboť je nutno vycházet z analogického užití ustanovení § 92 odst. 2 OZ.¹⁹⁶ Jedná se o jediné rozumné řešení.

Problém, který už však komentářová ani jiná literatura neřeší, je ten, zda může některá z aktivně legitimovaných osob uvedených v § 92 odst. 2 OZ, potažmo v § 14 odst. 2 písm. g) ZoP žádat vydání zpopelněných ostatků, které jsou uloženy na veřejném pohřebišti v tzv. kolumbáriu. Podle výslovného znění § 92 odst. 2 OZ by vydání takovýchto uren s popelem zemřelého nebylo možné, neboť uložením lidských ostatků na veřejném pohřebišti toto právo zaniká. Podle mého názoru je toto ustanovení potřeba vykládat restriktivněji. Není důvod, proč zakazovat vydání urny z kolumbária. Pojem „uložení na pohřebišti“ by měl být vykládán s ohledem na jeho smysl a účel. Smyslem a účelem pravidla uvedeného v § 92 odst. 2 OZ, jakož i celého ZoP je zachovat důstojnost a především pak hygienické a epidemiologické normy. Vynětí urny z kolumbária pak rozhodně nelze považovat za exhumaci podle ZoP, a to i přesto, že § 2 písm. k) ZoP definuje exhumaci jako manipulaci s nezetlenými i zetlenými lidskými ostatky.

¹⁹⁶ DOLEŽAL In MELZER, TÉGL, Petr. *I. svazek*. s. 574.

Závěr

Z provedené analýzy vyplývá, že nový občanský zákoník přinesl z hlediska relativní kontinuity v oblasti právní povahy lidského těla a jeho částí zásadní zlom. Před jeho účinností byla situace sice nejasná, nicméně jsme tu měli rozhodnutí Nejvyššího soudu 22 Cdo 2773/2004, které bylo stavebním základem pro další úvahy, byť i za těchto podmínek zde panovala názorová disproporce ohledně jednotlivých částí lidského těla, produktů nebo také o mrtvole člověka.

Já jsem v této rigorózní práci chtěl poukázat na to, že zavedení první negativní definice věci, byl špatný krok, a chtěl jsem nabídnout jiné pohledy na tuto problematiku. Snažil jsem se nalézt konkrétní argumenty, proč se v několika případech domnívám, že osobnostně právní ochrana postrádá svůj význam. Jednoduše řečeno jde o případy, kdy vzhledem k absenci osobnostně právních prvků nebo jejich zanedbatelného množství je spravedlivější přiznat lidskému tělu nebo jeho částem věcně právní ochranu.

Určení, zda konkrétní biologický materiál, lidská část nebo samotné tělo je věcí v právním smyslu, je naprosto klíčové pro stanovení konkrétního režimu právní ochrany. Žádný z těchto soukromoprávních prostředků ochrany však není zcela dokonalý. Vždy záleží na existenci, vědomí a aktivitě osoby, která se ochrany domáhá. A tak se může stát, že i velmi závažné zásahy do piety zemřelého nemusejí být odstraněny. Velký problém spatřuji v koncepci postmortální ochrany, která umožňuje aktivně legitimované osobě využít pouze úzký okruh soukromoprávních nároků. Jde o nárok zadržovací a odstraňovací. V současné době je většina autorů proti zavedení obecných nároků obdobně jako u ochrany osobnosti, byť jsem přesvědčen, že právní úprava to výslovně nezakazuje.

Jde-li o mrtvolu člověka, které bylo v této práci věnováno zřejmě nejvíce, zde je závěr poměrně složitý. Obecně je potřeba hledět na mrtvolu jako na konkrétní osobu a chránit její důstojnost. Z morálně náboženského hlediska je mrtvola pokračovatelem osobnosti konkrétního člověka a sluší se k ní zachovávat pietu. To by však mělo platit pouze v případě, pokud

můžeme hovořit o mrtvole „konkrétního“ člověka. Jakmile tomu tak není, měla by být mrtvola věcí v právním smyslu. V úvahu tak připadají v zásadě dvě situace, kdy už není rozumné požadovat zachování osobnostně právní ochrany. Doktrína Work and skill exception by měla být plně uplatnitelná i v rámci českého právního řádu, v opačném případě absentuje jakákoliv právní úprava ohledně dispozic s lidským tělem po smrti člověka pro účely vědecké, výzkumné či vzdělávací. Rozhodně se nelze spokojit s úpravou v ZZS, která sice možnost použití mrtvoly člověka pro tyto účely upravuje, ovšem vůbec neřeší, zda lze anatomický preparát zcizit, pronajít, vypůjčit, pojistit nebo odcizit. Stejně tak u mrtvol z dávných dob, u nichž nelze vlivem času o žádném osobnostně právním prvku hovořit, by měla být aplikovaná ustanovení o věcech movitých.

Doktrína Work and skill exception je vedle mrtvoly člověka aplikovatelná na všechny substance lidského původu, vyjma umělých oddělených částí lidského těla a takových částí lidského těla, které splňují podmínky uvedeny v § 112 OZ.

Pokud jde o inspirační zdroje, je podle mého názoru dobré zkoumat common law. Možná se zdá, že komparuji nesrovnatelné, ale zrovna základ právní povahy lidského těla je v obou právních systémech totožný. Společným východiskem je to, že oba právní systémy neuznávají otroctví ani nevolnictví, resp. že živý člověk nemůže být nikdy objektem práva. Z analýzy a komparace, které vyplynuly z této rigorózní práce, lze vysledovat jeden zajímavý trend. Ohledně novodobého pojetí právní povahy lidského těla a jeho částí začínala středoevropská právní kultura na doktríně obdobné jako v případě common law, tedy „No property rule“, jakožto doktríně, která bezprostředně reagovala na období nevolnictví a otroctví. Zatímco v oblasti common law je vývoj právního chápání lidského těla veden ve snaze rozšiřovat výjimky z pravidla „No property“ o doktrínu „Quasi-property rights“ nebo „Work and skill exception“, v oblasti středoevropské právní kultury je trend vývoje myšlení ohledně povahy lidského těla poněkud zvláštní. Z doktríny, že lidské tělo ani jeho části nejsou věcí v právním smyslu, právníci detekovali výjimky obdobné pravidlu Work and skill exception,

nicméně v posledních letech se opět, aniž by to bylo řádně zdůvodněno, vracíme zpět k doktríně, která zde platila naposledy na začátku 19. století. Mám za to, že za tím stojí přílišné zosobnostňování a enormní vývoj právní úpravy ochrany osobnosti a s tím spojený rozvoj nemajetkové újmy. Jsem přesvědčen o tom, že první negativní definice uvedená v § 493 OZ, že lidské tělo ani jeho části, třebaže byly od těla odděleny, nejsou věcí, je krokem zpět.

Tímto však nechci říci, že aktuální názory, které zastávají soudci v systému common law (zejm. v USA a Velké Británii), jsou správné. Jsme svědky toho, že v několika soudních rozhodnutích šly soudy až příliš daleko. Za věc v právním smyslu považuji i oddělený appendix či odebranou lidskou krev.

Významnou roli ohledně právní povahy substancí lidského původu sehrál vývoj vědy a výzkumu a lze očekávat, že tento vývoj se bude dále rozvíjet, což doufám podnítlí zákonodárce k tomu, aby přehodnotili postoj k problematice lidského těla a zejm. pak právní povaze lidských buněk. Pokud jsem kritizoval § 493 OZ, tak naopak lze alespoň zčásti pozitivně hodnotit § 112 OZ, který zavedl fikci movité věci. Pozitivum spatřuji v tom, že alespoň na některé části lidského těla se hledí jako na věci v právním smyslu.¹⁹⁷ Ovšem rozsah tohoto ustanovení by mohl být mnohem širší. Za věci v právním smyslu by měly být považovány všechny umělé oddělené části lidského těla, od těla oddělené lidské produkty a v odůvodněných případech i od těla oddělené přirozené části lidského těla (zub, ledvinový kámen). Mám za to, že doktrína Work and skill exception má svou logiku a že by měla být aplikována nejen na oddělené části lidského těla, ale i na celou mrtvolu člověka.

Kontinentální právní systém a stejně tak common law jsou živé právní systémy, které je třeba modifikovat a přizpůsobovat realitě dnešní doby. Realita si sama vytváří pravidla, která, stanou-li se všeobecně užívaná, je potřeba zanést do právního řádu.

¹⁹⁷ V § 134 trestního zákoníku je dokonce od 1. 1. 2010 stanoveno, že ustanovení o věcech se vztahují i na zpracované oddělené části lidského těla.

Na tomto místě je vhodné uvést odpovědi na otázky, které jsem si položil v úvodu této práce. Podle mého názoru tak lebka sv. Lukáše vystavená v Praze není věcí a vzhledem k absenci osoby blízké sv. Lukáše by se případná postmortální ochrana stala bezsubjektivní. V českých podmínkách považuji Leninovo tělo za předmět osobnostně právní ochrany, stejně tak zpopelněné ostatky zemřelých, je-li patrné, komu patří. Těla zakonzervovaná v Pompejích, preparovaná lidská těla vystavená na Human body exhibition a kostra z doby bronzové by měly být věcmi v právním smyslu, neboť se zde aplikuje doktrína Work and skill exception nebo doktrína ohledně mrtvol z dávných dob. Na otázku, zda někomu může patřit utržený zub, odpovídám kladně. Stejný závěr platí pro ustřižené vlasy nebo vyňatý ledvinový kámen. Lidský plod ani ženská vajíčka by neměly být věcmi, zatímco odebrané spermie ano. Z hlediska hygienických nemůže rodina požadovat po nemocničním zařízení vydání mozku svého příbuzného. Soudím také, že u některého biologického materiálu lidského původu určeného pro výrobu léčiv je spravedlivé, aby z něj původce měl nárok na zaplacení kupní ceny, případně měl právo na podíl na zisku.

Jde-li o naplnění jednotlivých hypotéz, tak jsem dospěl k následujícím závěrům:

1. Úprava přijatá v občanském zákoníku sleduje striktně pojetí lidského těla a jeho částí jako předmětů práva osobnostního, vyloučených z majetkových dispozic.

Jazykovým výkladem a za pomoci důvodové zprávy dojdeme k názoru, že nový občanský zákoník skutečně zdůraznil význam osoby v právním smyslu, resp. jeho duševní a morální hodnoty. Zákonodárci tak učinili, aniž by pro to byla potřeba, neboť za předchozí právní úpravy žádné závažné problémy ohledně právní povahy lidského těla nebo jeho částí nevznikaly. Bohužel lze § 493 OZ z jazykového hlediska hodnotit negativně. I když bych byl zastáncem pojetí, že lidské tělo a jeho části jsou předmětem

osobnostně právní ochrany, rozhodně to nikdy nemůže platit u umělých oddělených částí lidského těla, neboť zde o žádném osobnostně právním prvku nelze hovořit. Hypotéza byla potvrzena.

2. Právní úprava nastolená v občanském zákoníku efektivně nereaguje na potřeby dnešní doby a blízké budoucnosti.

Hypotéza byla potvrzena, neboť mám skutečně za to, že zosobnostňování brání vývoji vědy, výzkumu, vzdělávání a prakticky také odporuje realitě.

3. Některé zásahy do těla zemřelého nemohou být vlivem nastolené právní úpravy efektivně odstraněny, resp. odčiněny.

Skutečnost, že některé zásahy do těla zemřelého nemohou být efektivně odstraněny, resp. odčiněny, je způsobeno současným pojetím postmortální ochrany a zvláště pak přílišným zosobnostňováním substancí lidského původu. Jak bylo navrženo *de lege ferenda*, jsem zastánce názoru, že i v případě postmortální ochrany by měl vzniknout nárok na přiměřené zadostiučinění. Pokud jde o ty části lidského těla nebo tělo samo, kde zastáván názor, že by měly být věcmi v právním smyslu, tak tam by byla ochrana vyřešena prostřednictvím vlastnického práva nebo držby. Hypotéza byla potvrzena.

4. Autoři zabývající se problematikou zkoumanou v rámci rigorózní práce se ve svých závěrech spíše neshodují.

Komparace názorů jednotlivých autorů zcela jasně ukázala, že se jedná o vysoce kontroverzní téma. Názorové neshody panují jak mezi civilisty, tak i mezi odborníky na medicínské právo. Z uvedených názorů rozhodně nelze vybrat žádné společné znaky. Rozdílné je také chápání právní vědy a judikatury soudů. Nelze tedy ani jednoznačně říci, o které

názory opírám své závěry, neboť ty ve většině případů dotvářím vlastní úvahou. Ovšem přiznat lze to, že jako argumentační základ dobře posloužil právě Roučkův názor, který otevřel spoustu dalších nejasných otázek. Po provedené komparaci je mi však (až na výjimky) bližší názorový proud britských a amerických soudů. Ve svém základu uznávám doktrínu Work and skill exception, jejíž podmínky v rigorózní práci specifikují. Doktrína Work and skill exception se mi jeví jako proporcionální a měla by být součástí i naší právní vědy. Z výše uvedeného vyplývá, že hypotéza byla potvrzena.

5. Z použití materiálu lidského původu je zásadně vyloučeno profitovat.

Z provedené analýzy jednoznačně vyplývá, že český právní řád klade velký význam na zákaz finančního prospěchu z nakládání s lidským tělem. Ovšem na mnoha místech („darování“ spermií, lidských buněk pro výrobu léčiv splňující podmínky v § 112 OZ) to není důvodné. Smyslem a účelem zákazu profitování by měla být ochrana před společenským vykořisťováním. Profitování z některých částí a produktů lidského těla může mít naopak pozitivní vliv. Poskytovatelé biologického materiálu mohou být motivováni k častějším odběrům a na straně příjemců odpadnou obavy z nedostatku těchto materiálů. Zvláště u „darování“ spermií je zákaz profitování v naprostém rozporu s realitou, kdy licencované společnosti z obavy z postihu za správní delikt nazývají kupní cenu finanční náhradou. Proto se jeví *de lege ferenda* jako vhodné omezit zákaz profitování na živé lidské tělo a přirozené oddělené části lidského těla, u nichž by mohlo docházet k vykořisťování a k možnosti závažné poruchy zdraví (např. orgány, krev, ženská vajíčka). Z výše uvedeného vyplývá, že hypotéza byla potvrzena.

6. Oddělením částí od lidského těla se tyto části stávají věcmi v právním smyslu.

Podle výslovného znění občanského zákoníku, jakož i důvodové zprávy, se oddělením částí lidského těla nestávají věcmi v právním smyslu. Nicméně je zde nutné použít teleologický výklad, v rámci něhož musíme dojít k závěru, že se to nikdy nemůže vztahovat na umělé oddělené části lidského těla a na ty přirozené oddělené části lidského těla, u nichž absentuje osobnostně právní prvek a potřeba upřednostňovat pravidla hygienické a epidemiologické. Hypotéza byla potvrzena.

Jak uvádí Pietrzykowski, právní povaha lidského těla a jeho částí je vysoké kontroverzní téma.¹⁹⁸ Troufám si však říci, že naše právní úprava je na úrovni práva z počátku 19. století. Nicméně je třeba se posunout dále a reflektovat potřeby moderní doby, výzkumu nebo zájmu veřejnosti. Jako další námět k diskusi lze uvést problematiku způsobů pohřbení, kde je podle mého názoru neudržitelné, že právní řád umožňuje toliko pohřbení do hrobu či hrobky na pohřebišti nebo zpopelnění v krematoriu.¹⁹⁹ Velká diskuze probíhá ohledně problematiky kryoprezervace.²⁰⁰ Podrobný výzkum by mohl být věnován také problematice postmortální ochrany. Rovněž více pozornosti by si zasloužila oblast výzkumu kmenových buněk či výroby léčiv a protilátek z biologického materiálu lidského původu.

¹⁹⁸ PIETRZYKOWSKI, Krzysztof a kol. Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz. Art. 1 - 449. 7. Wydanie. Warszawa: C. H. Beck, 2015, s. 196.

¹⁹⁹ K tomu srov. kryoprezervaci jako způsob pohřbení. MALÍŘ, Jan. Právo o opravdu poslední věci člověka ve světle jednoho rozsudku francouzské Státní rady. *Právní rozhledy*, 2006, roč. 14, č. 10, s. 360 - 366.

²⁰⁰ *Umírající teenagerka si u soudu vybojovala právo na zmrazení. Věř, že ji jednou oživí.* Novinky.cz, 18. listopadu 2016 [cit. 19. listopadu 2016]. Dostupné na <<https://www.novinky.cz/zahranicni/evropa/420998-umirajici-teenagerka-si-u-soudu-vybojovala-pravo-na-zmrazeni-veri-ze-ji-jednou-ozivi.html>>.

Použitá literatura

- BALÍK, Stanislav, BALÍK, Stanislav. *Právní dějiny mimoevropských zemí*. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2003. 182 s. ISBN 80-86473-25-2.
- BRADLEY, KEITH, Richard. *Slaves and masters in the Roman Empire. A study in social control*. Bruxelles: Revue d'études Latines, 1984. 168 s. ISBN 97-80-19520-607-4.
- DRGONEC, Ján. *Ústavné práva a zdravotníctvo*. Bratislava: Archa, 1996. 338 s. ISBN 978-80-7115-114-2.
- DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016. 436 s. ISBN 978-80-7552-187-3.
- EHRENZWEIG, Armin. *System des österreich, allgemeinen Privatrechte, Sachenrecht II*. 6. auflage. Wien: 1923.
- ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. svazek*. Praha: Linde, 2008. 1391 s. ISBN 978-80-7201-687-7.
- FIALA, Josef, KINDL, Milan et al. *Občanské právo hmotné*. 2. vyd. Plzeň: Aleše Čeněk, 2009. 650 s. ISBN 978-80-7380-228-8.
- HARRIS, James. *Property and Justice*. Oxford: Oxford University Press, 1996. 387 s. ISBN 0-19-925140-1.
- HOLUB, Milan, POKORNÝ, Milan, BIČOVSKÝ, Jaroslav. *Občan a vlastnictví v českém právním řádu*. Praha: Linde, 2002. 335 s. ISBN 978-80-7201-348-7.
- HUMENÍK, Ivan. *Ochrana osobnosti a medicínske právo*. Bratislava: Eurokódex, 2011. 288 s. ISBN 978-80-89447-58-9.
- KINDL, Milan, ROZEHNAL, Aleš. *Nový občanský zákoník. Problémy a úskalí*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014. 303 s. ISBN 978-80-7380-516-6.
- KNAP, Karel a kol. *Ochrana osobnosti podle občanského práva*. 4. vydání. Praha: Linde, 2004. 435 s. ISBN 80-7201-484-6.
- KOTRLÝ, Tomáš. *Pohřebnictví. Právní zajištění piety a důstojnosti lidských pozůstatků a ostatků*. Praha: Linde, 2013. 312 s. ISBN 978-80-86131-95-5.
- KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské I. Výklady úvodní a část všeobecná*. Praha: Wolters Kluwer, 2014. 253 s. ISBN 978-80-7478-411-8.

- LAVICKÝ, Petr, a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014. 2400 s. ISBN 978-80-7400-529-9.
- LUBY, Štefan. *Základy všeobecného súkromného práva*. Šamorín: Heuréka, 2002. 287 s. ISBN 978-80-8912-200-4.
- LUKÁŠ, Karel, ŽÁK, Aleš a kol. *Chorobné znaky a příznaky. Diferenciální diagnostika*. Praha: Grada publishing, 2014. 928 s. ISBN 978-80-247-5067-5.
- MELZER, Filip, TÉGL, Petr. *Občanský zákoník I. svazek. § 1 - 117. Obecná část*. Praha: Leges, 2013. 720 s. ISBN 978-80-87576-73-1.
- MELZER, Filip, TÉGL, Petr. *Občanský zákoník III. svazek. § 419-654. Věci a právní skutečnosti*. Praha: Leges, 2014. 1264 s. ISBN 978-80-7502-003-1.
- OLIVA, Pavel. *Sparta a její sociální problémy*. Praha: Academia, 1971. 339 s.
- PIETRZYKOWSKI, Krzysztof a kol. *Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz. Art. 1 - 449. 7. Wydanie*. Warszawa: C. H. Beck, 2015. 1364s. ISBN 978-83-255-5175-9.
- RANDA, Antonín. *II. Právo vlastnické dle rakouského práva v pořádku systematickém*. Podle vydání VI. redigovaného Adv. Drem Vojtěchem Kasandou. Editor Jiří Spáčil. Praha: Wolters Kluwer, 340 s. ISBN 978-80-7357-389-8.
- ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl druhý*. Praha: V. Linhart, 1935. 970 s.
- RUMMEL, Peter a kol. *Kommentar zum Allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch. 1. Band. § 1 – 1174. 3. auflage*. Wien: Manz, 2000. 3005 s. ISBN 3-214-04447-8.
- SEDLÁČEK, Jaromír. *Vlastnické právo*. Praha: Wolters Kluwer, 2012. 924 s. ISBN 978-80-7357-758-2.
- STEJSKAL, David, ŠEJVL, Jaroslav. *Pohřbívání a hřbitovy*. Praha: Wolters Kluwer, 2011. 464 s. ISBN 978-80-7357-680-6.
- SÄCKER, Franz Jürgen a kol. *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 1. Allgemeiner Teil. 7. Auflage*. München: C. H. Beck, 2015. 2828 s. ISBN 976 3 406 66541 7.

- ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I.* Praha: Wolters Kluwer, 2014. 1736 s. ISBN 978-80-7478-370-8.
- ŠTĚPÁN, Jaromír. *Právo a moderní lékařství.* Praha: Panorama, 1989. 348 s. ISBN 80-7038-068-3.
- TĚŠÍNOVÁ, Jolana, ŽDÁREK, Roman, POLICAR, Radek. *Medicínské právo.* Praha: C. H. Beck, 2011. 448 s. ISBN 978-80-7400-050-8.
- TILSCH, Emanuel. *Občanské právo, Část všeobecná.* Praha: Wolters Kluwer, 2012. 232s. ISBN 978-80-7357-897-8.
- VAŠEČKA, Jan. *Věc v právním smyslu v historickém pohledu.* Brno: Universita J. E. Purkyně v Brně, 1979. 110 s.

Odborné a elektronické články

- BEZOUŠKA, Petr. *Věci, materiální svět a nakousnuté jablko.* Hospodářské noviny.cz, 1. únor 2013 [cit. 15. prosince 2015]. Dostupné na <<http://domaci.ihned.cz/c1-58675150-veci-materialni-svet-a-nakousnute-jablko>>.
- DOSTÁL, Ondřej. Otázka vlastnictví k odděleným částem lidského těla v zahraničním srovnání. *Jurisprudence*, 2004, roč. 5, č. 3, s. 3 - 7.
- Frozen embryos – person of property?: David V. David. *Creighton law review*. Vol. 23. 1990, s. 816 - 817 [cit. 21. října 2016]. Dostupné na <[https://dspace.creighton.edu/xmlui/bitstream/handle/10504/39831/42_23CreightonLRev807\(1989-1990\).pdf?sequence=1](https://dspace.creighton.edu/xmlui/bitstream/handle/10504/39831/42_23CreightonLRev807(1989-1990).pdf?sequence=1)>.
- HARRIS, James. *Property and Justice.* Oxford: Oxford University Press. 1996, s. 353 – 354.
- KOTRLÝ, Tomáš. Mrtvé lidské tělo jako oběť komerčního zájmu. *Zdravotnictví a právo*, 2009, č. 7, s. 24 – 28.
- LAUFS, Adolf, REILING, Emil. Schmerzensgeld wegen schuldhafter Vernichtung deponierten Spermas? *Neue Juristische Wochenschrift*, 1994, s. 775.
- MAURER, Susan, KERSTING, Daniel. Ist der Leichnam eine Sache? *Jusletter*, 29. srpen 2011. 21 s. [cit. 26. října 2016]. Dostupné na <<https://www.uni->

marburg.de/fb03/philosophie/institut/mitarbeiter/kersting/maurer-kersting-leichnam.pdf>.

- ONDŘEJOVÁ, Eva. *Občanskoprávní ochrana osobnosti po její smrti - srovnání platné právní úpravy a úpravy v novém občanském zákoníku*. epravo.cz, 12. prosinec 2013 [cit. 26. října 2016]. Dostupné na <<http://www.epravo.cz/top/clanky/obcanskopravni-ochrana-osobnosti-po-jeji-smrti-srovnani-platne-pravni-upravy-a-upravy-v-novem-obcanskem-zakoniku-93147.html>>.
- PASSER, M, Jan. *Prach jsi a v prach se obrátíš*. jinepravo.cz, 20. července 2007 [cit. 12. října 2016]. Dostupné na <<http://jinepravo.blogspot.cz/2007/07/prach-jsi.html>>.
- POLICAR, Radek. Bodies ve světle českého práva. *Zdravotnické noviny*, 24. září 2007.
- RAO, Radhika. Property, privacy, and the human body. 80 B. U. L. Rev. 359, 2000, s. 373. [cit. 21. října 2016]. Dostupné na <http://repository.ucl.ac.uk/cgi/viewcontent.cgi?article=1659&context=faculty_scholarship>.
- STUNA, Stanislav, ŠVESTKA, Jiří. K pojmu věc v právním smyslu v návrhu nového občanského zákoníku. *Právní rozhledy*, 2011, č. 10, s. 371.
- TELEC, Ivo. Chráněné statky osobnostní. *Právní rozhledy*, 2007, roč. 15, č. 8, s. 271 - 281.
- TELEC, Ivo. Přirozené právo osobnostní a jeho státní ochrana. *Právní rozhledy*, 2007, roč. 15, č. 1, s. 1 - 10.
- VARD, Robert. Proprietary Rights in Human Tissue. In *The issue of the Hibernian law journal*. Volume 12. 2013, s. 100 - 133. [cit. 19. října 2016]. Dostupné na <http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/hiblj12&div=10&g_sen=1&collection=journals>.
- VETEŠNÍK, Pavel, STRÁNSKÁ, Eva, ŠEJVL, Jaroslav. *Zákon o pohřebnictví. Zákon o válečných hrobech. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. s. 216. ISBN 978-80-7478-680-8.

Domáci a zahraniční judikatura

a) Domáci judikatura

- Rozhodnutí Nejvyššího soudu České socialistické republiky ze dne 30. 9. 1982, sp. zn. 11 Tz 42/82 .
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. 6. 2002, sp. zn. 28 Cdo 931/2002.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. 12. 2003, sp. zn. 30 Cdo 73/2003.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15. 12. 2005, sp. zn. 22 Cdo 2773/2004.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 9. 3. 2006, sp. zn. 22 Cdo 685/2005.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. 6. 2006, sp. zn. 30 Cdo 2914/2005.
- Usnesení Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 11. 9. 2006, sp. zn. 17 Co 340/2006.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 8. 2011, sp. zn. 30 Cdo 3176/2009.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 10. 2013, sp. zn. 25 Cdo 1050/2012.

b) Zahraniční judikatura

- Austrálie: R. v. Doodeward and Spence, 1908 6 CLR 406.
- Austrálie: R. v. Rothery, 1976, RTR 550, 63 Crim App Rep. 231.
- Francie: Tribunal de Grande instance de Paris, 09/53100 ze dne 21. 4. 2009.
- Německo: VI ZR 62/93 ze dne 9. 11. 1993.
- Velká Británie: Dobson v. North Tyneside Health Authority, 1996, 4 All ER 474.
- Velká Británie: [1996] EWCA Civ 1301.
- Velká Británie: R. v. Welsh, 1974, RTR 478.
- Velká Británie: R. v. Kelly, 1998, 3 All ER 741.
- Velká Británie: R. v Lynn, 1788, 100 Eng. Rep. 394.
- Velká Británie: R. v Sharpe, 1857, 169 Eng. Rep. 959.
- Velká Británie: Jonathan Yearworth and others v North Bristol NHS Trust, 2009, EWCA Civ 37.

- Velká Británie: Regina v. Bentham, 2005, UKHL.
- Velká Británie: Warren v. CARE, 2014, EWHC 602 (Fam).
- Slovensko: Nález Ústavního soudu ze dne 4. 12. 2007, sp. zn. Pl. ÚS 12/01-297.
- Slovensko: Rozhodnutí Nejvyššího soudu Slovenské republiky sp. zn. 5 Cdo 54/1999.
- Spojené státy Americké: Hecht v. the Superior Court of the County of Los Angeles, 1996, 50 Cal. App. 4th.
- Spojené státy Americké: Moore v. Regents of the University of California, 1990, 51 C3d 120.
- Spojené státy Americké: United States v. Garber, 1979, 589 F.2d 843.
- Spojené státy Americké: York v. Jones, 1989, 717 F.Supp. 421.
- Spojené státy Americké: Davis v. Davis, 1992, 842 S.W.2d 588, 597.
- Spojené státy Americké: Fuller v. Marx, 1984, 724 F.2d 717.
- Spojené státy Americké: Snyder v. Holy Cross Hospital, 1976, 30 MdApp. 317, 352 A.2d 334.
- Spojené státy Americké: Brotherton v Cleveland, 1991, 923 F.2d 477.
- Spojené státy Americké: Georgia Lions Eye Bank, Inc. v. Lavant, 1985, 255 Ga. 60.

Právní předpisy

- Císařský patent č. 946/1811 Sb. z. s., obecný občanský zákoník rakouský, ve znění účinném ke dni 1. 6. 1811.
- Listina základních práv a svobod.
- Vládní návrh občanského zákoníku z roku 1937.
- Výkladové stanovisko č. 20 Expertní skupiny Komise pro aplikaci nové civilní legislativy při Ministerstvu spravedlnosti ze dne 3. března 2014.
- Výnos Ministerstva kultu a vyučování ze dne 10. ledna 1905, č. 18 Věstníku.
- Úmluva o lidských právech a biomedicině (sdělení č. 96/2011 Sb. m. s.).
- Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, v původním znění.
- Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 101/1963 Sb., o právních vztazích mezinárodním obchodním styku, v původním znění.

- Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, v původním znění.
- Zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 285/2002 Sb., transplantační zákon, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 378/2007 Sb., o léčivech a o změnách některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 131/2010 Z. z., o pohřebnictví, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 372/2011 Sb., zákon o zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

Anotace / Summary:

Anotace:

Předkládaná rigorózní práce si klade za cíl analyzovat současnou právní úpravu ohledně normativní povahy lidského těla a jeho částí. Autor se postupně zabývá právní povahou mrtvoly člověka, oddělenými částmi lidského těla, jakož i některými tělesnými produkty, jako je krev, sperma nebo moč. Důraz je kladen na historicko-právní a zahraniční komparaci, kde se autor v mnoha aspektech inspihuje. Práce je doplněna o fiktivní i reálnou kazuistiku pro lepší ilustraci daného problému.

Summary:

This thesis aims to analyse current legislation concerning the human body and the human body parts. The author examines the legal nature of the human corpse, separated parts of the human body, as well as some bodily products such as blood, sperm and urine. The emphasis is laid on historical comparison and comparison with foreign legislation, in which the author finds inspiration in many aspects. The thesis is completed with fictional and real case report to better illustrate the problem.

Název práce v anglickém jazyce: Legal nature of the human body and its parts.

Klíčová slova: nakládání s lidským tělem, zákaz profitu, lidské tělo, část lidského těla, mrtvola.

Key words: treatment of the human body, ban profit, human body, part of human body, corpse.